

मूळ संस्कृत श्लोकांसह

मराठी
अनुवाद

श्रीपाद काळे

ऋग्वेद

द्वितीय मंडलम्

ई साहित्य प्रतिष्ठान

सादर करत आहे

॥ऋग्वेद संहिता॥

भाग १०

द्वितीय मंडलम्

सूक्त १ ते ४३

मूळ संस्कृत + मराठी

मराठी अनुवाद – श्री. श्रीपाद काळे

सहाय्य- डॉ. हेमंत विंझे

सौ. आशा कऱ्हाडे

॥ऋग्वेद संहिता॥

भाग १०

प्रथम मंडलम् (संपूर्ण)

सूक्त १ ते ४३

लेखक: श्री. श्रीपाद काळे

भ्रमण ध्वनि नंबर 9869447431

ईमेल shripadykale@ gmail.com

सहाय्य-

डॉ. हेमंत विंझे -drvinze@gmail.com

सौ. आशा कऱ्हाडे- ashakarhade@gmail.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957 read with Sections 43 and 66 of the IT Act 2000. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

प्रकाशक :- ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

(विनामूल्य ईपुस्तकांसाठी फ़क्त नाव गाव कळवा)

प्रकाशन : १० फ़ेब्रुवारी २०२६

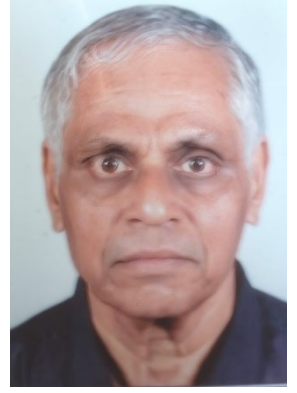
छापिल प्रत खासगी वितरणासाठी उपलब्ध

©esahity Pratishthan®2025

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फ़ॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

अनुवादक टीम परिचय

प्रा. श्रीपाद काळे, मुंबईतील विल्सन महाविद्यालयात १९७७ सालापासून फिजिक्स विषय शिकवत होते. २००८ सेवा निवृत्ती स्वीकारून मुंबईतील स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय स्मारकात स्वेच्छेने अनेक लोकोपयोगी कामे करत आहेत. नोकरीच्या काळामध्ये शिक्षकांना सेवा प्रशिक्षण, ऑलंपियाड सारख्या परीक्षांचे आयोजन करत होते. विद्यार्थ्यांसाठी फिजिक्स विषयाची गोडी लावण्यासाठी प्रयोग केले.

डॉ. हेमंत विंझे अनेक वर्षे सर्जन म्हणून कार्यरत होते. विज्ञानावरील त्यांच्या पुस्तकांना राष्ट्रीय पारितोषिके मिळाली आहेत. त्यांना स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय पुरस्कार मिळाला. त्यांना बेस्ट सिटीजन ऑफ इंडिया हे इंटरनॅशनल पब्लिशिंग हाऊस यांचे पारितोषिक सुद्धा मिळाले आहे.

सौ. आशा गोपाळकृष्ण कऱ्हाडे. (एम. ए. संस्कृत.) आठवी ते बारावीच्या विद्यार्थ्यांना संस्कृत विषयासाठी मार्गदर्शन. Karhade channel या you tube चॅनल वर रामरक्षा, अथर्वशीर्ष, विष्णु सहस्रनाम अशा अनेक सुप्रसिद्ध स्तोत्रांवर निरूपण केलेले आहे.

पहिल्या मंडलाचे मनोगत

मी प्रा. श्रीपाद काळे आणि माझे स्नेही डॉ. हेमंत विंझे ह्यांच्यामध्ये अनेक विषयांवर चर्चा होत असते. चर्चेमध्ये आमच्या निदर्शनास आले की वेदांचे मराठीत अनुवाद इंटरनेटच्या जंजाळात नाही. निदान आम्हा दोघांना तरी ते सापडले नाही. काही मराठी पुस्तके बाजारात उपलब्ध आहेत.

ऋग्वेद संस्कृत वाङ्मयातील पहिला ग्रंथ आहे. प्राचीन काळापासून ऋग्वेद हा मौखिक स्वरूपात होता. अनेक ऋषींनी वेगवेगळे श्लोक लिहिले. हे श्लोक वेगवेगळ्या देवांसाठी लिहिले. गुरुपरंपरेनुसार हे श्लोक अनेकांनी पाठ केले. या सर्व श्लोकांची काही जणांनी नीट मांडणी केली. ऋग्वेद संहितेच्या २१ शाखा असल्याचा उल्लेख पतञ्जलीने आपल्या व्याकरण महाभाष्यात केला आहे. त्यामध्ये "अश्वलायन", "बाष्कल", "मांडूकेय", "शाकल" व "शांखायन" अशा ऋषींनी केलेल्या श्लोकांच्या मांडण्या प्रसिद्ध होत्या. परंतु काळाच्या ओघात फक्त शाकल ऋषींनी केलेली वर्गवारी शिल्लक राहिली आहे. आज आपण ज्या ऋग्वेदाचे पठण करतो ते शाकलऋषींनी मांडणी केलेले श्लोक आहे. शाकल ऋषींनी केलेल्या मांडणीला "शाकल संहिता" असे संबोधले जाते

शाकल ऋषींनी महत्त्वाचे श्लोक वेगवेगळ्या क्रमवारीने लावले आणि त्यांचे विभाग पाडले. या विभागांना मंडल असे म्हणतात. प्रत्येक मंडलामध्ये ऋषी आणि देवता यांच्याप्रमाणे उपविभाग केले. प्रत्येक उपविभागाला सूक्त म्हणतात. सूक्तातील श्लोकांना ऋचा म्हणतात. सर्व ऋचा या पद्य स्वरूपात आहेत. शाकल ऋषींनी तयार केलेल्या संहिते मध्ये १० मंडले, १०२८ सूक्ते, १०५५२ ऋचा आहेत.

१ जानेवारी २०२५ पासून मी आणि माझे स्नेही ह्यांनी आम्हाला कळेल असे ऋग्वेदातील ऋचांचा अनुवाद करण्यास सुरुवात केली. सुरुवातीला इंटरनेटच्या जगात इंग्रजी आणि हिंदी भाषांतरे मिळाली. मराठी अनुवाद कुठेही मिळत नव्हते. निदान आम्हाला तरी सापडले नाही. अचानक सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव यांनी

भाषांतरित केलेल्या पुस्तकाची माहिती मिळाली. अनेक प्रयत्नानंतर १९९६ सालची दुर्मीळ आवृत्ती आम्हाला मिळाली. ऋचांचे अनुवाद करताना आम्ही हिंदीतील डॉक्टर श्री. गंगा सहाय शर्मा, हिंदी ऋग्वेद संहिता सनातन, इंग्रजीतील डॉक्टर श्री. भीमराव सदाशिव कुलकर्णी आणि मराठीतील सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव यांनी केलेल्या अनुवादाचा संदर्भ वापरला आहे. सर्व अनुवाद वाचून आम्हा दोघांना जसा अर्थ कळला त्याप्रमाणे सर्वांना कळेल असे ऋचांचे भाषांतर आम्ही करत आहो. काही ऋचांचा अर्थ लावताना आम्हाला खूप वेळ लागला आणि कष्ट करावे लागले. प्रत्येक महिन्यात निदान १५ सूक्ते भाषांतर करावी असा आम्ही संकल्प केला आहे. अनुवाद क्लिष्ट होऊ नये म्हणून आम्ही पाठभेदान्चे विश्लेषण करणे टाळले आहे. एकच पाठ प्रमाण मानला आहे. वाचकाने गैरसमज करून घेऊ नये.

आम्ही केलेला अनुवाद हा लोकांपर्यंत कसा पोहोचवा याच्या विवंचनेत आम्ही दोघांही होतो. त्याच वेळेस लोकांमध्ये साहित्याची आवड निर्माण करण्यासाठी भरीव कामगिरी करणाऱ्या ईसाहित्य प्रतिष्ठानची आठवण झाली.

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष श्री सुनीळ सामंत ह्यांनी आम्ही केलेल्या पंधरा सुक्तांचा अनुवाद वाचून आम्हाला अनुवाद करण्यास प्रोत्साहन दिले. हा अनुवाद पुस्तक रूपात लोकांपर्यंत पोचवण्याची जबाबदारी श्री सुनीळ सामंत यांनी घेतली.

हा अनुवाद बिनचूक होण्यासाठी सौ आशा कऱ्हाडे यांनी प्रत्येक संस्कृत श्लोक वाचून मराठी व्याकरण आणि अर्थ नीट तपासून पहिला. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्व ऋचांमध्ये सुधारणा करून हा अनुवाद आम्ही तिघेही सादर करत आहोत. हा अनुवाद सगळ्यांना आवडेल आशा आम्ही करतो. तरीही काही त्रुटी आढळल्यास निदर्शनास आणून द्यावे ही विनंती.

श्रीपाद काळे

द्वितीय मंडल साठी मनोगत

रविवार दिनांक ३० मार्च २०२५ चैत्र पाडव्यापासून ऋग्वेदातील पहिला भाग ई साहित्य प्रतिष्ठान ह्यांनी प्रकाशित केला. त्यानंतर ह्या वर्ष अखेरी ऋग्वेदाच्या पहिल्या मंडळातील १९१ सूक्ते आणि त्यातील २००६ ऋचाचा अनुवाद ई साहित्य प्रतिष्ठान यांनी ९ भागात प्रकाशित केला. पहिल्या भागातील सर्व १९१ सूक्त एकत्र घेऊन संपूर्ण पहिले मंडल सुद्धा ई साहित्य प्रतिष्ठानी प्रकाशित केले.

पहिले मंडल प्रकाशित करताना अनेक वाचकांनी अमूल्य अभिप्राय कळवला. त्यामुळे पुढील मंडल अनुवादित करण्यास ऊर्जा मिळत आहे

जानेवारी २०२६ पासून दुसऱ्या मंडळाचे काम सुरू केले. ह्या मंडळात ४३ सूक्त आणि ४३० ऋचा आहेत. ही सर्व सूक्त एकच भागात प्रकाशित करत आहोत.

मार्च महिन्या पासून तिसरे मंडळ दोन ते तीन भागात प्रकाशित करण्याचा संकल्प केला आहे

श्रीपाद काळे

अनुवाद : श्री.श्रीपाद काळे,

सहाय्य- डॉ. हेमंत विंझे आणि सौ. आशा कऱ्हाडे

संदर्भ : डॉक्टर श्री. गंगा सहाय शर्मा,

डॉक्टर श्री.भीमराव सदाशिव कुलकर्णी,

हिंदी ऋग्वेद संहिता सनातन.

ऋग्वेदाचे मराठी भाषांतर डॉक्टर सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव

ऋग्वेदा बद्दल काही उपयुक्त माहिती

ऋग्वेद हा चार वेदांपैकी एक असून त्याची रचना चार वेदांमध्ये सर्वप्रथम झाली आहे असे समजण्यात येते.

ऋग्वेद संस्कृत वाङ्मयातील पहिला ग्रंथ आहे. प्राचीन काळापासून ऋग्वेद हा मौखिक स्वरूपात होता. अनेक ऋषींनी वेगवेगळे श्लोक लिहिले. हे श्लोक वेगवेगळ्या देवांसाठी लिहिले. गुरु परंपरेनुसार हे श्लोक अनेकांनी पाठ केले. या सर्व श्लोकांची काही जणांनी नीट मांडणी केली. त्यामध्ये "आश्वलायन", "बाष्कल", "मांडूकेय", "शाकल" व शांखायन सारख्या ऋषींनी श्लोकांची मांडणी केली परंतु काळाच्या ओघात फक्त शाकल ऋषींनी केलेली वर्गवारी शिल्लक राहिली आहे आपण ज्या ऋग्वेद पठण करतो ते शाकल ऋषींनी मांडणी केलेले श्लोक आहेत शाकल ऋषींनी केलेल्या मांडणीला शाकल संहिता असे संबोधले जाते

शाकल ऋषींनी महत्त्वाचे श्लोक वेगवेगळ्या क्रमवारीने लावले आणि त्यांचे विभाग पाडले. या विभागांना मंडळ असे म्हणतात. शाकल ऋषींनी श्लोकाची विभागणी केली त्याला मंडळ म्हणतात. मंडळातील प्रत्येक मंडळामध्ये ऋषी आणि देवता यांच्याप्रमाणे उपविभाग केले . प्रत्येक उपविभागाला सूक्त म्हणतात. सूक्तातील श्लोकांना ऋचा म्हणतात . सर्व ऋचा या पद्य स्वरूपाच्या आहेत. शाकल ऋषींनी तयार केलेल्या ऋग्वेदात १० मंडले, १०२८ सूक्ते, १०५५२ ऋचा आहेत.

श्रीपाद काळे

ऋग्वेदामध्ये अनेक वेळा एकवीस रत्नांचा उल्लेख येतो. आमच्या ऋग्वेदाचा भाग दोन या मधील सूक्त वीस ऋचा सात त्याच्यामध्ये ही एकवीस रत्ने असा उल्लेख. त्याचे स्पष्टीकरण

ऋभूंनी आम्हाला एकवीस रत्ने (श्रेष्ठ वस्तू) द्याव्या. सायणाचार्यांच्या मतानुसार ही एकवीस रत्ने म्हणजे एकवीस यज्ञ होत.

यज्ञाचे मुख्य दोन प्रकार आहेत. श्रौत यज्ञ आणि गृह्य किंवा पाक यज्ञ. श्रौत यज्ञाचे पुन्हा दोन प्रकार आहेत हविर्यज्ञ आणि सोम यज्ञ. या तीनही प्रकारच्या यज्ञांना संस्था (form) म्हणतात. आणि त्यांचे प्रत्येकी सात प्रकार मानले आहेत. म्हणून एकूण एकवीस प्रकार होतात.

हविस्संस्था - अग्न्याधेय, अग्निहोत्र, दर्शपूर्णमास, आग्रयण, चातुर्मास्य, निरूढपशुबन्ध, सौत्रामणि

सोम संस्था - अग्निष्टोम, उक्त, षोडशी, अत्यग्निष्टोम, अतिरात्र, अप्तोर्याम, वाजपेय

गृह्य किंवा पाक संस्था - हुतं, अहुत, प्राशित, संस्कार, शूलगव, अष्टका, प्रत्यवरोहण

श्रीपाद काळे

आशिर्वाद

पब्लिक ट्रस्ट एक्ट, नं. : ए - १९९१

श्री स्वामी जगद्गुरु शंकराचार्य पीठ, करवीर

श्री पी. पी. विद्यालंसिंह भारती स्वामी (एकमेव विभवस्य)

२२२९, डी कॉर्ड, मुकुटवार पथ, कोल्हापूर ४१५ ००२, फोन नं. : २५९१४५५/२५९०३६२.
E-mail : peethkarvir@gmail.com | Website : www.shankaracharyakarveer.org

विश्रावसु 'बाके १९७७

आषाढ शुद्ध दशमी
दि. ७/७/२०२५

श्री. जं. विश्व हेमंत लक्ष्मण

मुंबई. मो. ७६७८० ९१६२९

पीठस्थ देवतेचे उत्तम आर्द्रतीर्थ व आमचे नारायण-स्मरण.

आपण शुभेच्छेने भाषांतर करत आहात ते ही या वयात, हीच खरी कौतुकदायक बाब आहे. आम्हाला याचा आभार आहे. आम्हाला शुभेच्छा आहे.

खरे तर आपण अंतोपदेशात्मिक सर्जन. अनेकांशी अंतोपदेश करत आपण सा सा लोकांनी आगेकडे पाहणी करत दिगी. व सा सर्वांच्या सादर-छा घेतला. हृदयांचे आशीर्वाद ही घेतले. परिणाम असा ज्ञानाची व्यावहारिक निवृत्तीनिंतर ही आपण आपण आमुष्याचा उत्तरार्ध सामर्थ्याने म्हणजे वेदांचे भाषांतर करण्यास लायला. खरे तर ही अत्यंत कठीण गोष्ट आहे. हे आपण अंगीकृत केलेले ज्ञान आपण आपण आम्हाला दिवालयार दोहन जाईल. व सातत्याने भाषांतरित आत्मोत्थि सुख आपण प्राप्त होईल.

आपुली सुध्दा उरलाय प्रगत सुध्दा १० वर्षीय कुलकर्णी आणि अत्रास्वी केज. व सा यंजुः काम वेदांचे भाषांतर करत ते अत्रास्वी भेरीस आहे. खानेची रोज घेतल बसून (वय ६५ वर्षे) ते अत्रास्वीचे भाषांतर करत होते. असो. कदाचित ही कंपनी गवामेपे उरले व आपणही माही कामी नसेल.

आपणपण दीर्घायुकारोग्य प्राप्त होवो हीच पीठस्थ देवतेचा वरणी प्रार्थना.

पुण्यव (वय) पीठस्थ देवतेचे अनेक आर्द्रतीर्थ व आमचे नारायण-स्मरण सर्वांस विदीत व्हावे.

भद्रानुशासनम् वरीवर्ति

श्री. जगद्गुरु शंकराचार्य.

करवीर पीठ-

कोल्हापूर.

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-१

ऋषि- गृत्समद् (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक देवता- अग्नि । छन्द - जगती

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि ।

त्वं वनेभ्यस्त्वमौषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ १ ॥

हे मानवजातीच्या रक्षणकर्त्या अग्निदेवा ! आपण तेजस्वीपणे चमकून स्वर्गातून प्रगट होता आणि पवित्र आहात. चमकणारे आपण पाण्यापासून महान अग्नीच्या स्वरूपात आहात. आपण पाण्यापासून महान अग्नीच्या स्वरूपात, दगडांच्या घर्षणापासून ठिणगीच्या स्वरूपात, जंगलांपासून अग्नीच्या स्वरूपात आणि औषधी वनस्पतींपासून पाचक रसाच्या स्वरूपात जन्माला आला आहात. ॥ १ ॥

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निदृतायतः ।
तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे ॥ २ ॥

हे अग्निदेवा ! आपण यज्ञाच्या प्रमुख यज्ञकर्त्यांमध्ये, देवाचे आवाहन करणारे, पावित्र्य राखणारे, सोमरसाचे वितरक, यज्ञविधी करणाऱ्यांचे संचालक आणि निरीक्षक आहात. यज्ञ करणारे यजमान सुद्धा आपणच आहात ॥२॥

त्वमग्न इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुरुगायो नमस्यः ।
त्वं ब्रह्मा रयिविद्ब्रह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरंध्या ॥ ३ ॥

हे अग्निदेवा ! आपण श्रेष्ठ कुलधारक इंद्रदेव आहात, सर्वव्यापी विष्णूदेव आहा, सर्व भक्तांकडून स्तुतीस आणि नमस्कारास पात्र आहात. हे ज्ञानी अग्निदेवा आपण परम ऐश्वर्यसंपन्न ब्रह्मदेव आहात. आपण विविध बुद्धिमत्तेचे धनी आहात. ॥ ३ ॥

त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रतस्त्वं मित्रो भवसि दस्म ईड्यः ।
त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य सम्भुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः
॥४॥

हे अग्निदेवा! आपण व्रतस्थ वरुणदेव आहात . आपण शत्रुनाशक आणि सर्वांचे स्तुत्य मित्र आहात. सर्वव्यापी आपण सज्जनांचे पालन कर्ते अर्यमा आहात . आपणच

सूर्यदेव आहात. हे अग्निदेव! आम्हाला दैवी गुणांनी समृद्ध असलेले इच्छित फळ द्यावे ही विनंती ॥४॥

त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव ग्रावो मित्रमहः सजात्यम् ।
त्वमाशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरूवसुः॥५॥
हे अग्निदेवा ! आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी सर्वोत्तम पराक्रमी त्वष्टदेव आहात . आमची स्तुतियुक्त स्तोत्रे आपल्यासाठीच आहेत. आपण कल्याणकारी तेजस्वी आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे मित्र आहात. श्रीमंत अश्व्यांसह संपत्ती देणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपण मनुष्यांना प्रेरणा देणारे, ऐश्वर्य देणारे आणि शक्ती देणारे आहात ॥५॥ ॥

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे ।
त्वं वातैररुणैर्यासि शंगयस्त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना
॥६॥

हे अग्निदेवा ! आपण आकाशस्थ -लोकांचे जीवनदाता रुद्रदेव आहात. आपण मरुद्गणांची शक्ती आणि अन्नाचे स्वामी आहात. आपण वाऱ्या इतक्या वेगाने अश्व्यांवर स्वार होउन कल्याणाची इच्छा करणाऱ्या यज्ञकर्त्या

भक्तगणांच्या निवासस्थानी जाता. आपण पूषन् देव
आहात म्हणून यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करता ॥६॥

त्वमग्ने द्रविणोदा अरंकृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ॥७॥
हे अग्निदेवा ! आपण अग्नि प्रज्वलित करणाऱ्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना धन देता. रत्न धारण करणारे आपण सविता
देवता (सूर्य देवता) आहात . आपण धनाचे स्वामी आहात.
मानवांचे रक्षणकर्त्या हे अग्निदेवा ! यज्ञवेदी मध्ये आपली
सेवा करणाऱ्या यज्ञकर्त्यांचे रक्षण करता ॥७॥

त्वामग्ने दम आ विश्पतिं विशस्त्वां राजानं सुविदत्रमृञ्जते ।
त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति
॥८॥

हे प्रजापालक अग्निदेवा ! यज्ञकर्ते भक्तगण त्यांच्या घरात
आपल्याला तेजस्वी आणि ज्ञानी रूपात स्वीकारतात. हे
अग्निदेवा ! आपण सुंदर ज्वालांनी संपन्न, संपूर्ण विश्वाचे
स्वामी, यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अगणित फळ देणारे आहात.
आपण भक्तगणांचे रक्षण करावे ही विनंती ॥८॥

त्वामग्ने पितरमिष्टिभिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्या तनूरुचम् ।
त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत्त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः॥९॥
यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे पूर्वज असलेल्या हे अग्निदेवा !
यज्ञकर्ते यज्ञाद्वारे आपल्याला तृप्त करतात. आपल्याकडून
बंधुप्रेम मिळवण्यासाठी यज्ञकर्ते भक्तगण यज्ञाद्वारे आपली
आराधना करतात. आपली सेवा करणाऱ्यांना आपण संतुष्ट
करून त्यांचे मित्र, हितचिंतक आणि शत्रूंचा नाश करणारे
बनून त्यांचे रक्षण करावे ही विनंती ॥९॥

त्वमग्ने ऋभुराके नमस्यस्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।
त्वं वि भास्यनु दक्षि दावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातनिः
॥१०॥

हे अग्निदेवा ! आपण अत्यंत तेजस्वी बुद्धिमान आहात
(ऋभु) आपण शक्तीचे स्वामी, मुबलक अन्नधान्यांनी संपन्न
आहात. समिधा प्रज्वलित केल्याने आपण प्रकाशमान होता
आणि यज्ञ संपन्न करण्याचे शिक्षण देऊन यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना यज्ञाचे फळ देता॥१०॥

त्वमग्ने अदितिर्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।

त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती
॥११॥

हे अग्निदेवा ! हविष्यान्नाची आहुती देणाऱ्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांसाठी आपण आदिती देवता आहात. वाणीच्या
रूपात (भारती) स्तुती युक्त स्तोत्रांच्या रूपातील अग्निदेवा
आपण यज्ञकर्ते आहात. वृत्रासुराचा वध करणाऱ्या हे
अग्निदेवा ! आपण अनंत काळासाठी भूमी आणि संपत्ती दान
करण्यासाठी सक्षम आहात, म्हणून आपल्याला “इळा”
म्हणून संबोधले जात असून आपण सरस्वतीदेवते सारखे
ज्ञान देणारे आहात. ॥११॥

त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वयस्तव स्पार्हे वर्ण आ संदृशि श्रियः ।
त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः
॥१२॥

हे अग्निदेवा ! आपण सर्वोत्तम पोषण करणारे अन्न आहात.
आपल्यामध्ये सर्वोत्तम संपत्तीचा निवास आहे. आपण
सर्वव्यापी, महान, मुबलक अन्न आणि संपत्ती देणारे आहात
॥१२॥

त्वामग्न आदित्यास आस्यं त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे ।

त्वां रातिषाचो अध्वरेषु सश्विरे त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्
॥१३॥

हे अग्निदेवा ! आदित्यांनी (सूर्यदेवांनी) आपल्याला
आशीर्वाद दिला आहे. पवित्र देवतांची आपण जिव्हा
आहात. यज्ञवेदी मध्ये हविष्यान्नाची आहुती
स्वीकारण्यासाठी सर्व देवता आपलाच आश्रय घेतात
॥१३॥

त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो अद्बुह आसा देवा हविरदन्त्याहुतम्।
त्वया मर्तासः स्वदन्त आसुतिं त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे
शुचिः ॥१४॥

हे अग्निदेवा ! सर्व अमर आणि विश्वासू देवता आपल्या
मुखातून हविष्यान्नाची आहुती ग्रहण करतात. आपल्या
मुखातून मनुष्य अन्नाचा स्वाद घेतात. हे पवित्र अग्निदेवा !
आपण वृक्षवल्ली, लता, वृक्ष आणि सर्व प्राण्यांमध्ये निवास
करता ॥१४॥

त्वं तान्तसं च प्रति चासि मज्मनाग्ने सुजात प्र च देव
रिच्यसे।

पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे
॥ १५ ॥

हे अग्निदेवा ! आपल्या शक्तीमुळे आपण सर्व देवतांमध्ये
(सर्व ऋतू आणि काळांमध्ये) एकरूप आहात. आपल्या
महान गुणांमुळे आपण देवांमध्ये सर्वोत्तम आहात.
आपल्याला अर्पण केलेले सर्व हविष्यान्न पृथ्वी आणि
आकाशात पसरते ॥ १५ ॥

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च ताँश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ १६ ॥

हे अग्निदेवा ! ज्ञानी भक्तांना गायी आणि घोडे दान
करणाऱ्या दात्यांसह आपण आम्हाला सर्वोत्तम यज्ञात
घेऊन जावे ही विनंती. आम्ही आमच्या शूर संततीसह
यज्ञस्थळी उत्कृष्ट स्तोत्रांचे पठण करू ॥ १६ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-२

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव
शौनक देवता- आग्नि । छन्द – जगती

यज्ञेन वर्धत जातवेदसमग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम् ॥ १ ॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! समिधांनी प्रज्वलित होणाऱ्या,
सर्व गोष्टींचे ज्ञान असलेल्या अग्निदेवांची हविष्यान्नाच्या
आहुतीने आणि स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी पूजा करावी.

युद्धामध्ये बल, शक्तीप्रदान करणारे, सुवर्णाप्रमाणे तेजस्वी,
अग्निदेव यज्ञ संपन्न करतात आणि यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
शक्ती प्रदान करतात ॥ १ ॥

अभि त्वा नक्तीरुषसो ववाशिरेऽग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः ।

दिव इवेदरतिर्मानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः ॥ २ ॥

युगानुयुगे मानवासोबत वास्तव्य करणाऱ्या, दिवसाप्रमाणे
रात्री ही प्रकाशमान होणाऱ्या , समस्त आकाशलोक आणि

मनुष्यांचे आयुष्य व्यापून टाकणाऱ्या हे अग्निदेवा !
वासरांची प्रतीक्षा करणाऱ्या गोठ्यातील गायींप्रमाणे
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली प्रतीक्षा करतो ॥ २ ॥

तं देवा बुध्ने रजसः सुदंससं दिवस्पृथिव्योररतिं न्येरिरे ।
रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिषमग्निं मित्रं न क्षितिषु
प्रशंस्यम् ॥ ३ ॥

सर्वोत्तम कर्म करणाऱ्या, धनाने भरलेल्या रथाप्रमाणे
तेजस्वी, आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक व्यापून टाकणाऱ्या,
मित्रांसारखे स्तुतियोग्य, दैदिप्यमान अग्निदेवांची भक्तगण
यज्ञवेदी मध्ये स्थापना करतात ॥ ३ ॥

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चन्द्रमिव सुरुचं हवार आ
दधुः ।

पृश्न्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उभे
अनु ॥ ४ ॥

अंतरिक्षातून वृष्टी करणाऱ्या, चंद्रासारख्या तेजस्वी,
आपल्या ज्वालांमधून दृश्यमान होणाऱ्या, आकाशलोक
आणि पृथ्वीलोक व्यापून टाकणाऱ्या अग्निदेवांची यज्ञकर्ते

भक्तगण आपल्या निवासात सुरक्षितस्थानी स्थापना करतात ॥४॥

स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋञ्जते गिरा ।
हिरिशिप्रो वृधसानासु जर्भुरद्द्यौर्न स्तृभिश्चितयद्रोदसी अनु
॥५॥

यज्ञकर्त्याच्या रूपातील अग्निदेव, यज्ञवेदीला सर्व बाजूंनी व्यापून टाकतात. भक्तगण हविष्यान्नाच्या आहुतीने आणि स्तोत्रांच्या पठणाने अग्निदेवांची उपासना करतात. ज्याप्रकारे तारे आकाशाला प्रकाशमान करतात त्याप्रमाणे समिधांच्या ज्वालांमध्ये प्रकाशमान होणारे अग्निदेव आकाशलोकांना आणि पृथ्वीलोकांना प्रकाशमान करतात ॥५॥

स नो रेवत्समिधानः स्वस्तये संददस्वान्रयिमस्मासु
दीदिहि।

आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये
॥६॥

हे अग्निदेवा ! आपण आमच्यासाठी शुभ समृद्धी प्रदान करणारे व्हावे ही विनंती. पृथ्वीदेवतेला आणि

आकाशदेवतेला आपल्यासाठी फळ देणारे बनवावे ही विनंती. आम्ही यज्ञकर्त्या भक्तांनी अर्पण केलेल्या केलेले हविष्यान्न स्वीकारावे ही विनंती ॥६॥

दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृद्धि ।

प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्ण शुक्रमुषसो वि दिद्युतः ॥७॥

उषादेवतेमुळे प्रकाशमान होणाऱ्या सूर्यदेवांप्रमाणे प्रकाशमान होणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आम्हाला सहस्रावधी विपुल संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती. आमची कीर्ती पसरवण्यासाठी सर्व दारे उघडावी आणि आमच्या स्तोत्र पठणाने आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक आमच्यासाठी अनुकूल बनवावे ही विनंती ॥७॥

स इधान उषसो राम्या अनु स्वर्ण दीदेदरुषेण भानुना ।
होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चारुरायवे
॥८॥

उषादेवतेचा अस्त झाल्यावर सूर्यदेवां प्रमाणे तेजस्वी अग्निदेव प्रज्वलित होतात. यज्ञाला सुशोभित करणाऱ्या,

लोकांचे स्वामी असलेल्या अग्निदेवांची प्रिय पूजनीय
अतिथी प्रमाणे स्तोत्रांच्या पठणाने पूजा केली जाते ॥८॥

एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्व्य धीष्पीपाय बृहद्विवेषु मानुषा ।
दुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्मना शतिनं पुरुरूपमिषणि ॥९॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तोत्रांच्या पठणाने तृप्त होणाऱ्या,
सर्व देवांमध्ये श्रेष्ठ असलेल्या हे तेजस्वी अग्निदेवा ! विपुल
प्रमाणात दूध देणाऱ्या गायींप्रमाणे यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
नाना प्रकारची संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥९॥

वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनाँ अति ।
अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिषूच्चा स्वर्णं शुशुचीत दुष्टरम्
॥१०॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्यांना शौर्याने आणि ज्ञानाने सर्व
मानवी समुदायांत सर्वोत्तम बनवावे ही विनंती.

आपले, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र आणि निषाद ह्या पाच
वर्णीयांना न मिळणारे धन प्रकाशमान करावे ही विनंती.

॥१०॥

स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन्सुजाता इषयन्त सूरयः

।

यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्ये तोके दीदिवांसं स्वे दमे

॥११॥

हे बलशाली, पराक्रमी अग्निदेवा ! श्रेष्ठ कुटुंबात जन्मलेल्या तेजस्वी भक्तांनी आपल्यासाठी पठण केलेली स्तुतियुक्त स्तोत्रे जाणून घ्यावीत ही विनंती. हे इच्छा जाणणाऱ्या अग्निदेवा! यज्ञकर्ते भक्तगण हातामध्ये हविष्यान्न घेऊन आपल्याला यज्ञवेदीमध्ये प्रज्वलित करतात ॥११॥

उभयासो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूयसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि
नः ॥१२॥

हे जातवेद (अग्निदेवा)! आपले भक्तगण आणि यज्ञ संपन्न करणारे ज्ञानी यज्ञकर्ते दोघेही सुखासाठी आपला आश्रय घेतात. आपण आम्हाला उत्कृष्ट संतती, निवासस्थानासाठी योग्य घरे आणि विपुल संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥१२॥

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्रे रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च ताँश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ १३ ॥

हे अग्निदेवा! ज्ञानी यज्ञकर्त्यांना गायी, अश्व आणि दक्षिणा
देणाऱ्या आम्हा भक्तगणांना उदात्त ठिकाणी घेऊन जावे ही
विनंती. त्या प्रीत्यर्थ आम्ही भक्तगण आमच्या पुत्र-पौत्रांसह
आपल्यासाठी स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करत आहोत
॥ १३ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक

देवता १ समिद्ध अग्नि २ नराशंस, ३ इळ, ४ बर्हि, ५
दिव्यद्वार, ६ उषासानक्ता, ७ दिव्य होतागण प्रचेतस् ८
तीन देवियाँ-सरस्वती, इळा, भारती, ९ त्वष्टा, १०
वनस्पति, ११ स्वाहाकृति। छन्द - जगती

समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यङ्गिष्वानि
भुवनान्यस्थात् ।

होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥ १ ॥
यज्ञवेदीमध्ये प्रज्वलित (समिद्ध) झालेले अग्निदेव पृथ्वीवर
प्रस्थापित आहेत. यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो, श्रेष्ठ ज्ञान
असलेल्या, सर्वांना पवित्र करणाऱ्या, हविष्यान्न ग्रहण
करणाऱ्या अत्यंत तेजस्वी आणि पूजनीय अग्निदेवांची
उपासना करावी ॥ १ ॥

नराशंसः प्रति धामान्यञ्जन्तिस्रो दिवः प्रति महना स्वर्चिः ।
घृतप्रुषा मनसा हव्यमुन्दन्मूर्धन्यज्ञस्य समनक्तु देवान् ॥ २ ॥
मनुष्यांनी स्तुती केलेले अग्निदेव (नराशंस) त्यांच्या
महानशक्तीने पृथ्वी, आकाश आणि अंतरिक्ष या तिन्ही
लोकांना प्रकाशमान करतात आणि स्नेहयुक्त मनाने
हविष्यान्न स्वीकारत अग्निदेव सर्व देवांना संतुष्ट करतात
॥ २ ॥

ईळितो अग्रे मनसा नो अर्हन्देवान्यक्षि मानुषात्पूर्वो अद्य ।
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युतमिन्द्रं नरो बर्हिषदं
यजध्वम् ॥ ३ ॥

हे आमच्याकडून स्तुती होत असलेल्या (ईळितो अग्रे)
अग्निदेवा ! आमच्या हितासाठी आम्ही करत असलेली
आपली पूजा स्वीकारावी आणि आमच्या आधी सर्व
देवांसाठी उदात्त हृदयाने यज्ञ करावा ही विनंती. हे
अग्निदेवा! शक्तिशाली मरुद्वणांना कधीही पराभूत न
होणाऱ्या इंद्रदेवांनी आमच्या यज्ञ स्थळी आणून यज्ञ
करावा ही विनंती ॥ ३ ॥

देव बर्हिर्वर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।

घृतेनाक्तं वसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या
यज्ञियासः॥४॥

हे कुशाच्या दर्भावर सतत प्रसरण पावणाऱ्या
(बर्हिर्वर्धमानं) तेजस्वी वीर पुत्र देणाऱ्या अग्निदेवा !
आम्हाला संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती. हे वसूंसो,
आदित्यांसो आणि विश्वेदेवांसो ! तुपाने संपन्न केलेल्या
कुशाच्या दर्भावर आपण आसनस्थ व्हावे ही विनंती ॥४ ॥

वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः
।
व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम् ॥५
॥

नम्रतापूर्वक आवाहन केले जाणाऱ्या विशाल आणि
आनंददायी दिव्यद्वाराचा (अग्निदेवांचा) आम्ही भक्तगण
देवांची उपासना करण्यासाठी वापर करतो. हे अविनाशी
दिव्यद्वारा ! आम्हाला उत्कृष्ट संतती आणि चांगली कीर्ती
प्रदान करावी ही विनंती ॥५ ॥

साध्वपांसि सनता न उक्षिते उषासानक्ता वय्येव रण्विते ।

तन्तुं ततं संवयन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुघे पयस्वती॥ ६
॥

यज्ञवेदीला सौंदर्य देणाऱ्या उषादेवता आणि रात्रदेवता
वस्त्र विणणाऱ्या दोन कुशल महिलांसारख्या आहेत.
ज्याप्रमाणे विणकर स्त्रिया उभे राहून धागे विणतात,
त्याप्रमाणे उषादेवता आणि रात्रदेवता यज्ञ संपन्न करतात,
तसेच अन्न आणि दुधाचे फळ यज्ञकर्त्या भक्तगणांना देतात
॥ ६ ॥

दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समृचा वपुष्टरा ।
देवान्यजन्तावृतुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु
त्रिषु॥७॥

प्रत्येक ऋतूनुसार देवांसाठी यज्ञ करणाऱ्या, तसेच
पृथ्वीच्या नाभीसारखे दिसणाऱ्या वेदीच्या मध्यभागी
स्थापन केलेल्या ज्ञानी आणि भव्य अग्निरूपी यज्ञकर्त्याला
(दैव्या होतारा) आम्ही भक्तगण आमच्या रचलेल्या ऋचा
अर्पण करत आहोत ॥ ७ ॥

सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः ।

तिस्रो देवीः स्वधया बहिरेदमच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्य ॥८
॥

अनेक उत्कृष्ट गुणांनी संपन्न असलेल्या तिन्ही देवी, इळा ,
भारती आणि सरस्वती, या यज्ञस्थळी निवास करोत आणि
त्यांच्या धारणा शक्तीने आमच्या यज्ञांचे रक्षण करोत ही
विनंती . ॥८॥

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।
प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे अथा देवानामप्येतु पाथः
॥९ ॥

अग्निरूपी त्वष्टादेव यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सोन्यासारख्या
तेजस्वी रंगाचा, यज्ञ करणारा, अन्न देणारा, उच्च गुणांनी
संपन्न, शूर आणि देवांना प्रिय असा पुत्र देवो ही विनंती .
अग्निरूपी त्वष्टादेव यज्ञकर्त्या भक्तगणांना कुळाचे रक्षण
करणारी संतती प्रदान करो आणि ही संतति देवांनी
दाखवलेल्या उदात्त मार्गाचे अनुसरण करणारी असो ॥९ ॥

वनस्पतिरवसृजन्नप स्थादग्निर्हविः सूदयाति प्र धीभिः ।

त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन्देभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम्
॥१०॥

आम्हा यज्ञकर्त्यांना समजून घेणारे वनस्पतींच्या रूपातील
अग्निदेव त्यांच्या शक्तीने आम्ही अर्पण करत असलेले
हविष्यान्न सिद्ध करतात. अग्निदेवांनी शांत केलेले, शुद्ध
केलेले (शमितोप) हविष्यान्न देवांकडे पोहचवावे ही विनंती
॥१०॥

घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम्बस्य धाम ।
अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम्
॥११॥

यज्ञकर्ते भक्तगण अग्निदेवांची तुपाने सिंचन केलेल्या
समिधा यज्ञामध्ये अर्पण करतात (स्वाहाकृति). हे
महापराक्रमी अग्निदेवा! सर्व देवांना प्रेमाने अर्पण केलेले
हविष्यान्न अर्पण करून त्यांना आमच्यासाठी प्रसन्न करावे
ही विनंती ॥११॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-४

ऋषि- सोमाहुति भार्गव । देवता- अग्नि । छन्द - त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।
मित्र इव यो दिधिषाय्यो भूद्देव आदेवे जने जातवेदाः ॥ १ ॥
हे भक्तगणांनो ! तेजस्वी, पाप-नाशक, सूर्यदेवांप्रमाणे
मानवांपासून ते सर्व देवांचा आधार असणाऱ्या, अतिथी
प्रमाणे पूज्य, दैवी गुणांनी संपन्न, सर्वाना ज्ञान देणाऱ्या
अग्निदेवांचे आम्ही आवाहन करतो ॥ १ ॥

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्भृगवो विक्ष्वायोः ।
एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निररतिर्जीराश्वः ॥ २ ॥
अग्निदेवांची सेवा करणाऱ्या भृगुऋषींच्या वंशजांनी
वेगवान अश्वान्च्या सहाय्याने शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या,
सर्व देवांचे स्वामी असणाऱ्या अग्निदेवांची आकाशात
ढगांमध्ये विजेच्या स्वरूपात आणि पृथ्वीवर मानवांमध्ये
अग्नीच्या स्वरूपात स्थापना केली ॥ २ ॥

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु प्रियं धुः क्षेष्यन्तो न मित्रम् ।
स दीदयदुशतीरूम्या आ दक्षाय्यो यो दास्वते दम आ ॥ ३ ॥
ज्याप्रमाणे प्रवासी माणूस आपल्या घराचे रक्षण
करण्यासाठी मित्राची नियुक्ती करतो त्याप्रमाणे देवतांनी
देखील मानवांमध्ये प्रिय असलेल्या हितकारी अग्निदेवांची
नियुक्ती केली ॥ ३ ॥

अस्य रण्वा स्वस्येव पुष्टिः संदृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः ।
वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वामत्यो न रथ्यो दोधवीति
वारान् ॥ ४ ॥

ज्याप्रमाणे शारीरिक आरोग्य आनंददायी असते त्याप्रमाणे
समिधा प्रज्वलित करून वाढणाऱ्या अग्निदेवांचे तेज
आनंददायी असते. अश्व्यांची शेषटी चंचल हालचाल करत
माशांना स्पर्श करते त्याप्रमाणे अग्निदेवांच्या ज्वाळा झाडे
आणि वनस्पतींना स्पर्श करत असतात ॥ ४ ॥

आ यन्मे अभ्वं वनदः पनन्तोशिग्भ्यो नामिमीत वर्णम् ।
स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुवाँ यो मुहुरा युवा भूत्
॥ ५ ॥

अग्निदेवांच्या महानतेचे गुणगान करणाऱ्या, स्तोत्रांच्या रचना करून उपासना करणाऱ्या भक्तगणांना अग्निदेव आपले तेज प्रदान करतात. अग्निदेवांचे तेज मंद झाल्यावर समिधा अर्पण केल्यामुळे त्यांचे तेज पुन्हा प्रज्वलित होते ॥५॥

आ यो वना तातृषाणो न भाति वार्णं पथा रथ्येव स्वानीत् ।
कृष्णाध्वा तपू रण्वश्चिकेत द्यौरिव स्मयमानो नभोभिः॥ ६॥
तहानलेला माणूस गटागट पाणी पितो, त्याप्रमाणे अग्निदेव जंगलांतील वृक्षांना भस्मसात करत अश्र्वांप्रमाणे आवाज करतात. अग्निदेवांचा सर्वांना उष्णता देणारा कृष्ण-धूम्र-मार्ग, ताऱ्यांनी प्रकाशित झालेल्या आकाशाप्रमाणे सुंदर दिसतो ॥६॥

स यो व्यस्थादभि दक्षदुर्वीं पशुर्नैति स्वयुरगोपाः ।
अग्निः शोचिष्मँ अतसान्युष्णन्कृष्णव्यथिरस्वदयन्न
भूम॥७॥

पृथ्वीवर विविध स्वरूपात असलेले अग्निदेव, पृथ्वीवरील पदार्थांना जाळतो. तेजस्वी अग्निदेव सर्व वेदनादायक

काटेरी झाडे, वाळलेली लाकडे आणि वनस्पती आपल्या
ज्वाळांनी जाळत, पालक नसलेल्या बालकांप्रमाणे
स्वतःच्या इच्छेनुसार इकडे तिकडे फिरतात. ॥७॥

नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्म शंसि ।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वाजं स्वपत्यं रयिं दाः
॥८॥

हे अग्निदेवा! आपण आमचे भूतकाळात रक्षण केले आहे;
याची आठवण म्हणून आम्ही यज्ञकर्ते ज्ञानाच्या तृतीय
सत्रात आपल्यासाठी सुंदर स्तोत्रे पठण करत आहोत. हे
अग्निदेवा! आपण आम्हाला महान वीर, महान कीर्ती आणि
सुंदर संतती प्रदान करावी ही विनंती ॥८॥

त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उपराँ अभि ष्युः ।
सुवीरासो अभिमातिषाहः स्मत्सूरिभ्यो गृणते तद्वयो धाः
॥९॥

हे अग्निदेवा! आपण, अहंकाररहित, गृत्समदवंशातील
ऋषींना गुहेत दडलेली संपत्ती मिळवून दिलीत आणि
शत्रूंचा सामना करण्यासाठी उत्तम संतती प्रदान केलीत. हे
अग्निदेवा ! ज्ञानी यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आशीर्वाद आणि
भरपूर संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-५

ऋषि- सोमाहुति भार्गव । देवता- अग्नि । छन्द - अनुष्टुप् ।
होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये । प्रयक्षञ्जेन्यं वसु
शकेम वाजिनो यमम् ॥ १ ॥

यज्ञकर्त्याना उत्तेजन देणारे आणि प्रतिपालक असलेले
अग्निदेव पूर्वजांचे रक्षण करण्यासाठी जन्माला आले.
अग्निदेवांच्या कृपेने आम्हाला शक्तिशाली, पूजनीय,
संरक्षणात्मक साधनांनी संपन्न आणि विजय मिळवून
देणारी संपत्ती प्राप्त होवो ॥ १ ॥

आ यस्मिन्सप्त रश्मयस्तता यज्ञस्य नेतरि ।
मनुष्वद्वैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति ॥ २ ॥

सप्त किरणांनी व्यापलेले, शुद्ध करणारे अग्निदेव, सप्त
यज्ञकर्त्यांच्या प्रमाणे यज्ञाच्या आठव्या स्थानावर आसनस्थ
होऊन यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा यज्ञ सिद्धीस नेतात ॥ २ ॥

दधन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत् । परि विश्वानि
काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत् ॥ ३ ॥

अक्षाभोवती रथचक्र प्रमाणे फिरणाऱ्या, यज्ञ वेदीतील
अग्निदेवांना यज्ञकर्ते भक्तगण मंत्रांच्या पठणाने
हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करतात ॥३॥

साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।विद्वाँ अस्य
व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहते ॥४॥

परिपूर्णपणे राज्य करणारे अग्निदेव, केवळ शुद्ध यज्ञानेच
जन्माला आले. अग्निदेवांचे हे शाश्वत रूप ज्याला समजते
तो यज्ञकर्ता भक्त वृक्षांच्या शाखे प्रमाणे पुन्हा पुन्हा
वाढणारे ज्ञान प्राप्त करत उच्च स्थानी पोहचतो ॥४॥

ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुः सचन्त धेनवः । कुवित्तिसृभ्य आ
वरं स्वसारो या इदं ययुः ॥५॥

बहिणीच्या प्रेमाने यज्ञकर्म सिद्ध करणाऱ्या करांगुल्या नेष्टा
नावाच्या अग्निदेवाच्या तीन रूपांना तेजस्वी बनवते. हे
अग्निदेव मानवांना दुभत्या गायींसारखे आनंद प्रदान
करतात ॥५॥

यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित । तासामध्वर्युरागतौ
यवो वृष्टीव मोदते ॥६॥

बहिणीच्या प्रेमाने करांगुल्या तुपाने भरलेले जुहू नावाचे पात्र यज्ञवेदी जवळ घेऊन जातात तेव्हा यज्ञकर्त्यांच्या रूपातील अग्निदेव पावसाने टवटवीत होणाऱ्या तृणांप्रमाणे आनंदीत होतात ॥६॥

स्वः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् । स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम् ॥७॥

यज्ञकर्त्यांच्या रूपातील अग्निदेव यज्ञाच्या उदात्त कार्यासाठी शक्ती प्रदान करतात. या यज्ञकर्त्यांच्या रूपातील अग्निदेवांसाठी आम्ही भक्तगण स्तोत्रांचे पठण करून हविष्यान्नाची आहुती प्रदान करतो ॥७॥

यथा विद्राँ अरं करद्विश्वेभ्यो यजतेभ्यः । अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम् ॥८॥

हे अग्निदेवा ! ज्याप्रमाणे ज्ञानी लोक सर्व देवांना संतुष्ट करतात, त्याचप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण जे काही यज्ञ करतो ते फक्त आपल्याच संतुष्टीसाठी आहेत . ॥८॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-६

ऋषि- सोमाहुति भार्गव । देवता- अग्नि । छन्द – गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः । इमा उ षु श्रुधी
गिरः ॥१॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते यज्ञवेदी मध्ये अर्पण करत
असलेल्या समिधा आणि हविष्यान्नाच्या आहुती
स्वीकाराव्यात आणि आमची स्तोत्रे आपण काळजीपूर्वक
ऐकावीत ही विनंती ॥१॥

अया ते अग्ने विधेमोर्जो नपादश्वमिष्टे । एना सूक्तेन सुजात
॥२॥

शक्ती क्षीण न करणाऱ्या , द्रुतगामी, भक्तांच्या प्रयत्नांना
गती देणाऱ्या, प्रतिष्ठित हे अग्निदेवा ! आम्ही संपन्न करत
असलेल्या या यज्ञविधीने आणि आमच्या स्तोत्रांच्या
पठणाने आपण प्रसन्न व्हावे ही विनंती ॥२॥

तं त्वा गीर्भिर्गिर्वणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः । सपर्येम सपर्यवः
॥३॥

हे अग्निदेवा ! आपल्याकडून सन्मान मिळवण्याच्या इच्छा
असलेले आम्ही यज्ञकर्ते, स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या रचनेने
आपल्या ऐश्वर्य देणाऱ्या रूपाची पूजा करतो ॥ ३ ॥

स बोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुदावन् । युयोध्यस्मद्वेषांसि
॥४॥

हे ऐश्वर्यप्रदाता, विद्वान, अग्निदेवा ! आपण श्रीमंत आणि
ज्ञानी असल्याने आम्ही करत असलेली स्तुतियुक्त स्तोत्रे
जाणून घेऊन आमचा द्वेष करणाऱ्या शत्रूंना दूर करावे ही
विनंती ॥४॥

स नो वृष्टिं दिवस्परि स नो वाजमनर्वाणम् । स नः
सहस्रिणीरिषः ॥५॥

अग्निदेव आपल्या कल्याणासाठी आकाशातून जलवृष्टी
करतात. अग्निदेव यज्ञकर्त्यां भक्तगणांना सामर्थ्य आणि
हजारो प्रकारचे अन्न प्रदान करतात ॥५॥

ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा । यजिष्ठ होतरा गहि
॥६॥

शक्तिशाली, स्तुतीस योग्य, दुष्टांना पीडा देणाऱ्या,
यज्ञकर्त्यांच्या रूपातील हे अग्निदेवा ! आपल्याकडून संरक्षण
मिळण्याच्या इच्छेने आम्ही आपली पूजा करतो. आपण
आमच्याकडे यावे ही विनंती ॥६॥

अन्तर्ह्यग्र ईयसे विद्वाञ्जन्मोभया कवे । दूतो जन्येव मित्र्यः
॥७॥

हे ज्ञानी अग्निदेवा ! आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या
मनातील भावना जाणता. भक्तगणांच्या वर्तमानकाळाचे
आणि भूतकाळाचे ज्ञान असलेल्या हे अग्निदेवा ! आपण
एखाद्या मित्राप्रमाणे सर्वांचे कल्याणकारी व्हावे ही विनंती
॥७॥

स विद्वाँ आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक् । आ
चास्मिन्त्सत्सि बर्हिषि ॥८॥

हे ज्ञानसंपन्न अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या सर्व
इच्छा-आकांक्षा पूर्ण कराव्यात ही विनंती. हे चैतन्यशील
अग्निदेवा ! आम्ही आहुती देत असलेले हविष्यान्न आपण
देवतांपर्यन्त पोहोचवावे आणि आमच्या यज्ञस्थळी
आसनस्थ व्हावे ही विनंती ॥८॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-७

ऋषि- सोमाहुति भार्गव । देवता- अग्नि । छन्द - गायत्री ।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्रे द्युमन्तमा भर । वसो पुरुस्पृहं रयिम्
॥ १ ॥

हे अतिशक्तिशाली अग्निदेवा ! आपण सर्वांचे रक्षणकर्ते
आणि सर्वांना आनंद देणारे आहात. आपण आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल प्रमाणात महान तेज आणि
संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥ १ ॥

मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च । पर्षि तस्या उत
द्विषः ॥ २ ॥

हे अग्निदेवा ! देवता आणि मानव यांच्याशी वैर करणारे
शत्रु आमच्यावर वर्चस्व प्रस्थापित करू नयेत आणि अशा
शत्रूंपासून आपण आमचे संरक्षण करावे ही विनंती ॥ २ ॥

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अति गाहेमहि
द्विषः ॥ ३ ॥

हे अग्निदेवा! ज्याप्रमाणे पाण्याचे प्रवाह मोठमोठ्या
खडकांना सहजपणे ओलांडतात त्याप्रमाणे आम्ही भक्तगण

आपल्या संरक्षणाखाली सर्वांचा द्वेष करणाऱ्या शत्रूंना
सहजपणे ओलांडू शकू ॥ ३ ॥

शुचिः पावक वन्द्योऽग्रे बृहद्वि रोचसे । त्वं
घृतेभिराहुतः ॥ ४ ॥

हे पवित्र आणि पूजनीय अग्निदेवा ! तुपाची आहुती
दिल्यावर आपण तेजस्वीपणे प्रज्वलित होता. ॥ ४ ॥

त्वं नो असि भारताग्रे वशाभिरुक्षभिः । अष्टापदीभिराहुतः
॥ ५ ॥

हे यज्ञकर्त्यांचे हितचिंतक अग्निदेवा ! वांझ गायी, बैल
आणि गर्भवती गायी आपल्याला अर्पण करून आम्ही
आपली पूजा करतो ॥ ५ ॥

द्रवन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः । सहसस्पुत्रो
अद्भुतः ॥ ६ ॥

अद्भुत कृत्ये करणारे, तूप मिश्रित समिधांनी प्रज्वलित
होणारे , शक्तीने जन्मलेले, पुरातन यज्ञ संपन्न
करणारे,शाश्वत आणि निवडण्यास पात्र असले अग्निदेव
आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर प्रसन्न होवोत ही विनंती ॥ ६ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-८

ऋषि- गृत्समद(आङ्गिरस शौनहत्र पश्चाद्) भार्गव शौनक
। देवता- अग्नि

छन्द – गायत्री ६ अनुष्टुप्

वाजयन्निव नू रथान्योगाँ अग्रेरुप स्तुहि । यशस्तमस्य
मीळहुषः ॥ १ ॥

ज्याप्रमाणे धन आणि धान्याची इच्छा करणारे यज्ञकर्ते
भक्तगण, आपले रथ अत्यंत काळजीपूर्वक तयार करतात,
त्या प्रमाणे यज्ञकर्ते भक्तगणांनी सर्वांसाठी आनंद देणाऱ्या
परम गौरवशाली अग्निदेवांची अत्यंत काळजीपूर्वक स्तुती
करावी ॥ १ ॥

यः सुनीथो ददाशुषेऽजुर्यो जरयन्नरिम् । चारुप्रतीक आहुतः
॥ २ ॥

नेतृत्व कुशल, चिरस्थायी, उत्कृष्ट तत्वे असलेल्या ,
शत्रुसंहारक, उदार, अविनाशी अग्निदेवांची यज्ञकर्ते
भक्तगण पूजा करतात ॥ २ ॥

य उ श्रिया दमेष्वा दोषोषसि प्रशस्यते । यस्य व्रतं न मीयते
॥३॥

तेजोमय ज्वाळांनी यज्ञवेदीमध्ये प्रज्वलित होणारे , दिवस-
रात्र स्तुतीस पात्र असलेले, ज्यांचे व्रत कधीही खंडित होत
नाही असे अग्निदेव पूजनीय आहेत ॥ ३ ॥

आ यः स्वर्ण भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा । अज्ञानो
अजरैरभि ॥४ ॥

अंतरिक्षाला प्रकाशित करणाऱ्या सूर्यदेवांप्रमाणे;
अविनाशी, अद्भुत कृत्ये करणारे अग्निदेव आपल्या
प्रज्वलित ज्वाळांनी सर्वत्र प्रकाशमान होतात ॥४॥

अत्रिमनु स्वराज्यमग्निमुक्थानि वावृधुः । विश्वा अधि श्रियो
दधे ॥५ ॥

स्तोत्रांच्या पठणाने वृद्धिंगत होणारे, शत्रुनाशक, स्वयं
तेजस्वी अग्निदेव आपल्या अंगावर विभिन्न आभूषणे
परिधान करतात ॥५॥

अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम् । अरिष्यन्तः
सचेमह्यभि ष्याम पृतन्यतः ॥६॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण अग्निदेव, इंद्रदेव, सोमदेव आणि
इतर देवतांच्या संरक्षण छत्राखाली सुरक्षित आहोत;
म्हणून आमचा कधी नाश न होता आम्ही शत्रूंचा पराभव
करू ॥६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-९

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवाँ असदत्सुदक्षः ।
अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः
॥ १ ॥

सहस्रावधि भक्तांचे पोषण करणारे, तेजस्वी आणि शुद्ध
ज्वाळा असलेले, विद्वान, बलशाली, नियमांचे पालन
करणारे अग्निदेव, आमच्या यज्ञवेदी मध्ये प्रज्वलित होऊन
यज्ञकर्मे पार पाडोत ही विनंती ॥ १ ॥

त्वं दूतस्त्वमु नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।
अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीद्यद्वोधि गोपाः ॥ २ ॥
हे पराक्रमी अग्निदेवा! आपण आमचे दूत आणि रक्षक आहा.
आपण आम्हाला संपत्ती प्रदान करता. आपल्या कृपेमुळे
आमच्या संततीला सर्व प्रकारच्या काळजी पासून मुक्त
करावे आणि आणि त्यांना समृद्ध करून आमच्या वंशाचा
विस्तार करावा ही विनंती ॥ २ ॥

विधेम ते परमे जन्मन्नग्रे विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे ।
यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे ॥३॥
हे अग्निदेवा! आपण आपल्या आकाशातील जन्मभूमीमध्ये
निवास करीत असाल तेव्हा आम्ही स्तोत्रांच्या पठणाने
आपल्याला प्रसन्न करू. ज्यावेळी आपण पृथ्वीलोकांमध्ये
यज्ञवेदीमध्ये प्रकट व्हाल त्यावेळी हविष्यान्नाची आहुती
देऊन आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली पूजा करू ॥३॥

अग्ने यजस्व हविषा यजीयाञ्छुष्टी देष्णमभि गृणीहि राधः ।
त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता ॥४॥
हे अग्निदेवा ! आपण सर्वोत्तम यज्ञकर्ते आहात. आम्हाला
आमच्या पात्रतेनुसार योग्य साहित्य आणि स्वीकार्य अशी
संपत्ती लवकर प्रदान करावी ही विनंती. हे धनाधिपति
अग्निदेवा ! आम्ही पठण करत असलेल्या स्तोत्रांचे लक्षपूर्वक
श्रवण करावे ही विनंती ॥४॥

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जायमानस्य दस्म ।
कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ॥५॥
हे दुःखनाशक अग्निदेवा ! आपण प्रदान करत असलेली दैवी
आणि ऐहिक संपत्ती कधीही नष्ट होत नाही. आपली स्तुती

करणाऱ्या आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपण अन्न समृद्ध,
आणि पुत्र-पौत्रानी समृद्ध अशी संपत्ती प्रदान करावी ही
विनंती ॥५॥

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाँ आयजिष्ठः स्वस्ति ।
अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्रे द्युमदुत रेवद्दिदीहि ॥६॥
देवतांपर्यंत हविष्यान्न पोहोचविणाऱ्या, पापाचा नाश
करणाऱ्या, कोणाकडूनही अपमान न होणाऱ्या, यज्ञांमध्ये
सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपण आपल्या
तेजःपुंज ज्वाळांनी आम्हाला विपुल संपत्ती प्रदान करावी
ही विनंती. आपला तेजस्वी, कल्याणकारी आणि धन प्रदान
करणारा प्रकाश सर्वत्र पसरू दे ही विनंती ॥६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१०

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेळस्पदे मनुषा यत्समिद्धः ।
श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी
॥१॥

यज्ञवेदीमध्ये प्रथम प्रज्वलित होणारे, पितृतुल्य,
वैभवशाली, अमर, विविध ज्ञानाने संपन्न, अन्नाने समृद्ध,
शक्तिशाली आणि सर्व गोष्टी शुद्ध करणारे अग्निदेव
सर्वांकडून पूजनीय आहेत ॥१॥

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हवं मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः ।
श्यावा रथं वहतो रोहिता वोतारुषाह चक्रे विभृत्रः ॥२॥
अमर, विविध ज्ञानाने संपन्न आणि अद्वितीय तेजस्वी हे
अग्निदेवा ! आम्ही करत असलेल्या सर्व प्रार्थना श्रवण
कराव्यात ही विनंती. अग्निदेव, आपल्या श्यामवर्णीय,
लालवर्णीय,

त्याचप्रमाणे शुभ्रवर्णीय अश्व जोडलेल्या रथातून सर्वत्र
भ्रमण करतात ॥ २ ॥

उत्तानायामजनयन्त्सुषूतं भुवदग्निः पुरुपेशासु गर्भः ।
शिरिणायां चिदक्तुना महोभिरपरीवृतो वसति प्रचेताः ॥ ३
॥

यज्ञकर्त्या भक्तांनी अरणीच्या मंथनातून प्रज्वलित केलेले
अग्निदेव, सर्व वनस्पतींमध्ये निवास करतात. अग्निदेव
त्यांच्या तेजामुळे रात्रीच्या अंधाराने झाकले न जाता सर्वत्र
प्रकाशमान होतात ॥ ३ ॥

जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।
पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नै रभसं दृशानम् ॥ ४ ॥
संपूर्ण विश्वात निवास करणाऱ्या, महान, सुंदर आणि
दृश्यमान, अरणीतील काष्ठांनी प्रज्वलित होणाऱ्या
ज्वाळायुक्त अग्निदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते तुपाने सिंचन
केलेल्या हविष्यान्नाने पूजा करतो ॥ ४ ॥

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुषेत ।
मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वा जर्भुराणः ॥ ५ ॥

सर्वत्र उपस्थित असलेल्या अग्निदेवांना यज्ञकर्ते तुपाने सिंचन करतात. हे अग्निदेवा ! आपण तुपाचे सिंचन निर्विघ्न मनाने स्वीकारावे ही विनंती. सर्व मानवांचे आदरणीय अग्निदेव तेजस्वीपणे प्रज्वलित असताना त्यांना कोणीही स्पर्श करू शकत नाही ॥५ ॥

ज्ञेया भागं सहसानो वरेण त्वादूतासो मनुवद्वदेम ।
अनूनमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि ॥६ ॥
हे अग्निदेवा ! आपण आपल्या तेजाने शत्रूंवर विजय मिळवता. मनुप्रमाणे आम्ही आपले दूत आहोत. आम्ही करत असलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करावे ही विनंती. आम्ही यज्ञकर्ते मधुर आणि धनदात्या अग्निदेवांना स्तुतिसह हविष्यान्न म्हणून तूप अर्पण करतो. ॥६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-११

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द – विराट्
स्थाना २१ त्रिष्टुप्

श्रुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते दावने वसूनाम् ।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः॥ १ ॥
हे इंद्रदेवा ! आम्ही करत असलेल्या प्रार्थना श्रवण करा,
त्याचा तिरस्कार करू नका. आम्ही आपल्या कृपेला पात्र
होऊ. वाहत्या पाण्याप्रमाणे आम्ही प्रेमाने अर्पण केलेल्या
हविष्यान्नाची आहुती आपली शक्ती वृद्धिंगत करो ॥ १ ॥

सृजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
अमर्त्यं चिद्दासं मन्यमानमवाभिनदुक्थैर्वावृधानः॥ २ ॥
हे इंद्रदेवा ! आपण पाणी अडवणाऱ्या अहि राक्षसाचे बंधन
तोडून ते पाणी पृथ्वीवर प्रवाहित केले. आम्ही करत
असलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने शक्तिशाली होऊन
स्वतःला अमर मानणाऱ्या अहंकारी वृत्रासुराचा आपण
वध केला ॥ २ ॥

उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन्तस्तोमेष्विन्द्र रुद्रियेषु च ।
तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिन्नते न शुभ्राः ॥३॥
हे वीर इंद्रदेवा ! आपल्याला रुद्रदेवांना प्रसन्न करणाऱ्या
स्तोत्रांनी आनंद होतो. हे इंद्रदेवा! आमच्या यज्ञात
सहभागी होण्यासाठी आपल्याला प्रसन्न करणाऱ्या त्या
स्तोत्रांचे आम्ही पठण करतो ॥३॥

शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाह्वोर्दधानाः ।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सह्याः
॥४॥

हे इंद्रदेवा ! आमच्या स्तोत्रांच्या बल वाढवणाऱ्या शक्तीने
आपल्याला वज्र धारण करण्यास आम्ही भाग पाडतो.
सूर्यदेवांसारख्या लखलखणाऱ्या त्या वज्राने आम्हाला त्रास
देणाऱ्या असुरांच्या वंशाचा आपण नाश करता ॥४॥

गुहा हितं गुह्यं गूळ्हमप्स्वपीवृतं मायिनं क्षियन्तम् ।
उतो अपो द्यां तस्तभ्वांसमहन्नहिं शूर वीर्येण॥५॥
हे इंद्रदेवा ! आकाशलोकांतील नदीतील वाहणाऱ्या
पाण्याला रोखून धरणाऱ्या, अंधाऱ्या गुहेमध्ये लपलेल्या,

मायावी अहि असुराचा आपल्या वज्राने पराभव करून
आपण त्याचा वध केला ॥५॥

स्तवा नु त इन्द्र पूर्व्या महान्युत स्त्वाम नूतना कृतानि ।
स्तवा वज्रं बाह्वोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू ॥६॥

हे इंद्रदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते, आपल्या प्राचीन काळातील
महान कृत्यांची आणि वर्तमान काळात करत असलेल्या
नवीन कृत्यांची देखील प्रशंसा करतो. आम्ही आपल्या
हातात धारण केलेल्या सुंदर वज्राची आणि सूर्याच्या
किरणांसारख्या चमकणाऱ्या अश्व्यांची सुद्धा प्रशंसा
करतो ॥६॥

हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता घृतश्रुतं स्वारमस्वार्ष्टाम् ।
वि समना भूमिरप्रथिष्टारंस्त पर्वतश्चित्सरिष्यन् ॥७॥

हे इंद्रदेवा ! आपल्या द्रुतगामी अश्व्यांची गर्जना पाऊस
पाडणाऱ्या ढगांसारखी आहे. पर्वतांवर इकडे तिकडे
फिरणाऱ्या ढगांतील पडणाऱ्या पावसामुळे पृथ्वी भरपूर
प्रमाणात आनंदित होते ॥७॥

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन्त्सं मातृभिर्वावशानो अक्रान् ।

दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेषितां धमनिं पप्रथन्नि ॥८ ॥

जलाने भरलेले, काळजी घेणारे ढग गर्जना करत सर्वत्र फिरत होते. यज्ञकर्त्यांच्या स्तोत्रांनी प्रेरित होऊन इंद्रदेवांच्या प्रेरणेने ढग दूरवर पसरले ॥८॥

इन्द्रो महं सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।
अरेजेतां रोदसी भियाने कनिक्रदतो वृष्णो अस्य
वज्रात् ॥९॥

पराक्रमी इंद्रदेवांनी आकाशात पाण्याचा मार्ग अडवणाऱ्या मायावी वृत्रासुराचा वध केला. त्यावेळी, पराक्रमी इंद्रदेवांच्या सिंहासारख्या गर्जना करणाऱ्या, विजांच्या भीतीने आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक थरथर कापू लागले ॥९॥

अरोरवीद्वृष्णो अस्य वज्रोऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात् ।
नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत्पपिवान्त्सुतस्य ॥१०
॥

मनुष्यांचे कल्याण करणाऱ्या इंद्रदेवांनी मनुष्यांना हानी पोहोचवणाऱ्या वृत्रासुराचा वध करण्याची तयारी सुरू केली, तेव्हा इंद्रदेवांचे वज्र वारंवार गर्जना करत होते.

सोमरस प्राशन करणाऱ्या इंद्रदेवांनी मायावी वृत्रासुराच्या मायावी शक्तीचा नाश केला॥ १०॥

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।

पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्त्वित्था सुतः पौर इन्द्रमाव॥ ११॥

हे शूर इंद्रदेवा ! हा शुद्ध आनंददायी सोमरस प्राशन करून आपण प्रसन्न व्हावे ही विनंती. या सोमरसाच्या प्राशनाने तृप्त होऊन आपली शक्ती वृद्धिंगत होऊन आपण सर्व लोकांचे रक्षण करावे ही विनंती ॥ ११॥

त्वे इन्द्राप्यभूम विप्रा धियं वनेम ऋतया सपन्तः ।

अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो दावने स्याम॥ १२॥

हे इंद्रदेवा ! आम्हा बुद्धिमान यज्ञकर्त्यांना आपल्या हृदयात स्थान मिळू दे ही विनंती. आम्हाला उत्तम फळ

मिळण्याच्या इच्छेने आम्ही आपली सेवा करत आहोत.

आम्ही आपल्याकडून संरक्षणासाठी प्रार्थना करतो.

आम्हाला आपली कृपा प्राप्त होऊ दे ही विनंती ॥ १२॥

स्याम ते त इन्द्र ये त ऊती अवस्यव ऊर्ज वर्धयन्तः ।

शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवास्मे रयिं रासि वीरवन्तम् ॥ १३

॥

हे इंद्रदेवा ! आमच्या संरक्षणाच्या इच्छेने आम्ही हविष्यान्नाची आहुती देणारे यज्ञकर्ते आपले दास होऊ. हे सर्व शक्तिशाली इंद्रदेवा ! आम्हाला वीर पुत्रांसहित आम्हाला हवे असलेले धन द्यावे ही विनंती ॥ १३ ॥

रासि क्षयं रासि मित्रमस्मे रासि शर्धं इन्द्र मारुतं नः ।

सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् ॥ १४

॥

हे इंद्रदेवा ! सर्वांच्या पुढे राहून नेतृत्व करणाऱ्या, प्रेमळ, आनंददायी, शक्तिशाली, मैत्री करण्यास योग्य, निवासस्थान देणाऱ्या मरुद्गणांचे सामर्थ्य आम्हाला प्रदान करावे ही विनंती ॥ १४ ॥

व्यन्त्विन्नु येषु मन्दसानस्तृपत्सोमं पाहि द्रह्यदिन्द्र ।

अस्मान्तु पृत्स्वा तरुत्रावर्धयो द्यां बृहद्भिरकैः ॥ १५ ॥

हे इंद्रदेवा ! ज्या यज्ञामध्ये आपण प्रसन्न होता त्या यज्ञामध्ये आनंदवर्धक, बलदायी आणि तृप्तिदायी सोमरस प्राशन करावा ही विनंती. हे इंद्रदेवा ! मरुद्गणांच्या

सहाय्याने आम्हा यज्ञकर्त्यांचा आणि आकाशलोकांचा
उत्कर्ष करावा ही विनंती ॥१५॥

बृहन्त इन्नु ये ते तरुत्रोक्थेभिर्वा सुम्नमाविवासान् ।
स्तृणानासो बर्हिः पस्त्यावत्वोता इदिन्द्र वाजमग्मन् ॥१६॥
हे संकटमोचन इंद्रदेवा ! स्तोत्रांच्या पठणाने आपली सेवा
करणाऱ्या, दर्भाचे आसन सिद्ध करणाऱ्या यज्ञकर्त्यांना
आपण संरक्षण, निवासस्थानी आश्रय आणि अन्न प्रदान
करावे ही विनंती ॥१६॥

उग्रेष्विन्नु शूर मन्दसानस्त्रिकद्रुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।
प्रदोधुवच्छमश्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य
पीतिम् ॥१७॥

हे इंद्रदेवा ! त्रिकद्रु यज्ञाच्या उग्र दिवसात आपण आनंदाने
सोमरस प्राशन करावा ही विनंती. आपल्या दाढी मिशांना
चिकटलेल्या सोमरसाचे थेंब आपण झटकून टाकावे ही
विनंती ॥१७॥ (त्रिकद्रु यज्ञ- तीन कुंड किंवा तीन कुंडांचा
यज्ञ.)

धिष्वा शवः शूर येन वृत्रमवाभिनदानुमौर्णवाभम् ।

अपावृणोज्योतिरार्याय नि सव्यतः सादि दस्युरिन्द्र ॥१८॥

हे इंद्रदेवा ! अत्यंत क्षुल्लक कोळयाला चिरडून टाकणाऱ्या शक्तीचा स्वीकार करून आपण वृत्रासुराचा नाश करावा आणि असुरांनी आणलेले अडथळे दूर करून आपण मनुष्यांना सूर्यप्रकाश उपलब्ध करून द्या द्यावा ही विनंती ॥१८॥

सनेम ये त ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून् ।
अस्मभ्यं तत्त्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः साख्यस्य त्रिताय ॥१९॥
हे इंद्रदेवा ! सर्व मानवजातीचे रक्षण करून, आपण सर्व प्रकारची दुःखे देणाऱ्या असुरांचा पराभव करून सर्व आर्यांना विजय प्राप्त करून दिला. आपण त्रित राजाचे मित्र बनून त्वष्टादेवांच्या पुत्राच्या विश्वरूपाचा नाश करवा आणि आमचे रक्षण करावे ही विनंती ॥१९॥

अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यर्बुदं वावृधानो अस्तः ।
अवर्तयत्सूर्यो न चक्रं भिनद्वलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान् ॥२०॥
यज्ञ करणाऱ्या त्रित राजावर प्रसन्न होऊन आणि प्रोत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी राजाच्या अर्बुद नावाच्या शत्रूचा वध केला. ज्याप्रमाणे सूर्यदेव रथाची चाके

फिरवतात त्याप्रमाणे आङ्गिरस ऋषींचे मित्र, इंद्रदेवांनी
वज्र फिरवून असुरांचा नाश केला ॥२०॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे
सुवीराः ॥२१॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञादरम्यान यज्ञकर्त्यांच्या इच्छा पूर्ण
करणारी समृद्ध दक्षिणा निश्चितच खूप संपत्ती आणते. ती
दक्षिणा आमच्याशिवाय इतर कोणालाही देऊ नका. आम्ही
आमचे पुत्र-पौत्र आणि इतरांसह या यज्ञात आपली अधिक
स्तुति करू ॥२१॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१२

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -त्रिष्टुप्

यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पर्यभूषत् ।
यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृम्णस्य महना स जनास
इन्द्रः ॥ १ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! आपल्या शौर्यासाठी प्रसिद्ध
असलेल्या त्या ज्ञानी इंद्रदेवांनी आपल्या जन्माच्या वेळी
आपल्या महान शौर्यपूर्ण कृत्यांनी देवतांचे संरक्षण केले.
विशाल सैन्याचा नेता असलेल्या इंद्रदेवांच्या सामर्थ्याने
पृथ्वीलोक आणि आकाशलोक भयभीत झाले ॥ १ ॥

यः पृथिवीं व्यथमानामदृंहद्यः पर्वतान्प्रकुपिताँ अरम्णात् ।
यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात्स जनास
इन्द्रः ॥ २ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी भूकंपाने हादरलेल्या
अस्थिर पृथ्वीला स्थिर केले, अग्नियुक्त पर्वतांना
(ज्वालामुखी) नियंत्रित केले, विशाल अंतरिक्ष निर्माण केले
आणि आकाशाला स्थिर केले ॥ २ ॥

यो हत्वाहिमरिणात्सप्त सिन्धून्यो गा उदाजदपधा वलस्य ।

यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक्समत्सु स जनास

इन्द्रः ॥ ३ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी वृत्रासुराचा वध करून
सप्त नद्या प्रवाहित केल्या, बल नावाच्या राक्षसाने पळवून
नेलेल्या गायींना मुक्त केले. दोन मेघांच्या घर्षणातून
विजेच्या रूपात अग्नी निर्माण केला आणि युद्धभूमीवर
शत्रूंचा पराभव केला ॥ ३ ॥

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।

श्वघ्नीव यो जिगीवाँल्लक्षमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः

॥ ४ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी सर्व गतिमान जग
निर्माण केले, नीच दर्जाच्या असुरांना एका अंधाऱ्या गुहेत
कैद केले, आपले ध्येय साध्य केले आणि शिकारी ज्याप्रमाणे
प्राण्याचा ताबा घेतो त्याप्रमाणे शत्रूंच्या संपत्तीचा ताबा
घेतला ॥ ४ ॥

यं स्मा पृच्छन्ति कुह सेति घोरमुतेमाहुर्नैषो अस्तीत्येनम् ।

सो अर्यः पुष्टीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास

इन्द्रः ॥ ५ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! ज्याच्याबद्दल लोक विचारतात, "ते कुठे आहे?" ज्याच्याबद्दल लोक म्हणतात की ते अस्तित्वात नाही, विश्वास न ठेवणाऱ्या शत्रूंची संपत्ती नष्ट करतात ते इंद्रदेव आहेत. हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! सर्व देवतांमध्ये श्रेष्ठ असलेल्या या इंद्रदेवांचा आदर करा. ॥५॥

यो रधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरेः ।

युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः॥ ६॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेव, गोरगरिबांचे, ज्ञानी आणि स्तुतियुक्त स्तोत्रे पठण करणाऱ्यांचे , दगडाच्या भांड्यांमध्ये सोमरस सिद्ध करणाऱ्या भक्तगणांचे रक्षण करतात ॥६॥

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।

यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः॥७॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो ! इंद्रदेवांचे सर्व अश्व, गायी, गावे
आणि रथ या सर्वावर नियंत्रण आहे. हे यज्ञकर्त्या
मानवांनो! इंद्रदेवांनी , सूर्यदेवांना आणि उषादेवतेला
निर्माण केले आणि सर्व निसर्ग नियंत्रणात ठेवला आहे ॥७॥

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।
समानं चिद्रथमातस्थिवांसा नाना ह्वेते स जनास इन्द्रः॥८
॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांना परस्पर विरोधी सैन्यदल
आपल्या सहाय्यासाठी आमंत्रित करतात. सर्वोच्च आणि
हीन दर्जाचे शत्रू एकाच रथावर आरूढ होऊन इंद्रदेवांचे
सहाय्यासाठी आवाहन करतात ॥८ ॥

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे ह्वन्ते ।
यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास
इन्द्रः॥९ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवाच्या मदतीशिवाय योद्धे,
युद्ध जिंकू शकत नाहीत. शूर योद्धे संरक्षणासाठी इंद्रदेवांचे
आवाहन करतात. इंद्रदेव सर्व विश्वाला जसे आहे तसे
जाणून अमर्याद शक्तीच्या शत्रूंचा नाश करतात ॥९॥

यः शश्वतो मह्येनो दधानानमन्यमानाञ्छर्वा जघान ।
यः शर्धते नानुददाति शृध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास
इन्द्रः॥ १० ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी आपल्या वज्राने पापी
आणि अहंकारी शत्रूंचा नाश केला. इतरांची संपत्ती
लुटणाऱ्या दुष्टांचा इंद्रदेव नाश करतात ॥ १० ॥

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।
ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास
इन्द्रः॥ ११ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी चाळीस वर्षांच्या दीर्घ
कालावधीनंतर डोंगरात लपलेल्या शंबर राक्षसाला शोधून
काढले. इंद्रदेवांनी बळाचा वापर करून डोंगरात
निजलेल्या अही असुराचा वध केला ॥ ११ ॥

यः सप्तरश्मिवृषभस्तुविष्मानवासृजत्सर्तवे सप्त सिन्धून् ।
यो रौहिणमस्फुरद्वज्रबाहुर्द्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः॥ १२
॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांनी सूर्यदेवांच्या सप्त
किरणांप्रमाणे सप्तनद्या पृथ्वीवर प्रवाहित केल्या आणि
आपल्या वज्राने आकाशलोकांवर आक्रमण करणाऱ्या
रौहिण राक्षसाचा नाश केला ॥ १२ ॥

द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास
इन्द्रः ॥ १३ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेवांपुढे पृथ्वीलोक आणि
आकाशलोक नतमस्तक होतात, त्यांच्या शक्तीने पर्वत
भयभीत होतात. सोमरस प्राशन करणाऱ्या इंद्रदेवांचे बाहु
वज्रा सारखे बलवान आहेत आणि त्यांच्या शरीरात प्रचंड
शक्ती आहे ॥ १३ ॥

यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।
यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास
इन्द्रः ॥ १४ ॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! इंद्रदेव सोमरस आणि हविष्यान्न
सिद्ध करणाऱ्या, स्तुतियुक्त स्तोत्रांची रचना करून पठण

करणाऱ्या भक्तगणांचे संरक्षण करत ऐश्वर्याची वृद्धी
करतात ॥१४॥

यः सुन्वते पचते दुध आ चिद्वाजं दर्दषिं स किलासि सत्यः ।
वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथमा
वदेम ॥१५॥

हे यज्ञकर्त्या मानवांनो! महान पराक्रमी इंद्रदेव सोमरस
आणि हविष्यान्न सिद्ध करणाऱ्या भक्तगणांचे रक्षण
करतात. हे इंद्रदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या
प्रियजनांसह आणि आमच्या संततीसह, नेहमीच आपल्या
स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करू ॥१५॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१३

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -जगती
१३ त्रिष्टुप्

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मक्षू जात आविशद्यासु वर्धते ।
तदाहना अभवत्पिप्युषी पयोऽशोः पीयूषं प्रथमं
तदुक्थ्यम् ॥ १ ॥

वर्षाऋतु सोमवेलीची जननी आहे. सोमवेल पाण्यात
उगवते आणि पाण्यातच वाढते. उत्तम रसाळ असलेली
सोमवेल कुस्करत सोमरस सिद्ध केला जातो. हा सोमरस
हविष्यान्न म्हणून इंद्रदेवांना अर्पण केला जातो ॥ १ ॥

सध्रीमा यन्ति परि बिभ्रतीः पयो विश्वप्स्त्याय प्र भरन्त
भोजनम् ।

समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं
सास्युक्थ्यः ॥ २ ॥

जल प्रवाहित करणाऱ्या सर्व नद्या समुद्राला पाण्याने
भरतात जणू काही त्या नद्या समुद्राला अन्न पुरवतात. हे
इंद्रदेवा ! हे जे कार्य आपण प्राचीन काळी केले ते स्तुतीस
पात्र आहे ॥ २ ॥

अन्वेको वदति यद्ददाति तद्रूपा मिनन्तदपा एक ईयते ।
विश्वा एकस्य विनुदस्तितिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं
सास्युक्थ्यः॥ ३ ॥

दानशूर यज्ञकर्ते यज्ञामध्ये दान करतात, त्याचे सर्वजण
अनुकरण करतात. जीवन नष्ट करणारा मृत्यु सर्वांना
प्रायश्चित्त देत सर्वत्र फिरत असतो. हे इंद्रदेवा ! हे जे कार्य
आपण प्राचीन काळी केले ते स्तुतीस पात्र आहे ॥ ३ ॥

प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिमिव पृष्ठं
प्रभवन्तमायते।

असिन्वन्दंष्ट्रैः पितुरत्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं
सास्युक्थ्यः॥४ ॥

हे इंद्रदेवा ! घरात येणाऱ्या अतिथींना समृद्धी आणि
पौष्टिक अन्न वाटले जाते, त्याचप्रमाणे यज्ञकर्त्या भक्तांना
आपल्याकडून मिळालेले धन वाटले जाते. ज्याप्रमाणे
मनुष्य वडिलांनी दिलेले अन्न सेवन करतात, त्याप्रमाणे
आपण विनाशाच्या वेळी संपूर्ण विश्वाचे सेवन करतात. हे
इंद्रदेवा ! हे जे कार्य आपण प्राचीन काळी केले ते स्तुतीस
पात्र आहे ॥ ४ ॥

अधाकृणोः पृथिवीं संदृशे दिवे यो
धौतीनामहिहन्नारिणक्पथः ।
तं त्वा स्तोमेभिरुदभिर्न वाजिनं देवं देवा
अजनन्त्सास्युक्थ्यः ॥५॥

हे इंद्रदेवा ! आपण नद्या प्रवाहित करण्याकरता मार्ग
मोकळा केलात, सूर्यप्रकाशात दृश्यमान पृथ्वी स्थापित
केली. पाण्याने पोषण होणाऱ्या औषधी वनस्पतिप्रमाणे
भक्तांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या द्वारे बलशाली होणाऱ्या हे
इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र आहात ॥५॥

यो भोजनं च दयसे च वर्धनमार्द्रादा शुष्कं मधुमद्दुदोहिथ ।
सः शेवधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे
सास्युक्थ्यः ॥६॥

हे इंद्रदेवा ! आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्न आणि संपत्ती
प्रदान करता. ओल्या वनस्पतीपासून मधुर कोरड्या
पिकांची निर्मिती करता. आपण समृद्धी देणारे विश्वाचे
स्वामी आहा. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र आहात ॥६॥

यः पुष्पिणीश्च प्रस्वश्च धर्मणाधि दाने व्यवनीरधारयः ।

यश्चासमा अजनो दिद्युतो दिव उरुरूवाँ अभितः
सास्युक्थ्यः॥७॥

हे इंद्रदेवा ! आपल्या कृपेच्या वर्षावामुळे शेतातील औषधी
फुले आणि फळे यांचे संगोपन झाले. आपण सूर्यदेवांच्या
तेजस्वी किरणांची निर्मिती केली. आपल्या महानतेमुळे
जलाशयाची निर्मिती झाली. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस
पात्र आहात ॥७॥

यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवेशाय चावहः ।
ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्यमुतैवाद्य पुरुकृत्सास्युक्थ्यः॥८॥
हे बहुकर्मा इंद्रदेवा ! आपण दस्यूंचा (डाकूंचा) नाश
करण्यासाठी आणि यज्ञामध्ये हविष्यान्न मिळवण्यासाठी
महाकाय तेजस्वी धार असलेल्या वज्राने नृमरपुत्र सहवासु
राक्षसाचा वध केलात. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र
आहात ॥८॥

शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टौ यद्ध चोदमाविथ ।
अरज्जौ दस्यून्त्समुनब्दभीतये सुप्राव्यो अभवः
सास्युक्थ्यः॥९॥

हे इंद्रदेवा ! हजारो अश्व ओढणाऱ्या रथातून आपण दानशूर यज्ञकर्त्यांचे रक्षण करता. बंदीगृहात असलेल्या दधीची ऋषींच्या कल्याणासाठी दस्यूंचा (डाकूंचा) नाश केला आणि ऋषींचे मित्र झालात. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र आहात ॥ ९ ॥

विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृत्नवे धनम् ।
षळस्तभ्ना विष्टिरः पञ्च संदृशः परि परो अभवः
सास्युक्थ्यः ॥ १० ॥

हे इंद्रदेवा ! सर्व नद्या आपल्या शक्तीनुसार प्रवाहित होतात. यज्ञकर्ते हविष्यान्न अर्पण करतात आणि संपत्ती मिळवतात. सहा ठिकाणे सुदृढ करणाऱ्या हे इंद्रदेवा ! आपण पंचजन्य लोकांना सर्व सुविधा पुरवता. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र आहात ॥ १० ॥ (सहा ठिकाणे म्हणजे सहा खंड)

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।
जातूष्ठिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकर्थ सेन्द्र
विश्वास्युक्थ्यः ॥ ११ ॥

हे इंद्रदेवा ! एकमात्र प्रयत्नाने आपण इच्छित समृद्धी प्राप्त करता. आपण धैर्यवान लोकांना (जातूष्ठिरस्य) अन्न प्रदान

करता. ही महापराक्रमी कृत्ये आपण केली आहेत. हे
इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस पात्र आहात ॥ ११ ॥

अरमयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च स्तुतिम् ।
नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं
श्रवयन्त्सास्युक्थ्यः ॥ १२ ॥

हे इंद्रदेवा ! आपण तुर्वीती राजांना आणि वय राजांना
वाहत्या पाण्यातून सुरक्षितपणे पार करण्यासाठी मार्ग
तयार केला. आंधळे आणि लंगडेऋषी परब्रज यांना खोल
पाण्यातून वाचवून आणि त्यांना डोळे आणि पाय देऊन
आपली किर्ती वृद्धिंगत केलीत. हे इंद्रदेवा ! आपण स्तुतीस
पात्र आहात ॥ १२ ॥

अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।
इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १३ ॥
हे धनवान इंद्रदेवा ! आम्हाला उदात्त कार्य करण्यासाठी
धन द्यावे ही विनंती. आम्हाला आपल्याकडून नेहमीच धन
मिळावे अशी इच्छा आहे. आम्ही आमच्या पुत्र-पौत्रांसहित
आपल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करू ॥ १३ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१४

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द - त्रिष्टुप्

अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामत्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः ।
कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष
वष्टि ॥ १ ॥

हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! सोमरसपान करण्यास
उत्सुक असलेल्या पराक्रमी शूर इंद्रदेवांसाठी चमस
पात्रामध्ये सोमरस घेऊन यावे आणि सोमरस अर्पण करून
इंद्रदेवांना प्रसन्न करावे ॥ १ ॥

अध्वर्यवो यो अपो वत्रिवांसं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।
तस्मा एतं भरत तद्वशायँ एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य ॥ २ ॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! विजेच्या उत्पाताने नष्ट
होणाऱ्या वृक्षांप्रमाणे, जल रोधक वृत्रासुराचा वध
करणाऱ्या इंद्रदेवांकडे हा सोमरस प्राशन करण्यासाठी
घेऊन जावा, कारण इंद्रदेव सोमरस प्राशन करण्यास पात्र
आहेत ॥ २ ॥

अध्वर्यवो यो दृभीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः ।
तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः ॥ ३ ॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! ज्या इंद्रदेवांनी दृभीक
असुराचा वध केला, ज्या इंद्रदेवांनी बल असुराचा वध
करून बंदिवान गायींना मुक्त केले, त्या इंद्रदेवांसाठी,
ज्याप्रमाणे संपूर्ण आकाश वायूने भरलेले असते त्याप्रमाणे
ह्या विपुल सोमरसाने सर्व जागा भरून टाका. कपड्याने
झाकलेल्या संपूर्ण शरीराप्रमाणे इंद्रदेवांना सोमरसाने
चहूबाजूंनी लपेटून टाका ॥ ३ ॥

अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चख्वांसं नवतिं च बाहून् ।
यो अर्बुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भृथे
हिनोत ॥ ४ ॥

हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! नव्याण्णव भुजांचे प्रदर्शन
करणाऱ्या उरणासुराचा वध करणाऱ्या, अर्बुदासुराला
उलटा टांगून वध करणाऱ्या इंद्रदेवांना सोमरस अर्पण
करावा ॥ ४ ॥

अध्वर्यवो यः स्वश्रं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यंसम् ।
यः पिप्रुं नमुचिं यो रुधिक्रां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत ॥ ५ ॥

हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांतो ! अश्रासुराचा वध करणाऱ्या,
प्रजेवर अत्याचार करणाऱ्या शुष्ण असुरांचा, पिप्पु, नमुची
आणि रुधिक्रा नावांच्या असुरांचा वध करणाऱ्या इंद्रदेवांना
सोमरस अर्पण करावा ॥५ ॥

अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वीः ।
यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद्भूरता सोममस्मै ॥६॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांतो ! आपल्या शक्तिशाली वज्राने
शंबरासुराच्या शंभर प्राचीन शहरांचा नाश केला, आणि
वर्चिनांच्या लाख पुत्रांना एकाच वेळी मारून टाकले आशा
इंद्रदेवांना सोमरस अर्पण करावा ॥६॥

अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपज्जघन्वान् ।
कुत्सस्यायोरतिथिग्वस्य वीराभ्यावृणग्भरता सोममस्मै ॥७॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांतो ! ज्याने लाखो असुरांना
मारले आणि त्यांना शेकडो वेळा पृथ्वीवर पसरविले,
कुत्सा, आयु आणि अतिथिग्व यांच्या शत्रूंचा नाश
करणाऱ्या शत्रुसंहारक इंद्रदेवांना सोमरस अर्पण करावा
॥७ ॥

अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।
गभस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ॥८ ॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! आपल्या इच्छेप्रमाणे
इच्छितवस्तु इंद्रदेवांना सोमरस अर्पण करून मिळवा. हे
यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! स्वहस्ते सिद्ध केलेला सोमरस
इंद्रदेवांना अर्पण करावा ॥८॥

अध्वर्यवः कर्तना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।
जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मदिरं
जुहोत ॥९॥

हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! प्रेमाने सोमरस प्राशन
करणान्या इंद्रदेवांसाठी सुखदायी, मनमोहन टाकणारा
सोमरस चमस पात्रामध्ये तयार करून इंद्रदेवांना अर्पण
करावा ॥९॥

अध्वर्यवः पयसोध्वर्यथा गोः सोमेभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।
वेदाहमस्य निभृतं म एतद्वित्सन्तं भूयो यजतश्चिकेत ॥१०॥

हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! ज्याप्रमाणे गायींची आचळे
दुधाने भरलेली असतात, त्याप्रमाणे सोमरस अर्पण
करणाऱ्या भक्तांना फळ देणाऱ्या इंद्रदेवांना आम्ही चांगले
ओळखतो ॥ १० ॥

अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।
तमूर्दरं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमेभिस्तदपो वो अस्तु ॥ ११ ॥
हे यज्ञकर्त्या ऋत्विक्-जनांनो ! ज्याप्रमाणे जव आणि इतर
धान्यांनी कोठारे भरली असतात त्याप्रमाणे, स्वर्ग पृथ्वी
आणि आकाशतील संपत्तीचा स्वामी असलेल्या इंद्रदेवांना
नेहमी सोमरसाने भरून ठेवावे ॥ ११ ॥

अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।
इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १२ ॥
हे ऐंश्वर्यसंपन्न इंद्रदेवा ! आपण खूप धनवान आहात, म्हणून
आम्हाला उदात्त कार्य करण्यासाठी संपत्ती प्रदान करावी
ही विनंती. आम्हाला त्या संपत्तीचा दररोज उपभोग
घ्यायचा आहे. आम्ही आमच्या पुत्र-पौत्रांसह यज्ञामध्ये
स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करू ॥ १२ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१५

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द - त्रिष्टुप्

प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम् ।
त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्यास्य मदे अहिमिन्द्रो जघान ॥ १ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते, पराक्रमी, महान आणि सत्यनिष्ठ
इंद्रदेवांच्या खऱ्या आणि महान कृत्यांचे वर्णन करतो.
इंद्रदेवांनी त्रिकद्रुक यज्ञात सोमरस प्राशन केला आणि
त्यामुळे उत्साहित होऊन अहि असुराचा नाश केला ॥ १ ॥

अवंशे द्यामस्तभायद्बृहन्तमा रोदसी अपृणदन्तरिक्षम् ।
स धारयत्पृथिवीं पप्रथञ्च सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ २ ॥
सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी आधार
नसलेल्या आकाशलोकाला आणि अंतरिक्षाला स्थिर केले.
इंद्रदेवांनी बळकटी देऊन त्यांना परिपूर्ण केले. ॥ २ ॥

सद्मेव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम् ।

वृथासृजत्पथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार
॥३॥

मोजून मापून घर बांधणाऱ्या कारागिराप्रमाणे पूर्वेकडे
तोंड करून इंद्रदेवांनी संपूर्ण सृष्टी निर्माण केली. इंद्रदेवांनी
वज्राच्या सहाय्याने नद्यांचे लांब मार्ग सतत वाहण्यासाठी
तयार केले. ही सर्व कामे इंद्रदेवांनी सोमरसाच्या प्राशनाने
उत्साहित होऊन केली ॥३॥

स प्रवोळ्हृन्परिगत्या दभीतेर्विश्वमधागायुधमिद्धे अग्रौ ।
सं गोभिरश्वैरसृजद्रथेभिः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥४॥
सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन
इंद्रदेवांनी अपहरण करून दभीती ऋषींना घेऊन जाणाऱ्या
असुरांचा मार्ग अडवून आपल्या शस्त्रांनी प्रज्वलित केलेल्या
अग्नीमध्ये त्या असुरांना त्या भस्मसात केले. त्यानंतर
इंद्रदेवांनी दभीती ऋषींना गायी, अश्व आणि रथ प्रदान
करून सन्मानित केले ॥४॥

स ईं महीं धुनिमेतोररम्णात्सो अस्नातूनपारयत्स्वस्ति ।
त उत्स्नाय रयिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार
॥५॥

सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी
ओलांडण्यास अवघड अशा महाकाय धुनीच्या (नदीच्या)
पाण्याचा प्रवाह मंदावून ऋषीगणांना ओलांडण्यास
सुखकर केला. त्यामुळे ऋषींनी नदी पार केली आणि
इंद्रदेवांनी ऋषींना संपत्ती प्रदान केली ॥५॥

सोदञ्चं सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान उषसः सं पिपेष ।
अजवसो जविनीभिर्विवृश्चन्त्सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥६
॥

सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन
इंद्रदेवांनी स्वपराक्रमाने सिंधु नदीचा प्रवाह उत्तरेकडे
वळविला, उषादेवतेच्या रथाचा चुराडा केला. इंद्रदेवांच्या
शक्तिशाली सैन्याने कमकुवत शत्रूचा पराभव केला ॥६॥

स विद्वाँ अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत्परावृक् ।
प्रति श्रोणः स्थाद्वानगचष्ट सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥७॥
विवाह इच्छुक, अपंग आणि दृष्टिहीन परावृक् ऋषींनी
विवाह करण्यासाठी आलेल्या कन्या पळून जात आहेत हे
पाहून सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन

इंद्रदेवांनी ऋषींवर प्रसन्न होऊन त्यांना पाय आणि चक्षु दिले ॥७॥

भिनद्वलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृंहितान्यैरत् ।
रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥८॥

आङ्गिरस ऋषींच्या वंशातील ऋषींनी केलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करून आणि सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी बल असुराचा वध केला. इंद्रदेवांनी बल असुराने निर्माण केलेले मजबूत दरवाजे उघडले आणि सर्व अडथळे दूर केले ॥८॥

स्वप्नेनाभ्युप्या चुमुरिं धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र दभीतिमावः ।
रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥९॥

सोमरसाच्या प्राशनाने उत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी चुमुरि आणि धुनीअसुरांना गाढ निद्रेमध्ये ढकलून मारले आणि दभीतीऋषींचे रक्षण केले. इंद्रदेवांनी दभीतीऋषींच्या द्वारपालाला (रम्भी) राक्षसांची संपत्ती प्रदान केली ॥९॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ १० ॥

हे इंद्रदेवा ! आपली स्तुती करणाऱ्यांच्या इच्छा पूर्ण
करणारी आपली दक्षिणा सर्व यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी
वरदायी आहे. हे इंद्रदेवा ! आम्हा भक्तांशिवाय ती दक्षिणा
इतर कोणालाही देऊ नका ही विनंती. आम्ही यज्ञकर्ते
भक्तगण आमच्या पुत्र -पौत्रांसह यज्ञामध्ये आपल्या
स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करू ॥ १० ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१६

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द – जगती
९ त्रिष्टुप्

प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्नाविव समिधाने हविभरे ।
इन्द्रमजुर्यं जरयन्तमुक्षितं सनाद्युवानमवसे हवामहे ॥१॥
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण देवतांमध्ये श्रेष्ठ असलेल्या
इंद्रदेवांना उत्कृष्ट स्तोत्रांचे पठण करत प्रज्वलित अग्निमध्ये
आहुती अर्पण करतो. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण; अमर,
सर्वांना वृद्ध करणाऱ्या, सोमरसाच्या प्राशनाने तृप्त
होणाऱ्या, शाश्वत, सदैव तरुण असलेल्या इंद्रदेवांचे आम्ही
आमच्या संरक्षणासाठी आवाहन करतो ॥१॥

यस्मादिन्द्राद्बृहतः किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन्त्सम्भृताधि
वीर्या ।
जठरे सोमं तन्वी सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम्
॥२॥

या विशाल विश्वात इंद्रदेवांव्यतिरिक्त कोणीही श्रेष्ठ नाही.
इंद्रदेव पराक्रमाने संपन्न, उदरामध्ये सोमरसाच्या प्राशनाने
तृप्त, तेजस्वी, शक्तिमान शरीर असलेले, वज्रधारी आणि
महान ज्ञानी आहेत ॥२॥

न क्षोणीभ्यां परिभवे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः।
न ते वज्रमन्वश्रोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना पुरु
॥३॥

हे इंद्रदेवा ! आपण असुरांचा वध करण्यासाठी वेगवान
अश्वांवर आरूढ होऊन अनेक योजने प्रवास करता तेव्हा
आपल्या शक्तीला पृथ्वीदेवता आणि आकाशदेवता कुंठित
करू शकत नाही. हे इंद्रदेवा ! पर्वत आणि समुद्रही आपला
रथ थांबवू शकत नाहीत आणि कोणताही पराक्रमी योद्धा
आपल्या वज्राचा पराभव करू शकत नाही ॥३॥

विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सश्र्वते ।
वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना
॥४॥

शत्रूंचा नाश करणाऱ्या, पूजनीय, शक्तिशाली, वासना नष्ट
करणाऱ्या इंद्रदेवासाठी, हे भक्तगणांनो ! आपण सर्वजण

यज्ञ करता. यज्ञकर्त्यानो ! आपण सोमरस सिद्ध करण्यास सक्षम आणि ज्ञानी असल्याने हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करून इंद्रदेवांसाठी यज्ञ करावा . हे इंद्रदेवा! आपण तेजस्वी अग्निदेवांसोबत सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥४ ॥

वृष्णः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।
वृषणाध्वर्यू वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति ॥५ ॥

हे इंद्रदेवा ! फलदायी, उत्साहवर्धक कार्य करण्यास प्रेरणा देणारा, इच्छा पूर्ण करणारा, इच्छित अन्न देणारा सोमरस आपल्यासाठी प्राशन करण्यासाठी सिद्ध करून ठेवला आहे. यज्ञकर्ते भक्तगण इंद्रदेवांना संतुष्ट करण्यासाठी दगडांच्या भांड्यांमध्ये सोमरस सिद्ध करतात ॥५॥

वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरी वृषभाण्यायुधा ।
वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य
तृष्णुहि ॥६ ॥

हे बलप्रदान करणाऱ्या इंद्रदेवा ! आपले वज्र, रथ, अश्व आणि शस्त्रे सर्व शक्तीने परिपूर्ण आहेत. हे इंद्रदेवा !

उत्साहवर्धक इच्छा पूर्ण करणाऱ्या सोमरसाचे आपण अधिकारी आहात. सोमरस प्राशन करून आपण तृप्त व्हावे ही विनंती ॥६॥

प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सवनेषु दाधृषिः
।

कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिषदिन्द्रमुत्सं न वसुनः
सिचामहे ॥७॥

युद्ध प्रसंगी नौकेप्रमाणे सहाय्य करणाऱ्या हे इंद्रदेवा!
आम्ही यज्ञकर्ते स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करत यज्ञस्थळी
जातो. संपत्तीचे भांडार असलेल्या हे इंद्रदेवा ! पाण्याने
ओतप्रोत भरलेल्या विहिरींप्रमाणे यज्ञकर्ते आपल्याला
सोमरसाने भिजवून टाकतात. आपण आमच्या प्रार्थना
स्वीकाराव्यात ही विनंती. ॥७॥

पुरा सम्बाधादभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य
पिप्युषी ।

सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि
॥८॥

हे शतक्रतो इंद्रदेवा ! ज्याप्रमाणे गवत खाल्ल्यानंतर तृप्त
झालेली गाय आपल्या वासराची भूक भागवते, त्याप्रमाणे

आमच्यावर संकट येण्यापूर्वीच आपण त्याचे निवारण करावे ही विनंती. ज्याप्रमाणे पत्नी आपल्या पतीला आनंदित करते त्याप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते उत्कृष्ट स्तोत्रांच्या पठणाने आपल्याला आनंदित करू ॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥९॥

हे इंद्रदेवा ! आहुती अर्पण करणाऱ्या यज्ञकर्त्यांच्या इच्छा पूर्ण करणाऱ्या समृद्ध दक्षिणा आम्हाला प्रदान कराव्यात ही विनंती. आपल्या कृपादृष्टी पासून आम्हाला वंचित करू नका. आमच्या शूर पुत्र पुत्र-पौत्रा समवेत आम्ही यज्ञकर्ते यज्ञामध्ये आपली स्तुतियुक्त स्तोत्रे पठण करू ॥९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१७

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द - जगती
८,९ त्रिष्टुप्

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते ।
विश्वा यद्गोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य दृंहितान्यैरयत्
॥१॥

हे यज्ञकर्त्यानो ! इंद्रदेवांची शत्रूंचा नाश करण्याची शक्ती
प्राचीन काळापासून वृद्धिंगत होत आहे. सोमरसाच्या
प्राशनाने प्रोत्साहित होऊन इंद्रदेवांनी वृत्रासुराने बंदी
केलेल्या ढगांना मुक्त केले. अशा इंद्रदेवांची आङ्गिरस
ऋषींप्रमाणे उत्तम स्तोत्रांचे पठण करत पूजा करावी ॥१॥

स भूतु यो ह प्रथमाय धायस ओजो मिमानो
महिमानमातिरत् ।
शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यत शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुञ्चत
॥२॥

सोमरस प्राशन करण्याचा अग्रमान असलेल्या,
स्वपराक्रमाने आपले माहात्म्य वाढवणाऱ्या, युद्धात शत्रूंचा
नाश करणाऱ्या, कवचधारी आणि आकाशलोकाला
स्थिरता देणाऱ्या इंद्रदेवांचा उत्कर्ष होऊ दे ॥२॥

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद्यदस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।
रथेष्ठेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्यक्पृथक्
॥३॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी
प्रसन्न होऊन शत्रूंचा नाश करणाऱ्या शक्तीचा पराक्रम
आपण दाखवला.. शक्तिशाली, हिरव्या अश्वानी (हर्यश्वेन)
युक्त असलेल्या, रथात बसलेल्या आपल्या रूपाला पाहून
असुरांचे वेगवेगळे गट सैरावैरा पळून गेले ॥३॥

अधा यो विश्वा भुवनाभि मज्मनेशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत ।
आद्रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत्सीव्यन्तमांसि दुधिता
समव्ययत् ॥४॥

सर्वात शक्तिशाली बनून इंद्रदेवांनी आपल्या पराक्रमाने
संपूर्ण ब्रह्मांड जिंकले; आणि स्वतःला त्याचा शासक म्हणून

स्थापित केले. इंद्रदेवांनी आपल्या तेजाने आकाश आणि पृथ्वी ह्यांना तेजोमय केले आणि सूर्यदेवांप्रमाणे अंधाराचा नाश केला ॥४॥

स प्राचीनान्पर्वतान्दृंहदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः ।
अधारयत्पृथिवीं विश्वधायसमस्तभ्नान्मायया द्यामवस्रसः
॥५॥

इंद्रदेवांनी आपल्या सामर्थ्याने डोलणाऱ्या पर्वतांना स्थिर केले, सर्वांना आश्रय देणाऱ्या पृथ्वीला आधार दिला, ढगांतील पाण्याला खालच्या बाजूने प्रवाहित केले आणि आपल्या ज्ञानाने आकाशाला खाली पडण्यापासून रोखले ॥५॥

सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद्विश्वस्मादा जनुषो
वेदसस्परि ।
येना पृथिव्यां नि क्रिविं शयध्यै वज्रेण हत्व्यवृणक्तुविष्वणिः
॥६॥

सर्व जगाचे रक्षण करणाऱ्या इंद्रदेवांनी बुद्धीपेक्षाही द्रुतगामी वज्राला सामर्थ्यवान केले. आपल्या या बाहुंना सामर्थ्य देणाऱ्या वज्राने इंद्रदेवांनी क्रिवी नावाच्या

असुरावर प्रहार केला आणि त्याला जमिनीवर
लोळवले॥६॥

अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये
भगम् ।

कृधि प्रकेतमुप मास्या भर दद्धि भागं तन्वो येन मामहः
॥७॥

हे इंद्रदेवा ! ज्याप्रमाणे एक, आईवडिलांना समर्पित मुलगी,
आपल्या आईवडिलांसोबत मरणापर्यंत राहून त्यांची सेवा
करण्याची प्रार्थना करते त्याप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण
आपल्या संपत्तीची प्रार्थना करत आहोत. हे इंद्रदेवा !
स्तोत्रांना महान बनवणाऱ्या समृद्धी बरोबर आम्हाला
उपयुक्त अन्न आणि संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥७॥

भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम ददिष्ट्वमिन्द्रापांसि वाजान् ।
अविड्ढीन्द्र चित्रया न ऊती कृधि वृषन्निन्द्र वस्यसो नः ॥८॥
हे इंद्रदेवा ! आपण कर्तृत्व आणि अन्नधान्याची समृद्धी
देणारे आहात. आपल्या अद्वितीय संरक्षणात्मक शक्तीने

आमचे रक्षण करून आम्हाला संपत्तीवान बनवा ही विनंती
॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥९॥

हे इंद्रदेवा ! आमच्या स्तोत्रांना आपण इच्छा पूर्ण करणारे
समृद्ध ऐश्वर्य, आम्हाला प्रदान करावे ही विनंती. हे ऐश्वर्य
आमच्या शिवाय इतर कोणालाही देऊ नका, जेणेकरून
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण यज्ञामध्ये आपली भरपूर स्तुती
करू शकू ॥९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१८

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -त्रिष्टुप्

प्राता रथो नवो योजि सस्त्रिश्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तरश्मिः ।
दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रंह्यो भूत् ॥ १ ॥
जीवनाचे वास्तव दर्शन व्हावे ह्यासाठी एक नवीन आणि
वेगवान रथ जुंपण्यात आला आहे. हा रथ जीवनाच्या चार
अवस्थांच्या मध्ये (ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ, आणि
संन्यास) फिरणारा, तीन प्रकारच्या काळानुसार (भूत,
वर्तमान, भविष्य) आणि सात इंद्रियांनी (डोळे, कान, नाक,
जीभ, त्वचा, गतीची भावना, शरीराच्या स्थितीची
जाणीव) प्रकाशित आहे आणि त्या रथाला दहा दिशा
आहेत ॥ १ ॥

सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयमुतो तृतीयं मनुषः स होता ।
अन्यस्या गर्भमन्य ऊ जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा
॥ २ ॥

मानवांच्या इच्छा पूर्ण करणारे आणि त्यांना फळ देणारा
हा रथ दिवसातील तिन्ही काळामध्ये म्हणजे सकाळ,

दुपार आणि संध्याकाळ यज्ञकर्त्यांच्या यज्ञस्थळी जाण्यास सक्षम आहे. आनंद आणि विजय प्रदान करणारा हा यज्ञ इंद्रदेवासाठी आहे ॥ २ ॥

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसा नवेन ।
मो षु त्वामत्र बहवो हि विप्रा नि रीरमन्यजमानासो
अन्ये ॥ ३ ॥

इंद्रदेवाच्या प्रवासासाठी नवीन स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या रचनेने हरि नावाचे अश्व इंद्रदेवाच्या रथाला जोडण्यात आले आहेत. हे इंद्रदेवा ! आमच्याशिवाय दुसरा कोणताही बुद्धिमान यज्ञकर्ता भक्तगण आपल्याला अधिक प्रसन्न करू शकणार नाही ॥ ३ ॥

आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र याह्या चतुर्भिरा षड्भिर्हूयमानः ।
आष्टाभिर्दशभिः सोमपेयमयं सुतः सुमख मा मृधस्कः॥४ ॥
हे इंद्रदेवा ! आमचे आमंत्रण स्वीकारून आपण सोमरस प्राशन करण्यासाठी दोन, चार, सहा, आठ किंवा दहा हरि नावांच्या अशवांवर आरूढ व्हावे ही विनंती. हा सोमरस आपल्यासाठीच सिद्ध करून ठेवला आहे, तो व्यर्थ घालवू नका ही विनंती॥४॥

आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वाङ्ग चत्वारिंशता
हरिभिर्यजानः।

आ पञ्चाशता सुरथेभिरिन्द्रा षष्ट्या सप्तत्या सोमपेयम्॥५॥
हे इंद्रदेवा ! सोमरस प्राशन करण्यासाठी आपल्या रथाला
योग्य अशा वीस, तीस, चाळीस, पन्नास, साठ किंवा सत्तर
अश्वाना जोडून आमच्या यज्ञास्थळी यावे ही विनंती ॥५॥

आशीत्या नवत्या याह्यर्वाङ्ग शतेन हरिभिरुह्यमानः ।
अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इन्द्र त्वाया परिषिक्तो
मदाय॥ ६॥

हे इंद्रदेवा ! ऐंशी, नव्वद आणि शंभर अश्व आपल्या रथाला
जोडून आमच्याकडे यावे ही विनंती. आपल्या आनंदासाठी
सोमरस शुनहोत्र नावाच्या पात्रांमध्ये सिद्ध करून ठेवला
आहे ॥ ६॥

मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य ।
पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथास्मिञ्छूर सवने मादयस्व॥७॥
हे इंद्रदेवा ! आपल्याला अनेकांनी आमंत्रित केले आहे,
तरीही आमच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करून हरी

नावाच्या अश्वाना आपल्या रथाला जोडून आमच्या
यज्ञस्थळी यावे आणि आमच्यावर प्रसन्न व्हावे ही विनंती
॥७॥

न म इन्द्रेण सख्यं वि योषदस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।

उप ज्येष्ठे वरूथे गभस्तौ प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ॥८॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांशी असलेली आपली मैत्री
अतूट राहो. आमचे भविष्य इंद्रदेवाच्या शक्तिशाली बाहूंचर
सोपवले आहे. प्रत्येक युद्धात आम्हाला आपण विजयी
करावे ही विनंती ॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे

सुवीराः ॥९॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञ करताना जी धनयुक्त दक्षिणा स्तुती
करणान्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांची इच्छा पूर्ण करते ती
आम्हालाही प्राप्त होऊ दे ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांशिवाय ती दक्षिणा इतर कोणालाही प्रदान करू
नका ही विनंती. आम्ही उत्तम पुत्र-पौत्र प्राप्त करून या
यज्ञामध्ये आपली भरपूर स्तुती करू ॥९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-१९

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -त्रिष्टुप्

अपाय्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको दधे ब्रह्मण्यन्तश्च
नरः ॥ १ ॥

सोमरस प्राशन करण्याच्या आनंदासाठी इंद्रदेव बुद्धिमान यज्ञकर्त्यांनी सिद्ध केलेले सोमरसरूपी अन्न प्राशन करतात. या सोमरसात प्राचीन काळापासून सामर्थ्यवान होत गेलेले इंद्रदेव निवास करतात; आणि इंद्रदेवांची स्तुती करणारे यज्ञकर्ते त्यामध्ये स्थान प्राप्त करतात ॥ १ ॥

अस्य मन्दानो मध्वो वज्रहस्तोऽहिमिन्द्रो अर्णोवृतं वि
वृश्चत्।

प्र यद्वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त ॥ २ ॥

या उत्साहवर्धक सोमरसाच्या प्राशनाने प्रसन्न होऊन इंद्रदेवांनी हातात वज्र धारण करून पाण्याच्या प्रवाहाला अडथळा आणणाऱ्या अहि नावाच्या असुराचा नाश केला.

त्यामुळे जसे तहानलेले पक्षी तलावाकडे जातात तसे पाणी
समुद्राकडे वेगाने वाहू लागले ॥२॥

स माहिन इन्द्रो अर्णो अपां प्रैरयदहिहाच्छा समुद्रम् ।
अजनयत्सूर्यं विदद्वा अक्तुनाहनां वयुनानि साधत् ॥३॥
अहि असुराचा वध करणाऱ्या विनाशकारी इंद्रदेवांनी
पाण्याचा प्रवाह समुद्राकडे प्रवाहित केला, गायींची मुक्तता
केली, तसेच सूर्यदेवांची निर्मिती करून तेजाने दिवस
प्रकाशमान केले ॥३॥

सो अप्रतीनि मनवे पुरूणीन्द्रो दाशद्दाशुषे हन्ति वृत्रम् ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत्पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य
सातौ ॥४॥

सूर्यदेवांच्या प्राप्तीसाठी स्पर्धा करणाऱ्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना इंद्रदेवांनी भरपूर संपत्ती प्रदान केली आणि
वृत्रासुराचा वध केला ॥४॥

स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा देवो रिणङ्गित्याय स्तवान् ।
आ यद्रयिं गुहदवद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ॥५॥

पुत्राला आपल्या संपत्तीचा वाटा देणाऱ्या पित्याप्रमाणे
सोमरस आणि अमूल्य संपत्तीच्या सहाय्याने सेवा
करणाऱ्या एताश ऋषींसाठी इंद्रदेवांनी, सूर्यदेवाला
प्रकाशित केले ॥५॥

स रन्धयत्सदिवः सारथये शुष्णमशुषं कुयवं कुत्साय ।
दिवोदासाय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य ॥६॥
सारथ्यांमध्ये कुशल असणाऱ्या कुत्साच्या कल्याणासाठी,
इंद्रदेवांनी "शुष्ण", "अशुष", आणि "कुयव" नावाच्या
असुरांचा वध केला; आणि दिवोदासाच्या फायद्यासाठी
शंबरासुराच्या नव्याणव शहरांचा नाश केला ॥६॥

एवा त इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः ।
अश्याम तत्साप्तमाशुषाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः॥७॥
हे इंद्रदेवा ! समृद्धीची आकांक्षा बाळगणारे आणि कीर्तीची
इच्छा बाळगणारे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली
स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने प्रार्थना करत आहोत. आम्ही
आपल्याकडून स्नेह मिळवू. देवतांचा अनादर करणाऱ्यांचा
आणि हिंस्र दुष्ट कृत्य करणाऱ्यांना आपण नष्ट केलेत ॥७॥

एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।
ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूर्ज सुक्षितिं सुम्रमश्युः॥८ ॥
हे इंद्रदेवा ! सुखद प्रवास करण्यासाठी तयार केलेल्या
मार्गावरून उत्सुक असलेल्या प्रवाशांप्रमाणे सुखद जीवन
प्राप्त करण्याच्या उद्देशाने गृत्समदऋषी आपली स्तुती
करतात. हे इंद्रदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते आश्रय, अन्न, शक्ती
आणि आनंद प्राप्त करण्यासाठी नवीन स्तोत्रांची रचना
करतो ॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे
सुवीराः॥९ ॥

हे इंद्रदेवा ! स्तुति करणाऱ्याच्या इच्छा पूर्ण करणारी
आपली समृद्ध संपत्ती आम्हाला मिळो ही विनंती. ही
संपत्ती आपण आमच्या शिवाय इतर कोणालाही देऊ नका
ही विनंती. आम्ही उत्तम पुत्र-पौत्र प्राप्त करून यज्ञामध्ये
आपली भरपूर स्तुती करू ॥९ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२०

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -त्रिष्टुप्

वयं ते वय इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम् ।
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुम्नमियक्षन्तस्त्वावतो नृन् ॥ १ ॥
हे इंद्रदेवा ! अन्नाची इच्छा असलेला माणूस ज्याप्रमाणे रथ
तयार करतो, त्याप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या
प्रीत्यर्थ सोमरास सिद्ध करतो. स्तोत्रांच्या पठणाने आपली
भक्तीपूर्वक आराधना करणाऱ्या, सुखाची इच्छा
बाळगणाऱ्या, यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर आपण प्रसन्न व्हावे
ही विनंती ॥ १ ॥

त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान् ।
त्वमिनो दाशुषो वरूतेत्थाधीरभि यो नक्षति त्वा ॥ २ ॥
हे इंद्रदेवा ! जे यज्ञकर्ते भक्तगण आपली सेवा करत
हविष्यान्न अर्पण करतात त्यांचे आपण पालन-पोषण
करावे आणि त्यांचे शत्रूंपासून आपल्या संरक्षणात्मक
साधनांनी रक्षण करावे ही विनंती ॥ २ ॥

स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।

यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च
प्रणेषत् ॥ ३ ॥

स्तोत्रांचे पठण करणाऱ्या, यज्ञविधी पूर्ण करत
हविष्यान्नाची आहुती देणाऱ्या भक्तगणांचे, संकट निवारण
करणारे, चिरतरुण, आवाहनयोग्य, कल्याणकारी, मित्रत्व
जोपासणारे इंद्रदेव रक्षण करोत ही विनंती ॥ ३ ॥

तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शाशदुश्च ।

स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ ४ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, शत्रूंचा नाश करणाऱ्या, ज्यांच्या
आश्रयाखाली भक्तांनी भरभराट केली अशा इंद्रदेवांच्या
स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करतो. नव्याने स्तोत्रांची रचना
करणाऱ्या भक्तगणांची संपत्तीची इच्छा इंद्रदेव पूर्ण
करतात ॥ ४ ॥

सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो
गातुमिष्णन् ।

मुष्णन्नुषसः सूर्येण स्तवानश्रस्य चिच्छिश्नथतपूर्व्याणि ॥ ५ ॥

आङ्गिरस ऋषींच्या वंशातील ऋषींच्या स्तोत्र पठणाने
प्रसन्न होऊन, सर्वोत्तम मार्गदर्शक होऊन, आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना, इंद्रदेवांनी ज्ञान वाढवण्याचा मार्ग दाखवला.
यज्ञकर्त्या भक्तांची स्तुतियुक्त स्तोत्रे श्रवण करून इंद्रदेवांनी
सूर्यदेवांच्या सान्निध्यात असलेल्या उषादेवतेचे अपहरण
केले आणि अष्णअसुरच्या प्राचीन शहरांचा नाश केला
॥५॥

स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मतमः ।
अव प्रियमर्शसानस्य साह्वाञ्छिरो भरद्वासस्य
स्वधावान् ॥ ६ ॥

तेजस्वी, प्रसिद्ध, अत्यंत दृश्यमान आणि प्रिय इंद्रदेव,
आपल्या ज्ञानी यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या मनोकामना पूर्ण
करण्यास नेहमीच तयार असतात. शत्रूंचा संहार करणाऱ्या
इंद्रदेवांनी अनर्थकारी राक्षसांचा शिरच्छेद केला ॥ ६ ॥

स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद्वि ।
अजनयन्मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥ ७ ॥

नीच कुळातील लुटारूंची दाणा-दाण उडवणारे,
वृत्रासुराचा वध करणारे, दुर्गम किल्ल्यांचा नाश करणारे ,
मनुष्यासाठी पृथ्वी आणि जल निर्माण करणारे इंद्रदेव,
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या महान इच्छा पूर्ण करोत ही विनंती
॥७॥

तस्मै तवस्यमनु दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ ।
प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुर्हृत्वी दस्यून्पुर आयसीर्नि
तारीत् ॥८॥

पाणी मिळवण्याची इच्छा असलेल्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांनी कायम इंद्रदेवांना, शक्ती वाढवणाऱ्या
हविष्यान्नाची आहुती अर्पण केली आहे. आपल्या
शक्तिशाली हातात वज्र धरून, इंद्रदेवांनी दुष्टांचा नाश
केला आणि त्यांच्या अभेद्य शहरांचाही नाश केला. ॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे
सुवीराः॥९॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञकार्यात आपण दिलेली समृद्ध दक्षिणा आपली स्तुती करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या इच्छा पूर्ण करणारी आहे. हे इंद्रदेवा ! ही संपत्ती आपण आमच्या शिवाय इतर कोणालाही देऊ नका ही विनंती. आम्ही उत्तम पुत्र-पौत्र प्राप्त करून यज्ञामध्ये आपली भरपूर स्तुती करू ॥९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२१

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द -जगती ६
त्रिष्टुप्

विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजित उर्वराजिते.
अश्वजिते गोजिते अब्जिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हर्यतम्
॥ १ ॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! संपूर्ण विश्वाचे विजेते, संपत्ती
जिंकणाऱ्या, मानवांवर विजय मिळवणाऱ्या, सुपीक भूमी
जिंकणाऱ्या, अश्व आणि गायी जिंकणाऱ्या, जल तत्त्वावर
नियंत्रण करणाऱ्या, पूज्य इंद्रदेवांसाठी सोमरस अर्पण
करावा ॥ १ ॥

अभिभुवेऽभिभङ्गाय वन्वतेऽषाळहाय सहमानाय वेधसे.
तुविग्रये वह्नये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत ॥ २
॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! सर्वाना पराभूत करणाऱ्या,
विध्वंसक, कामना पूर्ण करणाऱ्या, अजिंक्य, सर्व काही
सहन करणाऱ्या, अत्यंत शक्तिशाली, सर्व ज्ञानाचा निर्माता
असणाऱ्या, अत्यंत प्रभावी, सर्वव्यापी, सर्वभार वाहक,
ज्याच्यावर हल्ला करणे कठीण आहे अशा, नेहमी शत्रूंवर
जय मिळवणाऱ्या इंद्रदेवाची नेहमी स्तुती करावी ॥ २ ॥

सत्रासाहो जनभक्षो जंनसहयवनो युध्मो अनु जोषमुक्षितः.
वृतंचयः सहुरिर्विक्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या ॥ ३
॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! सर्व शत्रूंना एकाच वेळी
जिंकणाऱ्या, शत्रूंचा संहार करणाऱ्या, शत्रूंना त्यांच्या
स्थानापासून हलवणाऱ्या, योद्धा, सामर्थ्याने भरलेल्या,
वृत्रासुराचा वध करणाऱ्या, शत्रूंना सहजपणे पराभूत
करणाऱ्या इंद्रदेवाची नेहमी स्तुती करावी ॥ ३ ॥

अनानुदो वृषभो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो
असमष्टकाव्यः.

रध्रचोदः श्रथनो वीळितस्पृथुरिन्द्रः सुयज्ञ उषसः
स्वर्जनत् ॥४ ॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! अतुलनीय, श्रेष्ठ, बलवान, दुष्ट
प्रवृत्तीच्या हिंसक शत्रूंना मारणाऱ्या, गंभीर, सामर्थ्यवान,
ज्याच्या बुद्धिमत्तेची बरोबरी कोणी करू न शकणाऱ्या,
दानशूर, सर्वव्यापी, स्तुतीस पात्र असलेल्या इंद्रदेवांनी
आपल्या शक्तीने उषादेवते पासून सूर्यदेवांना निर्माण केले
॥४॥

यज्ञेन गातुमसुरो विविद्रिरे धियो हिन्वाना उशिजो
मनीषिणः.

अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना
द्रविणान्याशत ॥५॥

इंद्रदेवांची स्तुती करण्यास कुशल असलेले, बुद्धिमान
यज्ञकर्ते भक्तगण, यज्ञामध्ये स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण
करून समृद्धी मिळवतात. यज्ञकर्ते भक्तगण इंद्रदेवाचे
संरक्षण घेत त्यांच्याकडून यज्ञांद्वारे गायींच्या रूपात संपत्ती
मिळवतात ॥५॥

इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे.
पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वाद्भानं वाचः
सुदिनत्वमहनाम् ॥ ६ ॥

हे इंद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्वोत्तम संपत्ती
द्यावी. जाणीवपूर्वक शक्ती आणि भरपूर समृद्धी द्यावी ही
विनंती. हे इंद्रदेवा ! आम्हाला निरोगी बनवून, आमची
वाणी मधुर आणि आमचा प्रत्येक दिवस सुंदर बनवावा ही
विनंती ॥ ६ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२२

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- इंद्र छन्द- १,४ अष्टी
२,३ अतिशक्वरी

त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं
तुविशुष्मस्तृपत्सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथावशत् ।
स ईं ममाद महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्चद्देवो देवं
सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः॥ १ ॥

पूजनीय, सर्वात शक्तिशाली आणि सर्वसमावेशक
इंद्रदेवांनी, विष्णूदेवांच्या सह जवाच्या पिठामध्ये
मिसळलेला सोमरस प्राशन केला. सोमरसाच्या प्राशनाने
इंद्रदेव महान कर्मे करण्यास प्रेरित झाले. सर्वोच्च दिव्य
गुणांनी ओतप्रोत असलेल्या त्या दिव्य सोमरसाने
इंद्रदेवांना प्रसन्न केले. ॥ १ ॥

अध त्विषीमाँ अभ्योजसा क्रिविं युधाभवदा रोदसी
अपृणदस्य मज्मना प्र वावृधे ।
अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्रद्धेवो देवं सत्यमिन्द्रं
सत्य इन्दुः ॥ २॥

इंद्रदेवांनी आपल्या पराक्रमाने क्रिवि असुराचा युद्धात
पराभव केला आणि आकाशलोक तसेच पृथ्वीलोक आपल्या
तेजाने व्यापून टाकले. इंद्रदेवांनी सोमरसाचा अर्धा भाग
आपल्या उदरात ठेवला आणि उरलेला अर्धा सोमरस इतर
देवांमध्ये वाटून टाकला. सत्याचा अवतार असलेला
तेजस्वी दिव्य सोमरस इंद्रदेवांचे पोषण करतो ॥ २॥

साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः
सासहिर्मृधो विचर्षणिः ।

दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्रद्धेवो देवं सत्यमिन्द्रं
सत्य इन्दुः ॥ ३॥

हे इंद्रदेवा ! आपण यज्ञवेदी मध्ये जन्माला आला. आपण
आपल्या शक्तीने संपूर्ण विश्वाचा भार वाहण्यास उत्सुक
आहात. अत्यंत शक्तिशाली शत्रूंचा नाश करणाऱ्या,
असाधारण ज्ञान असलेल्या हे इंद्रदेवा ! आपण आपली
प्रार्थना करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना इच्छित समृद्धी

प्रदान करावी ही विनंती. सत्याचा अवतार असलेला
तेजस्वी दिव्य सोमरस इंद्रदेवांचे पोषण करतो ॥ ३ ॥

तव त्यन्नर्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्वं दिवि प्रवाच्यं कृतम् ।
यद्देवस्य शवसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः ।

भुवद्विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूर्जं शतक्रतुर्विदादिषम् ॥ ४
॥

सर्व नियंत्रित करणाऱ्या हे इंद्रदेवा ! आपण सर्व
मानवजातीच्या कल्याणासाठी केलेली उत्तम कृत्ये,
स्वर्गलोकात प्रसिद्ध झाली आहेत. आपल्या सामर्थ्याने
आपण असुरांचा वध केला, त्यांचा पराभव केला आणि
जल प्रवाहित केले. शतक्रतुइंद्रदेवांनी अन्न आणि शक्ती
मिळवली आहे ॥ ४ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-२३

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- बृहस्पती १,५

९,११,१७,१९ ब्रह्मणस्पति

छन्द—जगती १५,१९ त्रिष्टुप्

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम्।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद
सादनम् ॥ १ ॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आपण सर्व गणांचे अधिपती, कवींमध्ये
सर्वोत्तम, अतुलनीय, उत्कृष्ट आणि तेजस्वी मंत्रांचे स्वामी
आहा. आम्ही स्तोत्रांद्वारे आपले आवाहन करतो.
आमच्यावर प्रसन्न होऊन आमच्या रक्षणाकरता यज्ञस्थानी
यावे ही विनंती ॥ १ ॥

देवाश्चित्ते असुर्यं प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः ।
उस्रा इव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जनिता
ब्रह्मणामसि ॥ २ ॥

हे महान बृहस्पतिदेवा ! सर्व श्रेष्ठ देवांना आपल्या द्वारे हविष्यान्नाचा भाग प्राप्त झाला आहे. ज्याप्रमाणे महान सूर्यदेव तेजस्वी किरणे उत्पन्न करतात त्याचप्रमाणे आपण सर्व स्तोत्रे निर्माण करता ॥ २ ॥

आ विबाध्या परिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि ।

बृहस्पते भीममित्रदम्भनं रक्षोहणं गोत्रभिदं स्वर्विदम् ॥ ३ ॥

हे बृहस्पतिदेवा ! असुरांचा आणि अज्ञानाच्या अंधकाराचा नाश करून, आपण तेजाने प्रकाशमान झालेल्या, भयंकर शत्रूंचा नाश करणाऱ्या, असुरांना मारणाऱ्या, मजबूत किल्ल्यांचा नाश करणाऱ्या, यज्ञाच्या रथामध्ये स्थानापन्न व्हावे ही विनंती ॥ ३ ॥

सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमंहो अश्रवत् ।

ब्रह्मद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत्ते महित्वनम् ॥ ४ ॥

हविष्यान्नाची आहुती देणाऱ्या, यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे सर्वोत्तम मार्गदर्शक आणि रक्षणकर्ते हे बृहस्पतिदेवा !

आपण यज्ञकर्त्यांचे पापांपासून रक्षण करता. जे यज्ञाला विरोध करतात आणि हिंसाचार करणाऱ्यांना आपण शिक्षा देता हे आपले कार्य अवर्णनीय आहे ॥४॥

न तमंहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न द्वयाविनः ।
विश्वा इदस्माद्ध्वरसो वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि
ब्रह्मणस्पते ॥५॥

हे ब्रह्मणस्पति देवा ! ज्याचे आपण सर्व हिंसक शक्तींपासून रक्षण करता त्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना कोणतेही पापी कृत्य दुःख देत नाही, शत्रू त्यांचे नुकसान करत नाही, फसवणूक करणारे देखील त्यांची दिशाभूल करू शकत नाहीत ॥५॥

त्वं नो गोपाः पथिकृद्विचक्षणस्तव व्रताय मतिभिर्जरामहे ।
बृहस्पते यो नो अभि ह्वरो दधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना
हरस्वती ॥६॥

हे बृहस्पतिदेवा ! आपण आमचे रक्षक आणि मार्गदर्शक आहात. यज्ञ पूर्ण करण्यासाठी आम्ही स्तोत्रांच्या पठणाने आपली स्तुती करतो. आपण आमच्याबद्दल द्वेष बाळगणाऱ्या प्रत्येकाची शक्तिशाली दुष्ट बुद्धी नष्ट करावी ही विनंती ॥६॥

उत वा यो नो मर्चयादनागसोऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।
बृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि
॥७॥

हे बृहस्पतिदेवा ! आम्हा निरपराध यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या,
गर्विष्ठ, हिंसक शत्रूंना आमच्या धार्मिकतेच्या मार्गावरून
दूर करावे आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा आपल्या
भक्तीचा मार्ग गुन्हेगारी पासून मुक्त करून सोपा करावा ही
विनंती॥७॥

त्रातारं त्वा तनूनां हवामहेऽवस्पर्तरधिवक्तारमस्मयुम् ।
बृहस्पते देवनिदो नि बर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्रमुन्नशन् ॥८॥
॥

हे बृहस्पतिदेवा ! आपण आपल्या शत्रूंचा नाश करण्याच्या
शक्तीने संकटांवर मात करणारे आहात. आम्ही आपल्याला
आमचा प्रिय मित्र म्हणून स्वीकारत असतो. देवतांची निंदा
करणाऱ्यांचा नाश करावा वाईट विचारांच्या शत्रूंना
सौभाग्य येऊ नये असे आम्ही असे आम्ही यज्ञकर्ते आपले
आवाहन करत आहोत ॥८॥

त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पार्हा वसु मनुष्या ददीमहि ।
या नो दूरे तळितो या अरातयोऽभि सन्ति जम्भया ता
अनप्रसः ॥ ९ ॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपण
फायदेशीर आणि उत्कर्ष वाढवणारी संपत्ती प्रदान करावी
अशी आम्ही प्रार्थना करतो. हे ब्रह्मणस्पति देवा ! आमच्या
जवळच्या किंवा दूरच्या, आम्हाला पराभूत करणाऱ्या दुष्ट
शत्रूचा नाश करावा ही विनंती ॥ ९ ॥

त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पप्रिणा सस्त्रिना युजा।
मा नो दुःशंसो अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा
मतिभिस्तारिषीमहि ॥ १० ॥

हे शुद्ध आचरण असणाऱ्या, सर्वांना सुख देणाऱ्या, हे
बृहस्पतिदेवा ! आम्हाला उत्तम अन्न द्यावे आणि आपल्या
सान्निध्यात आम्हाला दीर्घायुष्य मिळो ही विनंती. दुष्ट
कपटी आम्हाला फसवू नयेत. आपल्या उत्कृष्ट ज्ञानाच्या
मदतीने आम्ही यज्ञकर्ते सर्व संकटांवर मात करू ॥ १० ॥

अनानुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः।
असि सत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद्मिता
वीळुहर्षिणः ॥ ११ ॥

हे दानशूर, ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आपण शांत पण बलवान
योध्याप्रमाणे युद्धात उग्र आणि अत्यंत बलवान शत्रूंचा
नाश करणारे आहात. आपण सत्य स्वरूप असून यज्ञकर्त्या
भक्तगणांचे ऋण फेडणारे आहात. ॥ ११ ॥

अदेवेन मनसा यो रिषण्यति शासामुग्रो मन्यमानो
जिघांसति ।

बृहस्पते मा प्रणक्तस्य नो वधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्धतः
॥ १२ ॥

हे बृहस्पतिदेवा! देवतांवर विश्वास न ठेवणाऱ्या, राक्षसी
स्वभावाच्या, अत्यंत अहंकाराने यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
मारू इच्छिणाऱ्या शत्रूंच्या आयुधांपासून आमचे रक्षण
करावे आणि त्या शत्रूंचा क्रोध नष्ट करावा ही विनंती
॥ १२ ॥

भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनंधनम् ।
विश्वा इदर्यो अभिदिप्स्वो मृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथाँ इव
॥ १३ ॥

बृहस्पतिदेव युद्धांमध्ये मदतीसाठी आवाहन करण्यायोग्य
आहेत. युद्धात आपल्या भक्तांच्या मदतीला जाणारे

बृहस्पतिदेव युद्धात् ज्या प्रमाणे शत्रूंचे रथ नष्ट करतात
त्याप्रमाणे भक्तांच्या शत्रू सैन्यांचा नाश करतात आणि
भक्तांच्या मदतीला जाऊन त्यांना सर्व प्रकारची संपत्ती
प्रदान करतात ॥ १३ ॥

तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टवीर्यम् ।
आविस्तत्कृष्व यदसत्त उक्थ्यं बृहस्पते वि परिरापो अर्दय
॥ १४ ॥

हे अत्यंत तेजस्वी आणि शत्रूंना जाळणाऱ्या बृहस्पतिदेवा !
ज्यांनी आपल्या महान पराक्रमाचा अवमान केला त्यांना
नष्ट करावे. आपले पराक्रम प्रशंसनीय आहेत, ते प्रकट
करून सर्वत्र उपस्थित असलेल्या शत्रूंचा नाश करावा ही
विनंती ॥ १४ ॥

बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छ्रवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्
॥ १५ ॥

हे यज्ञवेदी मधून उत्पन्न झालेल्या बृहस्पतिदेवा ! ज्ञानी
लोकांनी इच्छिलेले, पूजनीय, तेजस्वी ज्ञानाने परिपूर्ण
आणि अद्भुत आश्चर्यकारक ऐश्वर्य आम्हाला प्रदान करावे
ही विनंती ॥ १५ ॥

मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु
जागृधुः ।

आ देवानामोहते वि व्रयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः
॥१६॥

हे बृहस्पतिदेवा ! आम्हाला अन्न चोरणाऱ्या,
विश्वासघातकी, दुसऱ्यांच्या संपत्तीची इच्छा करणाऱ्या,
यज्ञाचा विरोध करणाऱ्या दुष्टांच्या स्वाधीन करू नका ही
विनंती. ॥१६॥

विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजनत्साम्नःसाम्नः
कविः ।

स ऋणचिदृणया ब्रह्मणस्पतिर्दुहो हन्ता मह ऋतस्य धर्तरि
॥१७॥

त्वष्टादेवांनी सर्व देवतांमध्ये श्रेष्ठ बनवलेल्या हे
ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आपण प्रत्येक ऋचा जाणणारे आहात.
यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे ऋण आपण स्वीकारता आणि फेडता.
आपण यज्ञा विरुद्ध बंड करणाऱ्यांचा नाश करावा ही
विनंती ॥१७॥

तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौब्जो अर्णवम्
॥१८॥

हे आङ्गिरस ऋषींच्यामधून अवतरलेल्या बृहस्पतिदेवा !
पर्वतांमध्ये बंदिस्त झालेल्या गायींना आपल्या सामर्थ्याने
आपण मुक्त केले आणि इंद्रदेवांच्या मदतीने वृत्रासुराने
रोखलेला जलप्रवाह प्रवाहित केला ॥१८॥

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
विश्वं तद्भ्रुं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१९॥
हे ब्रह्मणस्पति ! आपण संपूर्ण विश्वाचे अधिपती आहा.
आपण स्तोत्रांचे जाणकार आहा. ज्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे
देवतांनी रक्षण केले त्यांना समृद्धी मिळो ही विनंती.
आपण आमच्या संततीचे पालन पोषण करावे म्हणजे
आम्ही यज्ञामध्ये उत्तम स्तोत्रांद्वारे आपली स्तुती करू शकू
॥१९॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२४

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- ब्रह्मणस्पति १, १०
बृहस्पती १२ इंद्र आणि ब्रह्मणस्पति छन्द—जगती
१२, १६ त्रिष्टुप्

सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषेऽया विधेम नवया महा गिरा ।
यथा नो मीढ्वान्त्स्तवते सखा तव बृहस्पते सीषधः सोत नो
मतिम् ॥ १ ॥

हे विश्वाधिपति बृहस्पतिदेवा ! आम्ही स्तोत्रांच्या पठणाने
मोठ्या उत्साहाने आपली स्तुती करत आहोत. आम्ही
नवीन, शक्तिशाली स्तोत्रांच्या पठणाने आपली सेवा
करतो. आपल्या आवडत्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या
स्तोत्रांच्या तोलामोलाच्या स्तोत्रांची रचना आमच्याकडून
निर्माण होऊ दे ॥ १ ॥

यो नन्त्वान्यनमन्न्योजसोतादर्दर्मन्युना शम्बराणि वि ।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशद्वसुमन्तं वि
पर्वतम् ॥ २ ॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी आपल्या सामर्थ्याने अजिंक्य शत्रूंना
नमविले, अत्यंत क्रोधाने शंबर असुराचा नाश केला.

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी अचल जलराशींना प्रवाहित केले आणि
गायींसारख्या संपत्तीने भरलेल्या पर्वतावर प्रवेश केला
॥२॥

तद्देवानां देवतमाय कर्त्वमश्रथनन्दृळहाप्रदन्त वीळिता ।

उद्गा आजदभिनद्ब्रह्मणा वलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ ३
॥

देवतांमध्ये श्रेष्ठ असलेल्या ब्रह्मणस्पतिदेवांच्या कृतींमुळे
मजबूत पर्वत कमकुवत झाले आणि अडथळे दूर झाले.
ब्रह्मणस्पतिदेवांनी आपल्या मंत्राच्या बळावर बलासुराचा
वध करून गायींना मुक्त केले. सूर्यदेवांना दृश्यमान करून,
दृष्टिगोचर करून अंधकार दूर केला. ॥ ३॥

अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत् ।

तमेव विश्वे पपिरे स्वर्दृशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम्
॥४॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी आपल्या सामर्थ्याने दगडासारखे मुख
असलेल्या, बलवान ढगाला नष्ट केले. ढगातील

सूर्यकिरणांनी शोषून घेतलेले पाणी, ब्रह्मणस्पतिदेवांनी
पावसाच्या वृष्टींनी पृथ्वीवर प्रवाहित करून वनस्पतींचे
सिंचन केले ॥४॥

सना ता का चिद्भुवना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरन्त
वः ।

अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः
॥५॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! तुमच्या कल्याणासाठीच
ब्रह्मणस्पतिदेवांनी शाश्वत आणि अद्वितीय ज्ञानाने दर
महिन्याला आणि दरवर्षी पाऊस पाडण्यासाठी ढगांना
प्रेरित केले. त्यामुळे आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक
एकमेकांना पाणी देऊ शकतील ॥५॥

अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशुर्निधिं पणीनां परमं गुहा
हितम् ।

ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन्तदुदीयुराविशम्
॥६॥

आङ्गिरस कुळातील विद्वान ऋषींनी पणीरूपातील
असुरांनी गुहेत लपवलेल्या गायींच्या रूपातील संपत्तीचा

शोध लावला आणि असुरांच्या गुहेतील वैभव पाहून आल्या
मार्गाने परत गेले ॥६॥

ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात आ तस्थुः कवयो
महस्पथः ।

ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जहुर्हि
तम् ॥७॥

आङ्गिरस कुळातील सत्यवादी आणि अंतर्ज्ञानी ऋषींनी
पणीरूपातील असुरांच्या मायावी शक्ती पाहिल्या आणि ते
पुन्हा आल्या मार्गाने परत गेले. आङ्गिरस कुळातील
ऋषींनी आपल्या स्वहस्ते अग्निदेवांना प्रज्वलित करून
पणीरूपातील असुरांना पर्वतावर फेकले ॥७॥

ऋतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वष्टि प्र तदश्रोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति नृचक्षसो दृशये कर्णयोनयः
॥८॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांकडे ज्ञानाच्या स्वरूपातील, सत्याची
प्रत्यंचा(दोरी) असलेले धनुष्य आहे. या उत्तम धनुष्याच्या
मदतीने ब्रह्मणस्पतिदेव ज्ञानाचे बाण त्यांना हवे असेल
तिथे ज्ञानी लोकांच्या कानात पाठवतो आणि ज्ञानी
लोकांना इच्छित कार्य साध्य करण्यास सक्षम बनवतो ॥८॥

स संनयः स विनयः पुरोहितः स सुष्टुतः स युधि

ब्रह्मणस्पतिः ।

चाक्ष्मो यद्वाजं भरते मती धनादित्सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा
॥९॥

प्रशंसनीय, उत्तम मार्गदर्शक, सौजन्यशील, यज्ञकर्ते
भक्तगण ज्याची स्तुती करतात असे ब्रह्मणस्पतीदेव युद्धाचे
नेतृत्व संघटितपणे करून आक्रमण करतात आणि सर्व संकटे
दूर करतात. सर्वदर्शी ब्रह्मणस्पतिदेव ज्यावेळी अन्न आणि
संपत्ती धारण करतात त्यावेळी सूर्यदेव नैसर्गिकरीत्या
उगवतात ॥९॥

विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः
॥१०॥

विशाल शक्ती देणारे, सर्वव्यापी, महान बृहस्पतिदेव
यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर श्रेष्ठ आणि विपुल संपत्तीचा वर्षाव
करतात. ह्या वर्षाव केलेल्या संपत्तीचा उपभोग ज्ञानी
यज्ञकर्ते भक्तगण आणि अज्ञानी यज्ञ न करणारे दोघेही घेत
असतात ॥१०॥

योऽवरे वृजने विश्वथा विभुर्महामु रण्वः शवसा ववक्षिथ ।
स देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः
॥ ११ ॥

दुर्बल यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सामर्थ्यसंपन्न करणारे,
शक्तिशाली, सर्वव्यापी, आनंदी ब्रह्मणस्पतीदेव सर्व
देवतांमध्ये सर्वश्रेष्ठ म्हणून प्रसिद्ध आहेत ॥ ११ ॥

विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदापश्चन प्र मिनन्ति व्रतं वाम् ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नोऽन्नं युजेव वाजिना जिगातम्
॥ १२ ॥

हे ऐश्वर्य संपन्न इंद्रदेवा आणि हे ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आपण
दोघेही सत्यवादी आहात. आपली कर्तव्ये आणि नियम
अटल आहेत. द्रुतगामी अश्व जोडलेल्या रथाप्रमाणे आपण
दोघेही आम्ही देत असलेले हविष्यान्न ग्रहण करण्यासाठी
यावे ही विनंती ॥ १२ ॥

उताशिष्ठा अनु शृण्वन्ति वह्नयः सभेयो विप्रो भरते मती
धना ।

वीळुद्वेषा अनु वश ऋणमाददिः स ह वाजी समिथे
ब्रह्मणस्पतिः ॥ १३ ॥

शक्तिशाली ब्रह्मणस्पतिदेव केवळ सुसंस्कृत आणि ज्ञानी
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या हविष्यान्नांच्या आहुती
स्वीकारतात आणि शक्तिशाली शत्रूंचा नाश करतात.
शीघ्रगामी अश्वाना काबूत ठेवणारे ब्रह्मणस्पति देव
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल संपत्ती प्रदान करतात ॥ १३ ॥

ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः ।
यो गा उदाजत्स दिवे वि चाभजन्महीव रीतिः
शवसासरतृथक् ॥ १४ ॥

महान कर्म करणाऱ्या ब्रह्मणस्पतिदेवांनी आपल्या अद्भुत
मंत्रांच्या सामर्थ्याने बंदिस्त गायींना मुक्त केले आणि
ज्याप्रमाणे नद्यांचे पाणी वेगवेगळ्या प्रवाहात मुक्तपणे
वाहत असते त्याप्रमाणे मुक्त केलेल्या गायी वेगवेगळ्या
देवतांच्या निवासस्थानी वाटून दिल्या ॥ १४ ॥

ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्यो वयस्वतः ।
वीरेषु वीराँ उप पृङ्धि नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे
हवम् ॥ १५ ॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना नेहमीच
नियंत्रित आणि अन्नाने परिपूर्ण धनाचा लाभ मिळो ही
विनंती. आम्ही करत असलेली स्तुतियुक्त स्तोत्रे जाणून

घेऊन आणि अर्पण करत असलेले हविष्यान्न ग्रहण करून
आम्हाला वीर पुत्र-पौत्र प्रदान करावेत ही विनंती. ॥१५॥

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१६॥
या विश्वाचे नियंत्रण करणाऱ्या हे ब्रह्मणस्पति देवा ! आम्ही
यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी पठण केलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी
प्रसन्न घेऊन आम्हाला संतती प्रदान करावी ही विनंती.
आपला वरदहस्त प्राप्त झाल्याने आमचे कल्याण होईल.
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण पुत्र-पौत्रांसह यज्ञामध्ये आपले
गुणगान करू शकू ॥१६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२५

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- ब्रह्मणस्पति छन्द—
जगती

इन्धानो अग्निं वनवद्वनुष्यतः कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत् ।
जातेन जातमति स प्र ससृते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
॥ १ ॥

स्तोत्रांचे पठण करणाऱ्या, यज्ञवेदींमध्ये हविष्यान्न अर्पण
करणाऱ्या ज्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना ब्रह्मणस्पतिदेव
आपला सखा म्हणून स्वीकारतात असे भक्तगण शत्रूंवर
विजय मिळवून समृद्धी प्राप्त करतात. अशा भक्तगणांना
पुत्र-पौत्रादिकांचे दर्शन घडवणारे आयुष्य प्राप्त होते ॥ १ ॥

वीरेभिर्वीरान्वनवद्वनुष्यतो गोभी रयिं पप्रथद्वोधति त्मना ।
तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
॥ २ ॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी मित्र मानलेले यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या
वीर पुत्रांच्या सहाय्याने दुष्ट शत्रूंवर विजय मिळवून

गारींच्या रूपात आपली संपत्ती वाढवतात आणि ज्ञानाने समृद्ध होतात. अशा भक्तगणांना पुत्र-पौत्रादिकांचे दर्शन घडवणारे आयुष्य प्राप्त होते ॥ २ ॥

सिन्धुर्न क्षोदः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वधीरभि
वष्ट्योजसा ।

अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
॥ ३ ॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी मित्र मानलेले यज्ञकर्ते भक्तगण,
ज्याप्रमाणे नदी आपले काठ फोडते किंवा एखादा सांड
बैलाला हरवतो, त्याप्रमाणे भक्तगण आपल्या पराक्रमाने
शत्रूंना पराभूत करतात. ब्रह्मणस्पती ज्याला आपला मित्र
म्हणून स्वीकारतात ते भक्त धगधगत्या अग्नीसारखे
अजिंक्य असतात ॥ ३ ॥

तस्मा अर्षन्ति दिव्या असश्चतः स सत्वभिः प्रथमो गोषु
गच्छति ।

अनिभृष्टतविषिर्हन्त्योजसा यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
॥ ४ ॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी मित्र मानलेल्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांसाठी जलधारा अखंडपणे प्रवाहित असतात.
आपल्या पराक्रमी मित्रांसमवेत ते भक्तगण युद्धात अजिंक्य
राहून आपल्या शत्रूंचा नाश करतात ॥४॥

तस्मा इद्विश्वे धुनयन्त सिन्धवोऽच्छिद्रा शर्म दधिरे पुरूणि ।
देवानां सुम्ने सुभगः स एधते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
॥५॥

ब्रह्मणस्पतिदेवांनी मानलेल्या यज्ञकर्त्या
भक्तगणांसाठी नद्या दुथडी भरून प्रवाहित होत असतात.
अशा भक्तगणांना भाग्यशाली देवतांना मिळणारी अक्षय्य
सुखे प्राप्त होऊन त्यांचा सर्व प्रकारे उत्कर्ष होतो ॥५॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-२६

ऋषि- गृत्समदभार्गव शौनक । देवता- ब्रह्मणस्पति छन्द—
जगती

ऋजुरिच्छंसो वनवद्वनुष्यतो देवयन्निददेवयन्तमभ्यसत् ।
सुप्रावीरिद्वनवत्पृत्सु दुष्टरं यज्वेदयज्योर्वि भजाति
भोजनम् ॥ १ ॥

निरागस मन असलेले यज्ञकर्ते भक्तगण ब्रह्मणस्पतिदेवांची
स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी पूजा करतात; आणि देवतांवर विश्वास
न ठेवणाऱ्या नास्तिक, हिंस्र लोकांना पराभूत करून त्या
नास्तिकांच्या संपत्तीचा नाश करतात. ॥ १ ॥

यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ।
हविष्कृणुष्व सुभगो यथाससि ब्रह्मणस्पतेरव आ
वृणीमहे ॥ २ ॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! ब्रह्मणस्पतिदेवांची यज्ञाद्वारे
स्तुती करून अहंकारी शत्रूंचा विनाश करा. येणाऱ्या
विघ्नांचा नाश करण्यासाठी मंगलमय स्तोत्रांनी
ब्रह्मणस्पतिदेवांसाठी यज्ञ करा त्यामुळे तुम्हाला सौभाग्य
आणि संरक्षण मिळेल ॥ २ ॥

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः
।

देवानां यः पितरमाविवासति श्रद्धामना हविषा
ब्रह्मणस्पतिम् ॥ ३ ॥

जे श्रद्धालू यज्ञकर्ते भक्तगण ब्रह्मणस्पतिदेवांसाठी यज्ञामध्ये
हविष्यान्नाची आहुती देतात ते भक्तगण आपल्या
नातेवाईकांना, पुत्रांना आणि सेवकांना अन्न आणि संपत्ती
प्राप्त करून देतात ॥ ३ ॥

यो अस्मै हव्यैर्घृतवद्धिरविधत्प्र तं प्राचा नयति
ब्रह्मणस्पतिः ।

उरुष्यतीमंहसो रक्षती रिषोंऽहोश्चिदस्मा
उरुचक्रिरद्भुतः ॥ ४ ॥

जे यज्ञकर्ते भक्तगण यज्ञामध्ये तूप मिश्रित हविष्यान्नाची
आहुती ब्रह्मणस्पतिदेवांसाठी अर्पण करतात त्यांचे
ब्रह्मणस्पतिदेव पापांपासून, दारिद्र्य आणि इतर
संकटांपासून रक्षण करतात; आणि भक्तगणांना प्राचीन
आणि सोप्या मार्गांचे मार्गदर्शन करत अद्भुतपणे महान
बनवतात ॥ ४ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२७

ऋषि- कूर्म गात्सर्मद अथवा गृत्समद । देवता- आदित्यगण
छन्द— त्रिष्टुप्

इमा गिर आदित्येभ्यो घृतसूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि।
शृणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः
॥१॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण तेजस्वी आदित्यदेवांसाठी जुहूच्या
पात्रातून तुपाची आहुती यज्ञवेदीमध्ये देत आहोत.
मित्रदेव, अर्यमा, भगदेव, सर्वव्यापी वरुणदेव, दक्ष आणि
अंश इत्यादी देवता आम्ही करत असलेल्या स्तोत्रांचे श्रवण
करोत हे विनंती ॥१॥

इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त ।
आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः
॥२॥

पवित्र, अत्यंत शुद्ध, पापहीन, निर्दोष आणि यशस्वी
आदित्यदेवांनो त्याचप्रमाणे मित्रदेव , वरुणदेव अर्यमा या

देवतांनो आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण पठण करत असलेल्या
स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करावे ही विनंती ॥२॥

त आदित्यास उरवो गभीरा अदब्धासो दिप्सन्तो भूर्यक्षाः ।
अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति
॥३॥

महान, गंभीर, दुष्टांना दडपण्यास, शिक्षा करण्यास सक्षम,
हजार डोळे असलेले आदित्यदेव सर्व प्राण्यांच्या हृदयातील
दुष्टता आणि चांगुलपणा पाहतात. तेजस्वी
आदित्यदेवांसाठी सर्व वस्तु जवळच आहेत त्यांच्यापासून
काही लपू शकत नाही ॥३॥

धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य
गोपाः ।

दीर्घाधियो रक्षमाणा असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि ॥४
॥

चल आणि अचल संपत्तीला सुरक्षित ठेवणारे आदित्यदेव
संपूर्ण विश्वाचे रक्षण करतात. विशाल बुद्धीचे हे
आदित्यदेव सत्याच्या मार्गावरून चालणाऱ्या भक्तगणांचे
ऋण फेडतात ॥४॥

विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन्भय आ चिन्मयोभु।
युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वभ्रेव दुरितानि वृज्याम्
॥५॥

हे आदित्यदेवांनो ! कोणत्याही संकटात आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना आपले संरक्षण मिळो ही विनंती. हे अर्यमा,
मित्रदेवा आणि वरुणदेवा ! ज्याप्रमाणे मार्गावरून
चालताना अडथळे आणणाऱ्या ओबडधोबड रस्त्याचा
त्याग केला जातो, त्याप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते आपले
अनुसरण करून पापी कृत्यांचा मार्ग सोडून देऊ ॥५॥

सुगो हि वो अर्यमन्मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म
॥६॥

हे अर्यमा, मित्रदेव आणि वरुणदेव आम्हाला अशा मार्गावर
घेऊन जा की जो अडथळ्यांपासून मुक्त, सोपा आणि सहज
मार्गक्रमण करता येईल. हे आदित्यदेवांनो ! आम्हाला त्या
योग्य मार्गावर चालण्यास प्रेरित करावे आणि आम्हाला
शाश्वत आनंद प्रदान करावा ही विनंती ॥६॥

पिपर्तु नो अदिती राजपुत्राति द्वेषांस्यर्यमा सुगेभिः ।
बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्ठाः ॥७॥
माता अदितीदेवता आणि पिता अर्यमा ह्यांचा महान पुत्र
असलेल्या हे तेजस्वी आदित्यदेवा ! आमच्या शत्रूंना
पराभूत करणाऱ्या मार्गाचे आम्हाला मार्गदर्शन करावे ही
विनंती. आम्ही मित्रदेवांच्या आणि वरुणदेवांच्या
संरक्षणाखाली आमच्या शत्रूंपासून मुक्त होऊ आणि
चांगल्या संततीसह महान आनंद प्राप्त करू. ॥७॥

तिस्रो भूमीर्धारयन्त्रीरुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम् ।
ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु
॥८॥

आदित्यदेव, पृथ्वीलोक, आकाशलोक आणि स्वर्गलोक या
तिन्ही लोकांचे आणि अग्निदेव , विद्युत्-देव आणि सूर्यदेव
या तिन्ही तेजांचे पोषण करतात. हे आदित्यदेवा ! आपली
महान शक्ती यज्ञामुळे वृद्धिंगत होते. मित्रदेव, वरुणदेव
आणि अर्यमा, आपली महानता सर्वोच्च आहे ॥८॥

त्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥९॥

सुवर्ण अलंकारांनी सजलेले, तेजस्वी, अत्यंत पवित्र,
निद्रारहित, दुष्ट आत्म्यांपासून मुक्त, हिंसारहित आणि
मानवांचे हितकारी, धर्माच्या मार्गावर चालणारे
आदित्यदेव, सरळ मनाच्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी अग्नि,
वायु आणि सूर्य हे तेजस्वी रूप धारण करतात ॥९॥

त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
शतं नो रास्व शरदो विचक्षेऽश्यामायूंषि सुधितानि पूर्वा
॥१०॥

हे वरुणदेवा ! असुर असोत, देव असोत किंवा मानव
असोत, आपण सर्वांचे राजे आहात. हे वरुणदेवा !
भाग्यपूर्ण असे शतायुषी दीर्घ आयुष्य आम्हाला प्रदान
करावे ही विनंती ॥१०॥

न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत
पश्चा ।
पाक्या चिद्वसवो धीर्या चिद्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्
॥११॥

हे वसुरूपी आदित्यदेवांनो ! पुढे, मागे, डावे आणि उजवे
काय आहे हे आम्हाला माहित नसल्याने आम्ही भयभीत
झालो आहोत. जर आपण आम्हाला ज्ञानी आणि संयमी
अशा योग्य मार्गावर नेले तर आम्ही निर्भयपणाचे तेज
मिळवू ॥११॥

यो राजभ्य ऋतनिभ्यो ददाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः।
स रेवान्याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः॥ १२॥
सन्मान दाखवणाऱ्या, पुष्टिकारक आणि समृद्धी
वाढवणाऱ्या आदित्यदेवांना जे यज्ञकर्ते हविष्यान्नाची
आहुती देतात ते यज्ञकर्ते धनवान, दानशूर सर्वांकडून
प्रशंसा मिळवणारे बनून यज्ञस्थळी रथात बसून येतात
॥१२॥

शुचिरपः सूयवसा अदब्ध उप क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः ।
नकिष्टं घ्नन्त्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां भवति प्रणीतौ
॥१३॥

आदित्यदेवांच्या मार्गाचे अनुसरण करणारे यज्ञकर्ते
भक्तगण, तेजस्वी, हिंसाचारापासून मुक्त होतात आणि
त्याचबरोबर भरपूर अन्न, उत्तम संतती, आनंद मिळवतात
॥१३॥

अदिते मित्र वरुणोत मृळ यद्वो वयं चकृमा कञ्चिदागः ।

उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः

॥१४॥

हे अदितीदेवा, मित्रदेवा आणि वरुणदेवा ! जर आमच्या कडून अनवधानाने काही अपराध घडले असतील तर आम्हाला क्षमा करावी ही विनंती. हे तेजस्वी इंद्रदेवा! दीर्घ काळचा अंधार आम्हाला ग्रासून टाकू नये म्हणून आम्हाला विशाल आणि निर्भय प्रकाश प्राप्त होवो ही विनंती ॥१४॥

उभे अस्मै पीपयतः समीची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन्।

उभा क्षयावाजयन्याति पृत्सूभावर्धौ भवतः साधू अस्मै

॥१५॥

जे यज्ञकर्ते भक्तगण आदित्यदेवांच्या मार्गाचे अनुसरण करतात, त्यांना, आकाशलोकाचा आणि पृथ्वीलोकाचा या दोन्हींचा आधार मिळतो. अशा भाग्यवान यज्ञकर्त्या भक्तांसाठी वृष्टी होऊन त्यांची समृद्धी होते. यज्ञकर्ते भक्तगण युद्धात शत्रूंचा पराभव करून आकाशलोकात आणि पृथ्वीलोकांत निवास करतात आणि हे दोन्हीलोक त्यांच्यासाठी शुभ असतात ॥१५॥

या वो माया अभिद्रुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे
विचृत्ताः ।

अश्वीव ताँ अति येषं रथेनारिष्टा उरावा शर्मन्त्स्याम ॥ १६ ॥
यज्ञासाठी पात्र असलेल्या हे आदित्यदेवा ! आपल्या कृपेने,
ज्याप्रमाणे घोडेस्वार कठीण अडथळे सहजपणे पार
करतात त्याप्रमाणे शत्रूसाठी निर्माण केलेले अडथळे आम्ही
सहज पार करू शकू. आपल्या कृपेने आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना शत्रूंपासून सुरक्षित राहून मोठा आनंद
मिळावा ही विनंती ॥ १६ ॥

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदं शूनमापेः ।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ १७ ॥

हे तेजस्वी वरुणदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
आवश्यक असलेल्या संपत्तीची कमतरता भासू नये आणि
संपत्ती मिळवल्यानंतर आम्ही अहंकारी न होता यज्ञामध्ये
सर्व देवतांची स्तुती करू अशी आमची इच्छा पुरी करावी
ही विनंती ॥ १७ ॥

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-२८

ऋषि- कूर्म गात्स्मिद अथवा गृत्समद । देवता- वरुणदेव

छन्द— त्रिष्टुप्

इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु महना ।
अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरेः
॥१॥

तेजस्वी, दूरदर्शी, सर्व विध्वंसक शक्तींना दूर करणाऱ्या,
स्वतःवर नियंत्रण ठेवणाऱ्या आदित्यदेवांसाठी हे स्तोत्र
समर्पित आहे. अत्यंत आनंददायी आणि पोषण करणाऱ्या
वरुणदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते स्तुती करतो ॥१॥

तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यो वरुण तुष्टुवांसः ।

उपायन उषसां गोमतीनामग्नयो न जरमाणा अनु द्यून् ॥२॥

हे वरुणदेवा ! आपले चिंतन करून आणि आपली सेवा
करून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सौभाग्य प्राप्त व्हावे ही
विनंती. तेजस्वी उषादेवतेच्या आगमनाने जसे अग्निदेव
तेजस्वी होतात त्याचप्रमाणे दररोज आपली स्तुती करून
आम्ही तेजस्वी होऊ ॥२॥

तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मन्नुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः ।
यूयं नः पुत्रा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः ॥ ३ ॥
वीर संपन्न, अनेकांनी स्तुती केलेल्या, अवध्य हे वरुणदेवा !
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या संरक्षणाखाली निवास
करत आहोत . हे अदितीच्या पुत्रा ! आपण आमच्याशी
मैत्री करावी आणि आमच्या अपराधांची क्षमा करावी ही
विनंती ॥ ३ ॥

प्र सीमादित्यो असृजद्विधर्ताँ ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।
न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पसू रघुया परिज्मन्
॥ ४ ॥

संपूर्ण विश्वाचे पालनपोषण करणाऱ्या हे अदितीदेवीच्या
पुत्राने, वरुणदेवांनी पावसाच्या स्वरूपात पाणी निर्माण
केले आणि शक्तीने प्रवाहित केलेल्या नद्या आकाशात
उडणाऱ्या पक्ष्यांप्रमाणे पृथ्वीवर अविरत गतीने वाहू
लागल्या . ॥ ४ ॥

वि मच्छ्रथाय रशनामिवाग ऋध्याम ते वरुण खामृतस्य ।
मा तन्तुश्छेदि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः
॥ ५ ॥

हे वरुणदेवा ! पापांच्या शृंखलांनी आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना बांधून ठेवले आहे, त्यातून आम्हाला मुक्त
करावे ही विनंती. वस्त्र विणताना कोणताही धागा तुटू न
देण्याचे विणकर ज्याप्रमाणे नियोजन करतो त्याप्रमाणे
आमच्या उदात्त यज्ञकार्यांचे आपण नियोजन करावे आणि
आमची यज्ञकार्ये पूर्ण होण्यापूर्वी आमचे सामर्थ्य अबाधित
रहावे ही विनंती ॥५॥

अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत्सम्राळृतावोऽनु मा गृभाय ।
दामेव वत्साद्वि मुमुग्ध्यंहो नहि त्वदारे निमिषश्चनेशे ॥६॥
हे सत्वरक्षक, तेजस्वी वरुणदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना भयमुक्त करावे ही विनंती. ज्याप्रमाणे
बांधलेले वासरू दावणीपासून मुक्त होते, त्याप्रमाणे आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पापांपासून मुक्त करावे ही विनंती.
आपल्याशिवाय आमचे अस्तित्व नाही ॥६॥

मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टावेनः कृण्वन्तमसुर भ्रीणन्ति ।
मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षू मृधः शिश्रथो जीवसे
नः ॥७॥

हे प्राणरक्षक वरुणदेवा ! दुष्टांचा संहार करणाऱ्या शस्त्रांचा
आमच्यावर कोणताही परिणाम होऊ नये ही विनंती.

सूर्यप्रकाशापासून दूर, जीवनाला हानिकारक असलेल्या
स्थानी आम्हाला ढकलू नका ही विनंती ॥७॥

नमः पुरा ते वरुणोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम ।
त्वे हि कं पर्वते न श्रितान्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि ॥८ ॥
हे अनेक दुर्मिळ शक्तींनी संपन्न वरुणदेवा ! आपले व्रत
पर्वताइतकेच अचल आणि दृढ आहे. आम्ही यज्ञकर्ते
भक्तगण भूतकाळात नमन करत होतो, वर्तमानातही करतो
आणि भविष्यातही करू. ॥८॥

पर ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् ।
अव्युष्टा इन्नु भूयसीरुषास आ नो जीवान्वरुण तासु शाधि
॥९ ॥

हे वरुणदेवा ! आमच्या पूर्वजांनी घेतलेल्या आणि आम्ही
घेतलेल्या ऋणांतून आम्हाला मुक्त करावे ही विनंती.
इतरांनी मिळवलेल्या संपत्तीचा उपभोग घेण्याची पाळी
आमच्यावर येऊ नये ही विनंती. भविष्य काळातील अनेक
उषादेवतांचे आम्हाला दर्शन घडून आम्हाला दीर्घायुषी
करावे ही विनंती ॥९॥

यो मे राजन्युज्यो वा सखा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाह ।
स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण
पाह्यस्मान् ॥१०॥

हे वरुणदेवा ! आमच्या निकटवर्तीयांनी दिलेल्या भयानक
आणि दुःखद गोष्टींपासून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
वाचवावे ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
घाबरवणाऱ्या किंवा लांडग्यासारखे नष्ट करू
पाहणाऱ्यांपासून वाचवावे ही विनंती ॥१०॥

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदं शूनमापेः ।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥११॥

हे वरुणदेवा ! सर्वाना समाधान देणाऱ्या, धनवान दात्यांच्या
सुख आणि समृद्धीचा आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना कधीही
हेवा वाटू नये ही विनंती. हे वरुणदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना जीवनासाठी पर्याप्त संपत्ती मिळाल्यानंतर
आम्ही अहंकारी होऊ नये ही विनंती. आम्ही आमच्या
कुलीन पुत्र-पौत्रांसह यज्ञात देवतांची स्तुती करू ॥११॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-२९

ऋषि- कूर्म गात्स्मिद अथवा गृत्समद । देवता- विश्वेदेव
छन्द— त्रिष्टुप्

धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत्कर्त रहसूरिवागः ।
शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वाँ अवसे हुवे
वः॥१॥

हे व्रतस्थ, सर्वत्र वेगाने फिरणाऱ्या , अदितीदेवींचे पुत्र
असलेल्या आदित्यदेवांनो ! ज्याप्रमाणे व्याभिचारिणी
गुप्तपणे जन्मलेल्या मुलाला नाहीसे करते, त्या प्रमाणे
आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे पाप नाहीसे करावे ही विनंती
. हे मित्रदेवा आणि वरुणदेवा ! आपण केलेली शुभ कृत्ये
आम्हाला माहित आहेत म्हणून आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण
आपल्याला आमच्या संरक्षणासाठी आवाहन करतो. कृपया
आमची प्रार्थना श्रवण करावी ही विनंती ॥१॥

यूयं देवाः प्रमतिर्यूयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतर्युयोत ।
अभिक्षत्तारो अभि च क्षमध्वमद्या च नो मृळयतापरं च॥२॥

हे परमज्ञानी, तेजस्वी, ऊर्जासंपन्न, शत्रुसंहारक, द्वेष
करणाऱ्यांच्या कपटाचा पर्दाफाश करण्यास सक्षम
असलेल्या विश्वेदेवांनो! आमच्या शत्रूंचा पराभव करावा.
आज आणि उद्या आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आनंदी
करावे ही विनंती ॥२॥

किमू नु वः कृणवामापरेण किं सनेन वसव आप्येन ।
यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात॥ ३॥
हे विश्वेदेवांनो !आमच्या भूतकाळातील कर्मांच्या आधारे
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्यासाठी कोणते सन्माननीय
कार्य करू शकू? हे मित्रदेव, वरुणदेव, अदितिदेवते, इंद्रदेव,
मरुद्गण ! आपण सर्व आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे कल्याण
करावे ही विनंती॥ ३॥

हये देवा यूयमिदापयः स्थ ते मृळत नाधमानाय मह्यम् ।
मा वो रथो मध्यमवाळृते भून्मा युष्मावत्स्वापिषु
श्रमिष्म॥४॥

हे शुभचिंतक विश्वेदेवांनो ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली
स्तुती करतो, आपण आम्हाला आनंदित करावे ही विनंती.
आपला रथ आमच्या यज्ञात जलद गतीने येवो. आम्ही

यज्ञकर्ते भक्तगण कधीही न थकता आपली स्तुतियुक्त स्तोत्रे
पठण करत असतो ॥४॥

प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास ।
आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव
ग्रभीष्ट ॥५॥

हे विश्वेदेवांनो ! पित्याच्या मायेने, आपण आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना शिस्त लावली आणि आमची अनेक पापे नष्ट
केलीत. हे विश्वेदेवांनो ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
बंधन आणि पापांपासून दूर ठेवा. शिकारी आपल्या
मुलासमोर निर्दयपणे पक्ष्याला मारतो त्याप्रमाणे आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना मारू नका ही विनंती ॥५॥

अर्वाञ्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो
व्ययेयम् ।

त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादिवपदो
यजत्राः॥६॥

हे यज्ञास पात्र असलेल्या विश्वेदेवांनो ! आपण आमच्या
समोर उपस्थित होऊन आपल्या दयाळू हृदयात आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आश्रय द्यावा ही विनंती. हे

विश्वेदेवांनो हिंस्र पशूंसारख्या त्रास देणाऱ्या दुष्ट शत्रूंपासून
आमचे सर्व प्रकारे रक्षण करावे ही विनंती ॥६॥

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदं शूनमापेः ।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः॥७॥
हे वरुणदेवा ! सर्वाना समाधान देणाऱ्या धनवान,
दात्यांच्या सुख आणि समृद्धीचा आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना कधीही हेवा वाटू नये ही विनंती. हे वरुणदेवा
! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना जीवनासाठी पर्याप्त संपत्ती
मिळाल्या नंतर आम्ही अहंकारी होऊ नये ही विनंती.
आम्ही आमच्या कुलीन पुत्र-पौत्रांसह यज्ञात देवतांची
स्तुती करू ॥७॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-३०

ऋषि- कूर्म गात्स्मिद अथवा गृत्समद ।

देवता- इंद्र ६ - इंद्रसोम ८- पूर्वार्धसरस्वती उत्तरार्ध इंद्र
९- वृहस्पति, ११- मरुद्गण। छन्द - त्रिष्टुप्; ११-जगती

ऋतं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिघ्ने न रमन्त आपः ।

अहरहर्यात्यक्तुरपां कियात्या प्रथमः सर्ग आसाम्॥ १ ॥

जलवृष्टी करणाऱ्या, तेजस्वी, सर्वांना प्रेरणा देणाऱ्या,
वृत्रासुराचा वध करणाऱ्या इंद्रदेवांच्या यज्ञकर्मासाठी
नद्यांतील पाण्याचा प्रवाह कधीही थांबत नाही. सृष्टीच्या
पहिल्या दिवसापासून जशा या नद्या प्रवाहित होत्या
तशाच आजही होत आहेत ॥ १ ॥

यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत्प्र तं जनित्री विदुष उवाच ।

पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम्॥ २ ॥

इंद्रदेवांच्या मातेने (अदिती देवीने) वृत्रासुराला अन्न
पुरवणाऱ्या व्यक्तीबद्दल इंद्रदेवांना सांगितले. इंद्रदेवांच्या
इच्छेनुसार प्रवाहित नद्या आपला मार्ग तयार करतात
आणि समुद्राकडे सतत प्रवाहित होतात. ॥ २ ॥

ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षेऽथा वृत्राय प्र वधं जभार ।
मिहं वसान उप हीमदुद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ॥ ३ ॥
अंतराळात उंचावर असलेल्या आणि ढगांनी झाकलेल्या
वृत्रासुराने इंद्रदेवांवर आक्रमण केल्यामुळे धारदार शस्त्रांनी
सज्ज असलेल्या वृत्रासुरावर इंद्रदेवांनी आपल्या हातातील
वज्राचा प्रहार केला आणि वृत्रासुराचा पराभव केला ॥ ३ ॥

बृहस्पते तपुषाश्रेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।
यथा जघन्थ धृषता पुरा चिदेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ॥ ४ ॥
॥

हे बृहस्पति इंद्रदेवा ! दाहक आणि त्रासदायक राक्षसांच्या
पुत्रांचा नाश करावा ही विनंती. हे इंद्रदेवा ! शत्रूंच्या
नाशाचा आपला पुरातन पराक्रम परत एकदा करावा ही
विनंती ॥ ४ ॥

अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजूर्वाः ।
तोकस्य सातौ तनयस्य भूरेरस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र
गोनाम् ॥ ५ ॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी केलेल्या स्तुतियुक्त
स्तोत्रांचे श्रवण करून, प्रसन्न होऊन, ज्या वज्राने आपण
शत्रूंचा नाश केला, त्या वज्राचा प्रहार करून आमच्या
शत्रूंचा नाश करावा ही विनंती. आपण आम्हाला अशी
समृद्धी द्यावी की त्यायोगे आम्हाला पुत्र-पौत्र आणि गायी
प्राप्त होतील ॥५॥

प्र हि क्रतुं वृहथो यं वनुथो रध्रस्य स्थो यजमानस्य चोदौ ।
इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्टमस्मिन्भयस्थे कृणुतमु
लोकम् ॥६॥

हे इंद्रदेवा तथा सोमदेवा ! आपण दोघेही यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना यज्ञ करण्याची सुबद्धी प्रदान करता. या
भीतिदायक जगात आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण
करावे आणि आमचे जीवन प्रकाशमान करावे ही विनंती
॥६॥

न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम् ।
यो मे पृणाद्यो ददद्यो निबोधाद्यो मा सुन्वन्तमुप
गोभिरायत् ॥७॥

सोमरस सिद्ध करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या इच्छा पूर्ण करणाऱ्या, परम ज्ञानी आणि संपत्ती देणाऱ्या इंद्रदेवांची सेवा करताना आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना कधीही त्रास, कंटाळा आणि आळस येऊ नये ही इच्छा. आमच्या मनात कधीही इंद्रदेवांसाठी सोमरस सिद्ध करू नये असा विचार येऊ नये ॥ ७ ॥

सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् ।
त्यं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं
शण्डिकानाम्॥८ ॥

हे सरस्वतीदेवी ! मरुदूणांच्या सहाय्याने आमच्या शत्रूंचा नाश करून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करावे ही विनंती. इंद्रदेवांनी, स्वतःला बलवान आणि शूर समजणाऱ्या शक्तिशाली शांडिकवंशीयांचा अधिपती शांडिकासुराचा वध केला ॥८॥

यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सुरभिख्याय तं तिगितेन विध्य ।
बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून्द्बुहे रीषन्तं परि धेहि राजन् ॥९ ॥
हे बृहस्पतीदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांमध्ये लपलेल्या हिंसक शत्रूला शोधावे आणि त्याला धारदार शस्त्रांनी

छिन्नविच्छिन्न करावे ही विनंती. हे राजश्री बृहस्पतीदेवा !
देशद्रोह्यांवर आपण सर्व बाजूंनी हिंसक अस्त्रांचा वर्षाव
करावा ही विनंती ॥९॥

अस्माकेभिः सत्वभिः शूर शूरैर्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्वानि ।
ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि॥ १०॥
हे शूरवीर इंद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांमधील
शक्तिशाली योद्ध्यांच्या मदतीने आवश्यक असलेली
पराक्रमी कार्ये आपण पूर्ण करावीत ही विनंती. हे इंद्रदेवा
!अहंकारी शत्रूंना मारून त्यांची संपत्ती आम्हाला प्रदान
करावी ही विनंती॥ १०॥

तं वः शर्धं मारुतं सुम्रयुर्गिरोप ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम् ।
यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं
दिवेदिवे ॥ ११॥

हे मरुद्गणांनो ! सौख्याची इच्छा बाळगून आम्ही यज्ञकर्ते
भक्तगण आपल्या गौरवशाली पराक्रमाचे कौतुक करतो
आणि आपणाला नमन करतो . आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना शूर संतती लाभो आणि दररोज उत्कृष्ट
संपत्तीचा आनंद मिळो ही विनंती ॥ ११॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-३१

ऋषि- कूर्म गात्सर्मद अथवा गृत्समद । देवता - विश्वेदेव
छंद - जगती ६ त्रिष्टुप्

अस्माकं मित्रावरुणावतं रथमादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।
प्र यद्वयो न पत्नन्वस्मनस्परि श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः
॥ १ ॥

हे मित्रदेवांनो आणि वरुणदेवांनो! वनातील पक्ष्यासारखा
यशाची इच्छा असलेला आपला रथ जेव्हा एका
ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जातो त्यावेळेला
आदित्यदेवांनी, रुद्रदेवांनी आणि सर्व वसूंनी एकत्रितपणे
त्या रथाचे रक्षण केले पाहिजे ॥ १ ॥

अध स्मा न उदवता सजोषसो रथं देवासो अभि विक्षु
वाजयुम् ।

यदाशवः पद्याभिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त
पाणिभिः ॥ २ ॥

हे आनंदाने प्रसन्न झालेल्या विश्वेदेवांनो ! ज्यावेळी रथाला
जोडलेले वेगवान अश्व त्यांच्या पायांच्या टाचांनी
पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर आदळत चालतात, त्यावेळी
यशाची इच्छा असलेला आमचा रथ यज्ञस्थळी सुखरूप
आणून पोहोचवावा ही विनंती ॥ २ ॥

उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्षणिर्दिवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः ।
अनु नु स्थात्यवृकाभिरूतिभी रथं महे सनये वाजसातये
॥ ३ ॥

मरुदूणांच्या पराक्रमाने वृद्धिंगत झालेल्या, सर्वज्ञानी,
महापराक्रमी, आकाशलोकात निवास करणाऱ्या इंद्रदेवांनी
आपल्या संरक्षणात्मक आयुधांसह आमच्या रथामध्ये
विराजमान व्हावे आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
संपत्ती आणि समृद्धी प्रदान करावी ही विनंती ॥ ३ ॥

उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणिस्त्वष्टा ग्नाभिः सजोषा
जूजुवद्रथम् ।

इळा भगो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पती
॥ ४ ॥

संपूर्ण जगाचे निर्माते, देवतांसह सर्वांवर समान प्रेम
करणारे, पूज्य त्वष्टादेव आमच्या रथाचे सारथ्य करोत ही
विनंती. इडा, अत्यंत तेजस्वी भगदेव, जगाची व्यवस्था
करणारा पूषन् देव, सर्वांचे पालनपोषण करणारे
अश्विनीकुमार आणि स्वर्गीय पृथ्वीदेवता आमच्या रथाचे
सारथ्य करू शकतील ॥४॥

उत त्ये देवी सुभगे मिथूदृशोषासानक्ता जगतामपीजुवा ।
स्तुषे यद्वां पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया
उपस्तिरे ॥५॥

हे एकत्र भ्रमण करणाऱ्या, गतिमान प्राण्यांना प्रेरणा
देणाऱ्या, प्रसिद्ध उषादेवतांनो आणि रात्रदेवतांनो ! आपण
आमच्या रथाचे सारथ्य करावे ही विनंती. हे आकाशदेवते
आणि पृथ्वीदेवते! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या नवीन
स्तोत्रांच्या रचना श्रवण कराव्यात आणि तीन प्रकारच्या
हविष्यान्नाची आहुती स्वीकारावी ही विनंती ॥५॥

उत वः शंसमुशिजामिव श्मस्यहिर्बुध्योऽज एकपादुत ।

त्रित ऋभुक्षाः सविता चनो दधेऽपां नपादाशुहेमा धिया
शमि ॥६॥

हे विश्वेदेवांनो ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्यासाठी
पठण करत असलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे आपण श्रवण
करावे ही विनंती. अहिर्बुध्य, अजएकपात, सवितादेवता,
ऋभुदेवता, त्रितदेवता आमच्या यज्ञाने प्रसन्न होऊन
आम्हाला विपुल अन्न प्रदान करोत ही विनंती ॥६॥

एता वो वश्म्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सम् ।
श्रवस्यवो वाजं चकानाः सप्तिर्न रथ्यो अह धीतिमश्याः ॥७
॥

हे यज्ञास पात्र, हविष्यान्नाची आहुती स्वीकारणाऱ्या
विश्वेदेवांनो ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तोत्रांच्या
पठणाने आपण प्रसन्न व्हावे ही विनंती. रथाला जोडलेल्या
अश्वंसारखे बल, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना मिळू दे ही
विनंती ॥७॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥
सूक्त-३२

ऋषि- कूर्म गात्सर्मद अथवा गृत्समद । देवता - १ द्यावा-
पृथिवी; २-३ इंद्र अथवा त्वष्टा; ४-५ राका; ६-७
सिनीवाली, ८- गुंगु सिनीवाली, राका, सरस्वती, इंद्रायणी
आणि वरुणानी छन्द - जगती; ६-८ अनुष्टुप्

अस्य मे द्यावापृथिवी ऋतायतो भूतमवित्री वचसः
सिषासतः ।

ययोरायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुर्वा महो दधे ॥ १ ॥

हे आकाशदेवतांनो आणि पृथ्वीदेवतांनो ! आपल्याला प्रसन्न
करण्यासाठी स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करणाऱ्या आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करावे आणि आम्हाला संपत्ती
प्रदान करावी ही विनंती ॥ १ ॥

मा नो गुह्या रिप आयोरहन्दभन्मा न आभ्यो रीरधो
दुच्छुनाभ्यः ।

मा नो वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुम्नायता मनसा
तत्त्वेमहे ॥ २ ॥

हे इंद्रदेवा ! शत्रूंच्या गुप्त, मायावी कारस्थानांनी आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना दिवसा किंवा रात्री कधीही मारू
नये. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना वेदनादायक संकटांचा
त्रास होऊ नये ही विनंती. सुख मिळण्यासाठी आम्ही
यज्ञकर्ते भक्तगण आपली प्रार्थना करतो, आपल्याशी
असलेली आमची मैत्री अतूट असो ही विनंती ॥ २ ॥

अहेळता मनसा श्रुष्टिमा वह दुहानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम्।
पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत
विश्वहा ॥ ३ ॥

द्रुतगामी, क्रोधरहित, मृदुभाषी हे इंद्रदेवा ! आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने
प्रसन्न होऊन आम्हाला अक्षय्य दूध देणाऱ्या, सुखदायी
आणि धष्टपुष्ट गायी प्रदान कराव्यात ही विनंती ॥ ३ ॥

राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना

।

सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं
शतदायमुक्थ्यम्॥४॥

हे आमंत्रणास पात्र, सौभाग्यवती राकादेवी ! आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या उत्कृष्ट स्तोत्रांच्या पठणातील
आमच्या प्रार्थनामधील हेतु जाणून कधीही न तुटणाऱ्या
सुईने आमच्या गरजा पूर्ण कराव्यात ही विनंती. आम्हा
भक्तगणांना प्रशंसनीय संपत्ती आणि शूर संतती प्रदान
करावी ही विनंती ॥४॥

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा॥५॥
हे सौभाग्यवती राकादेवी ! आपण ज्या आनंदी
अंतःकरणाने आणि उत्तम बुद्धीने दान करता त्या प्रसन्न
मनाने आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या जवळ यावे आणि
हजारो प्रकारची समृद्धी आम्हाला द्यावी ही विनंती ॥५॥

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा । जुषस्व
हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिद्धि नः॥६॥

हे विराटस्वरूप, देवभगिनी सिनीवालीदेवी ! आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी अर्पण केलेल्या हविष्यान्नाची आहुती

स्वीकार करून आम्हाला उत्तम सद्गुणी संतती प्रदान करावी ही विनंती ॥६॥

या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी । तस्यै विश्पत्न्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन॥७॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! सुंदर हात आणि सुंदर बोटे असलेल्या, सुंदर पुत्रांची आई आणि अनेकांची आई असलेल्या सिनीवाली देवींना हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करावी. ॥७॥

या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमहव ऊतये वरुणानीं स्वस्तये ॥८॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या संरक्षणासाठी आणि कल्याणासाठी गुंगुदेवींना, सिनीवालीदेवींना, राकादेवींना, सरस्वतीदेवींना, इंद्राणीदेवींना आणि वरुणानीदेवींना आवाहन करतो ॥८॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३३

ऋषि- कूर्म गात्स्मिद अथवा गृत्समद । देवता - रुद्र छंद
त्रिष्टुप्

आ ते पितर्मरुतां सुम्नमेतु मा नः सूर्यस्य संदृशो युयोथाः ।
अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः ॥ १ ॥
हे मरुद्गणाच्या पित्या रुद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना आपल्या आशीर्वादाचा लाभ मिळो ही विनंती.
सूर्यदेवांच्या दर्शनापासून आम्हाला वंचित करू नका.
आमच्या शूर संततीने युद्धात शत्रूंचा पराभव करावा आणि
आमच्या उत्कृष्ट संततीने आम्हाला कीर्ती मिळावी ही
इच्छा ॥ १ ॥

त्वादत्तेभी रुद्र शंतमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।
व्यस्मद्वेषो वितरं व्यंहो व्यमीवाश्चातयस्वा विषूचीः ॥ २ ॥
हे रुद्रदेवा ! आपण दिलेल्या सुखकारक औषधांनी आम्ही
यज्ञकर्ते भक्तगण शंभर वर्षे जगू शकू. आपण आमच्या
शत्रूंचा नाश करावा, आमची सर्व पापे दूर करावी आणि

आमच्या शरीरात त्रास देणाऱ्या सर्व रोगांचे निर्मूलन करावे ही विनंती ॥२॥

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो ।
पर्षि णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो
युयोधि॥३॥

आयुधधारी, वज्रबाहु, महापुरुषांमध्ये सर्वात श्रेष्ठ असलेल्या हे रुद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पापांच्या खाईतून कुशलतेने मुक्त करावे आणि त्यामुळे येणारी सर्व संकटे दूर करावी ही विनंती ॥३॥

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुःष्टुती वृषभ मा सहूती ।
उन्नो वीराँ अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तमं त्वा भिषजां
शृणोमि॥४॥

सर्व धन्वंतरींमध्ये सर्वोत्तम वैद्य म्हणून ओळखले जाणाऱ्या हे रुद्रदेवा ! आपल्या प्रार्थनेमध्ये आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना कडून काही कमी-जास्त अपराध घडला असल्यास आम्हावर न रागावता क्षमा करावी ही विनंती. आमच्या संततीला उत्तम औषधे प्रदान करावीत ही विनंती ॥४॥

हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिषीय ।

ऋदूदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो
रीरधन्मनायै ॥५॥

सौम्य हृदयाच्या, तेजस्वी, आनंदी आणि सर्वोत्तम पद्धतीने
आवाहन करण्यास पात्र असलेल्या रुद्रदेवांना आम्ही
यज्ञकर्ते भक्तगण स्तोत्रांच्या पठणाने शांत करू. हे रुद्रदेवा !
आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांबद्दल कोणतेही क्रोधयुक्त विचार
मनात आपण आणू नयेत ही विनंती ॥५॥

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान्त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।
घृणीव च्छायामरपा अशीया विवासेयं रुद्रस्य सुम्नम् ॥६॥

मनातील इच्छा पूर्ण करणाऱ्या, मरुद्गणांबरोबर असलेल्या
रुद्रदेवांची, धनाची इच्छा बाळगणारे आम्ही, यज्ञकर्ते
भक्तगण अन्नाने तृप्त होण्यासाठी प्रार्थना करतो. ज्याप्रमाणे
उष्णतेने त्रस्त असलेला माणूस सावलीत आश्रय घेतो,
त्याप्रमाणे पापांपासून मुक्त होण्यासाठी आम्ही यज्ञकर्ते
भक्तगण रुद्रदेवांचा आश्रय घेऊन आनंद मिळवतो ॥६॥

क्व स्य ते रुद्र मृळयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलाषः ।
अपभर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः ॥७॥

हे रुद्रदेवा ! ज्याच्या सहाय्याने आपण आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना औषधे प्रदान करता असा आपला रोग नाशक
हात कुठे आहे ? हे रुद्रदेवा ! आपण आमच्या वर येणाऱ्या
दैवी आपत्तींचा निःपात करून आमच्या पापांची क्षमा
करावी ही विनंती ॥७॥

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि ।
नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य
नाम ॥८॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, सर्वांचे रक्षक, सर्व जगाचे पोषण
करणाऱ्या, शुभ्र तेजस्वी प्रभा असलेल्या रुद्रादेवांची
स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी प्रार्थना करतो. ॥८॥

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः ।
ईशानादस्य भुवनस्य भूरेर्न वा उ योषद्बुद्रादसुर्यम् ॥९॥
दृढ, तेजस्वी, बहुआयामी, सुवर्ण अलंकारांनी सजलेल्या,
सर्व विश्वांचे स्वामी असलेल्या आणि पालनकर्त्या
रुद्रदेवांची शक्ती कधीही नष्ट होत नाही ॥९॥

अर्हन्विभर्षि सायकानि धन्वार्हन्निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।
अर्हन्निदं दयसे विश्वमभ्वं न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति॥ १०॥
हे पूजनीय, सुवर्ण अलंकारांनी सजलेल्या, बहुरूपी, रुद्रदेवा
! आपण धनुष्यबाण धारण करण्यास पात्र आहा. या
विशाल विश्वाचे रक्षण करण्यास आपल्या इतके कोणीही
शक्तिशाली नाही.॥ १०॥

स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं मृगं न भीममुपहतुमुग्रम् ।
मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानोऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः ॥ ११
॥
हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! गौरवशाली रथावर विराजमान
झालेल्या, तरुण सिंहासारखे प्रलयंकारी, शत्रूंचा नाश
करणाऱ्या, शक्तिशाली रुद्रदेवांची स्तुती करावी. हे रुद्रदेवा
! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सुखी करावे आणि आमच्या
शत्रुसैन्याचा नाश करावा ही विनंती ॥ ११॥

कुमारश्चित्पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।
भूरेर्दातारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे॥ १२ ॥

हे रुद्रदेवा ! ज्याप्रमाणे एक मुलगा आपल्या आशीर्वाद देणाऱ्या वडिलांना अभिवादन करतो, त्याप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या सान्निध्यात येताच आपल्याला अभिवादन करू. उदार आणि सद्गुणी हे रुद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करून आम्हाला दिव्यऔषधी प्रदान कराव्यात ही विनंती ॥ १२ ॥

या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शंतमा वृषणो या मयोभु ।
यानि मनुरवृणीता पिता नस्ता शं च योश्च रुद्रस्य
वश्मि ॥ १३ ॥

हे बलशाली मरुद्गणांनो ! प्राचीन काळी आमच्या वडिलांना (मनूंना), जी शुद्ध आणि अत्यंत आनंददायी औषधे रुद्रदेवांनी दिली होती, ती सुखकारक, गुणकारक दिव्यऔषधी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना प्रदान करावीत ही विनंती ॥ १३ ॥

परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात् ।
अव स्थिरा मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय
मृळ ॥ १४ ॥

रुद्रदेवांची हानिकारक, वेदनादायी तीक्ष्ण शस्त्रे आणि प्रचंड दुःखद भावना आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांपासून दूर राहू द्याव्यात ही विनंती. हे इच्छापूती करणाऱ्या रुद्रदेवा ! यज्ञासाठी आपल्या धनुष्याची प्रत्यंचा सैल करून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या संततीला सुखी करा ही विनंती ॥१४॥

एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि ।
हवनश्रुन्नो रुद्रेह बोधि बृहद्वदेम विदथे सुवीराः॥१५॥
हे तेजस्वी, आनंदी, सर्वज्ञ आणि प्रार्थना श्रवण करणाऱ्या रुद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर यज्ञात कधीही क्रोधित होऊ नका आणि आमचा नाश करू नका ही विनंती. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण उत्कृष्ट संततीसह, यज्ञात आपल्यासाठी उत्कृष्ट स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करतो. ॥१५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३४

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव

शौनक। देवता - मरुद्गण

छंद जगती १५ त्रिष्टुप्

धारावरा मरुतो धृष्णवोजसो मृगा न
भीमास्तविषीभिरर्चिनः ।

अग्रयो न शुशुचाना ऋजीषिणो भूमिं धमन्तो अप गा
अवृण्वत॥ १ ॥

संपूर्ण पृथ्वीवर पर्जन्यवृष्टी करणारे, सिंहासारखे भय
निर्माण करणारे, अग्निदेवांप्रमाणे तेजस्वी मरुद्गण योग्य
मार्गाचे अनुसरण करत, जलाने भरलेल्या ढगांना पांगवत
पर्जन्यवृष्टी करतात. ॥ १ ॥

द्यावो न स्तृभिश्चितयन्त खादिनो व्यश्रिया न द्युतयन्त
वृष्टयः ।

रुद्रो यद्वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र
ऊधनि॥ २ ॥

संपूर्ण वक्षस्थळ सुवर्ण अलंकारांनी सजवलेल्या हे
मरुद्गणानो ! शक्तिमान रुद्रदेवांनी पृथ्वीच्या शुद्ध गर्भातून
आपल्याला निर्माण केले. ज्याप्रमाणे आकाश ताऱ्यांनी
सुशोभित केले जाते, त्याप्रमाणे आपल्याला सुवर्ण
अलंकारांनी सजवले आहे. शत्रूंचा नाश करणारे आणि
जलवृष्टी करणारे मरुद्गण ढगांमधील विजेसारखे
चमतात ॥ २ ॥

उक्षन्ते अश्वौ अत्याँ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः
।
हिरण्यशिप्रा मरुतो दविध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः
समन्यवः ॥ ३ ॥

ज्याप्रमाणे अश्व आपल्या घामाने पृथ्वीचे सिंचन करतात,
त्याप्रमाणे जलाने सिंचन करणाऱ्या, गर्जना करणाऱ्या
अशवांवर आरूढ होणाऱ्या, सुवर्ण मुकुट धारण करणाऱ्या हे
मरुद्गणांनो ! काळ्या ठिपकेदार हरणाच्या रथावर आरूढ
होऊन आमच्या यज्ञस्थानी यावे ही विनंती ॥ ३ ॥

पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सदमा
जीरदानवः ।

पृषदश्वासो अनवभ्रराधस ऋजिप्यासो न वयुनेषु
धूर्षदः ॥४॥

मित्रांसारखे सर्व प्राणीमात्रांना आश्रय देणारे, उदार,
ठिपकेदार अश्वानी सुसज्ज, अमर्याद संपत्ती असलेले
मरुद्गण, धर्मानुसार वागणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
प्रगतीच्या मार्गावर जाण्याचे मार्गदर्शन करतात ॥४॥

इन्धन्वभिर्धेनुभी रप्शदूधभिरध्वस्मभिः पथिभिर्भ्राजदृष्टयः
।

आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन मधोर्मदाय मरुतः
समन्यवः ॥५॥

समान विचारी, तेजस्वी शस्त्रांनी सुसज्ज असलेले ,
प्रकाशमान हे मरुद्गणांनो ! निवासस्थानी झेपावणाऱ्या हंस
पक्ष्यांप्रमाणे, अडथळा नसलेल्या मार्गाने आमच्या
यज्ञस्थळी सोमरस प्राशन करण्यासाठी यावे ही विनंती ॥५
॥

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सवनानि
गन्तन ।

अश्वामिव पिप्यत धेनुमूधनि कर्ता धियं जरित्रे
वाजपेशसम् ॥६॥

हे समान विचारी मरुद्गणांनो ! स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण
करण्यासाठी आमच्या यज्ञस्थळी यावे ही विनंती. हे
मरुद्गणांनो ! दुभत्या गायीना घोड्यासारखे सुदृढ बनवून,
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्नाने समृद्ध करावे ही विनंती ॥६॥

तं नो दात मरुतो वाजिनं रथ आपानं ब्रह्म चितयद्विवेदिवे ।
इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनिं मेधामरिष्टं दुष्टरं सहः॥७
॥

हे मरुद्गणांनो ! कृपया आम्हाला अन्नाने समृद्ध, आपल्या
आगमनाच्या वेळी गुणगान करणारी संतती प्रदान करावी
ही विनंती. युद्धप्रसंगी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना ज्ञान,
संपत्ती देण्याची शक्ती, युद्धकौशल्य आणि अजिंक्य
सहनशक्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥७॥

यद्युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसोऽश्वान्नथेषु भग आ सुदानवः ।

धेनुर्न शिश्वे स्वसरेषु पिन्वते जनाय रातहविषे
महीमिषम् ॥ ८ ॥

सुवर्णअलंकाराने मंडित, अश्वान्नी जोडलेल्या रथावर आरूढ
होऊन मरुद्गण यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी,
ज्याप्रमाणे गाय आपल्या वासराला दूध पाजते त्याप्रमाणे
भरपूर अन्न प्रदान करण्यासाठी जातात ॥ ८ ॥

यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्दधे वसवो रक्षता रिषः ।
वर्तयत तपुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्तना
वधः ॥ ९ ॥

हे रक्षणकर्त्या मरुद्गणांनो ! हिंसक लांडग्यासारखे शत्रू
असणाऱ्यांपासून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करावे
ही विनंती. हे रुद्रपुत्र मरुद्गणांनो ! आमच्या शत्रूंची आयुधे,
यातना देणाऱ्या शस्त्रांनी मोडून, त्यांना पळवून लावावे ही
विनंती ॥ ९ ॥

चित्रं तद्वो मरुतो याम चेकिते पृश्न्या यदूधरप्यापयो दुहुः ।
यद्वा निदे नवमानस्य रुद्रियास्त्रितं जराय
जुरतामदाभ्याः ॥ १० ॥

हे मरुद्गणांनो ! आपण पृथ्वी मातेच्या स्तनांमधून
पावसाच्या रूपात पाण्याला प्रवाहित केले. यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या निंदा करणाऱ्या शत्रूंचा वध केला. हे रुद्रपुत्रा
! आपण त्रित ऋषींच्या शत्रूंचा नाश केला. असे आपले
अद्भुत सामर्थ्य सर्वत्र प्रसिद्ध आहे. ॥ १० ॥

तान्वो महो मरुत एवयात्रो विष्णोरेषस्य प्रभृथे हवामहे ।
हिरण्यवर्णान्कुकुहान्यतस्रुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राध
ईमहे ॥ ११ ॥

हे द्रुतगामी, सुवर्णकांती असलेल्या, तेजस्वी मरुद्गणांनो
! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या हिताच्या पूर्ततेसाठी
सोमरस सिद्ध करून, स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करून,
आपल्याकडून प्रशंसनीय संपत्ती प्रदान करण्याची विनंती
करतो ॥ ११ ॥

ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमूहिरे ते नो हिन्वन्तूषसो व्युष्टिषु ।
उषा न रामीररुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता
गोअर्णसा ॥ १२ ॥

ज्याप्रमाणे सुंदर उषादेवता आपल्या तांबड्या
किरणांनी अंधार दूर करून महान प्रकाशाचा मार्ग
दाखवते, त्याप्रमाणे दशग्व ऋषींनी पहिला यज्ञ करून
मरुदूणांना आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना प्रातःकाली
ज्ञानाचा मार्ग दाखवण्यास प्रेरित केले ॥ १२ ॥

ते क्षोणीभिररुणेभिर्नाञ्जिभी रुद्रा ऋतस्य सदनेषु वावृधुः ।
निमेघमाना अत्येन पाजसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे
सुपेशसम् ॥ १३ ॥

आरक्तवर्णी वस्त्रांनी सजवलेले रुद्रपुत्र मरुदूण पाण्याचे
निवासस्थान असलेल्या ढगांमध्ये पसरले आहेत. आपल्या
जलद आणि सर्वव्यापी शक्तीने मरुदूण ढगातून जलाचा
वर्षाव करतात, त्यावेळी मरुदूण, एक आनंददायी,
मनमोहक आणि सुंदर रूप धारण करतात ॥ १३ ॥

ताँ इयानो महि वरूथमूतय उप घेदेना नमसा गृणीमसि ।
त्रितो न यान्पञ्च होतूनभिष्टय
आववर्तदवराञ्चक्रियावसे ॥ १४ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण मरुद्गणांची स्तुतियुक्त स्तोत्रांद्वारे
संरक्षणाची प्रार्थना करतो, आणि प्रशंसनीय संपत्ती प्रदान
करण्याची विनंती करतो. परमश्रेष्ठ मरुद्गणांनी
त्रितऋषींना प्राण, अपान, समान, व्यान आणि उदान ही
पाच संरक्षणात्मक चक्रे प्रदान करण्यासाठी आमंत्रित करतो
॥१४॥

यया रध्रं पारयथात्यंहो यया निदो मुञ्चथ वन्दितारम् ।
अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्रेव
सुमतिर्जिगातु॥१५॥

हे मरुद्गणांनो ! ज्या शक्तिशाली संरक्षणाने आपण
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पापांपासून आणि निंदकांपासून
वाचवता त्या संरक्षणात्मक शक्ती आम्हालाही मिळोत ही
विनंती ॥१५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३५

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक। देवता - अपानपात्

छंद त्रिष्टुप्

संस्कृतमध्ये 'अप' म्हणजे 'पाणी' (waters) आणि 'नपात्'
म्हणजे 'पुत्र' - ऋग्वेदामध्ये, 'अपानपात्' ही एक देवता
आहे, जी अग्नीचे एक रूप मानली जाते

उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ।
अपां नपादाशुहेमा कुवित्स सुपेशसस्करति जोषिषद्धि ॥ १ ॥
अन्नाची इच्छा असलेले आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, जलद
गतीने वाहणाऱ्या पाण्याच्या पुत्राची अपानपात् देवतेची
(अग्निदेवांची) प्रार्थना करतो. हे पाण्याच्या पुत्रा अग्निदेवा!
आम्हाला अधिक अन्न आणि चांगले रूप द्यावे ही विनंती
॥ १ ॥

इमं स्वस्मै हृद आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत् ।
अपां नपादसुर्यस्य महना विश्वान्यर्यो भुवना जजान ॥ २ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण पाण्याच्या पुत्राची अपांनपात्
देवतेची(अग्निदेवांची) मनःपूर्वक स्तुतियुक्त स्तोत्रांची
रचना करत आहोत. या अपांनपात् देवतेने आपल्या असुर
संहारक शक्तीने सर्व जग निर्माण केले ॥२॥

समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ।
तमू शुचिं शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परि तस्थुरापः ॥३॥
पृथ्वी आधी पाण्याने भरते. इतर पाणी त्यामध्ये विलीन
होते. हे शुद्ध पाणी नदी नद्यांच्या स्वरूपात समुद्रात
पोहोचल्यानंतर पवित्र आणि तेजस्वी अपांनपात् देवांना
(अग्निदेवांना) वेढते. ॥३॥

तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मृज्यमानाः परि यन्त्यापः ।
स शुक्रेभिः शिक्वभी रेवदस्मे दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु
॥४॥

ज्याप्रमाणे अहंकार नसलेली स्त्री आपल्या तरुण पतीला
सजवते, त्या प्रमाणे, हे समृद्ध अलंकाराने सजलेल्या
अपांनपात् देवते (अग्निदेवां) ! आपण इंधना शिवाय
अग्निच्या रूपात चमकता. ॥४॥

अस्मै तिस्रो अव्यथ्याय नारीर्देवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम् ।

कृता इवोप हि प्रसर्त्रे अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् ॥५॥

इडा, सरस्वती आणि भारती ह्या तीन दिव्य देवता
दुःखरहित अपांनपात् देवतेसाठी अन्न तयार करतात .
जलधारांमध्ये तयार होणाऱ्या सोमरसाचे अमृतपान
अपांनपात् देवता सर्वात आधी करतात ॥५॥

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्वर्द्धुहो रिषः सम्पृचः पाहि सूरीन्।

आमासु पूर्षु परो अप्रमृष्यं नारातयो वि नशन्नानृतानि ॥६॥

अपांनपात् देवतांपासूनच अश्वान्चा जन्म झाला. हे
अपांनपात् देवा ! हिंसक, असूयाग्रस्त शत्रूंपासून आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करावे ही विनंती. दान न
करणारे, असत्य वर्तन करणारे लोक अपांनपात् देवतेला
प्राप्त करू शकत नाहीत ॥६॥

स्व आ दमे सुदुघा यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुश्वन्नमत्ति ।

सो अपां नपादूर्जयन्नप्स्वन्तर्वसुदेयाय विधते वि भाति ॥७॥

॥

स्वतःच्या निवासस्थानात राहणाऱ्या अपांनपात् देवतेच्या
गार्गींचे सहजपणे दूध काढता येते. यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी

अर्पण केलेल्या आहुती स्वीकारणारे, पाण्यामध्ये राहणारे,
अपांनपात् देव, यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी शक्तिशाली आणि
तेजस्वी होतात आणि भक्तगणांना संपत्ती प्रदान करतात
॥७॥

यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन ऋतावाजस्र उर्विया विभाति ।
वया इदन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ॥८॥
पाण्यात राहणारे , सत्याने परिपूर्ण, अमर, अत्यंत विशाल,
अपांनपात् देवता सर्व बाजूंनी विस्तीर्णपणे प्रकाशित
होतात. अपांनपात् देवांमुळे, फळे, फुले आणि इतर औषधी
वनस्पती आणि औषधी वनस्पती सर्व लोकांना मिळतात.
॥८॥

अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्नानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीर्हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यद्वीः
॥९॥

अपांनपात् देव पाण्याने भरलेल्या, विजेने वेढलेल्या,
वेड्या-वाकड्या आकारांच्या ढगांमध्ये निवास करतात. या
ढगांमधील पाण्याचा वर्षाव होताच सर्व दिशांनी

वाहणाऽऽया नद्या अपांनपात् देवांचा महिमा गात प्रवाहित
होतात ॥९॥

हिरण्यरूपः स हिरण्यसंदृगपां नपात्सेदु हिरण्यवर्णः ।
हिरण्ययात्परि योनेर्निषद्या हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै ॥१०॥
सुवर्णसदृश, सुवर्णशरीर, सुवर्णइंद्रिये आणि सुवर्ण वर्णन
असलेले अपांनपात् देव सुवर्णमय स्थळांमध्ये विराजमान
होऊन सुशोभित होतात. सुवर्ण प्रदान करणारे यज्ञकर्ते
भक्तगण अपांनपात् देवांना अन्न प्रदान करतात ॥१०॥

तदस्यानीकमुत चारु नामापीच्यं वर्धते नमुरपाम् ।
यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ॥११॥
जलाच्या रूपातील, सुंदर तरुणींनी प्रज्वलित केलेले,
आदरणीय नाव असलेले अपांनपात् देव पाण्याच्या
रूपातील अन्नाने वृद्धिंगत होतात. ॥११॥

अस्मै बहूनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
सं सानु मार्जिर्म दिधिषामि बिल्मैर्दधाम्यन्नैः परि वन्द
ऋग्भिः ॥१२॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, सर्वोत्तम, सर्वांचे मित्र असलेल्या
अपांनपात् देवतेची आहुती देऊन आणि स्तुतियुक्त
स्तोत्रांच्या पठणाने सेवा करतो. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण
अपांनपात् देवांचे उच्चस्थान सुशोभित करून यज्ञामध्ये
समिधा प्रज्वलित करून स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने
त्यांची पूजा करतो. ॥ १२ ॥

स ईं वृषाजनयत्तासु गर्भं स ईं शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।
सो अपां नपादनभिम्लातवर्णोऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष ॥ १३
॥

वृष्टी करण्यास समर्थ असलेले अपांनपात् देव, जलयुक्त
वातावरण तयार करतात . हे अपांनपात् देव, बालकाच्या
रूपात समुद्रातील पाणी काढतात आणि सर्व देशांना
वितरित करतात. हे तेजस्वी अपांनपात् देव, अन्नाच्या
रूपात शरीरांसह ह्या जगात राहतात. ॥ १३ ॥

अस्मिन्पदे परमे तस्थिवांसमध्वस्मभिर्विश्वहा दीदिवांसम् ।
आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यद्दवीः
॥ १४ ॥

हे अपांनपात् देव सर्वोच्च स्थानावर निवास करतात. सतत प्रवाहित महान जलस्रोत अपांनपात् देवांच्या भोवती असते आणि हे जलस्रोत अविनाशी, तेजस्वी अपांनपात् देवतेच्या फायद्यासाठी पौष्टिक रस प्रदान करते ॥ १४ ॥

अयांसमग्रे सुक्षितिं जनायायांसमु मघवद्भ्यः सुवृक्तिम् ।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १५ ॥
हे उच्चस्थानी राहणाऱ्या अपांनपात् देवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण संततीच्या प्राप्तीसाठी आपल्याकडे आलो आहोत. आम्हाला आपली कृपा प्राप्त व्हावी ही विनंती. आपल्या कृपेने श्रीमंत झालेले सर्वजण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आदराने वागवू लागतील. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण यज्ञामध्ये आपली स्तुती करू ॥ १५ ॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३६

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक। देवता - १ इंद्रआणि मधु, २ मरुद्गणआणि माधव ३
त्वष्टा आणि शुक्र, ४ अग्नि आणि शुचि, ५ इन्द्रआणि नभस्
६ मित्रावरुण आणि नभस्य । छन्द- जगती

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपोऽधुक्षन्त्सीमविभिरद्विभिर्नरः।
पिबेन्द्र स्वाहा प्रहुतं वषट्कृतं होत्रादा सोमं प्रथमो य
ईशिषे ॥ १ ॥

हे इंद्रदेवा ! आपल्याला अर्पण केलेल्या ह्या सोमरसात
गायीचे दूध आणि दही मिसळले आहे. हा सोमरस,
यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी दगडांच्या भांड्यामध्ये कुटून आणि
मेंढ्यांच्या लोकरीच्या कापडातून गाळून तयार केला आहे.
आपण संपूर्ण विश्वाचे स्वामी आहात म्हणून यज्ञकर्त्या
भक्तगणांनी 'स्वाहा' आणि 'वषट्' मंत्रोच्चार करून अर्पण
केलेला हा सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥ १ ॥

यज्ञैः सम्मिक्षाः पृषतीभिः ऋष्टिभिर्यामञ्छुभ्रासो अञ्जिषु
प्रिया उत ।

आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो
नरः ॥ २ ॥

यज्ञकार्यात मदत करणाऱ्या, भूमीचे सिंचन करणाऱ्या,
शस्त्रांनी सजवलेल्या, अलंकारांचे प्रेमी, अन्न पुरवण्यास
सक्षम, भरत कुळातील, आणि नेतृत्व गुणसंपन्न हे
मरुद्गणांनो ! यज्ञ वेदीजवळ अंथरलेल्या कुशाच्या
आसनावर आसनस्थ होऊन पवित्र पात्रातून (पोत्रादा)
आपण सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥ २ ॥

अमेव नः सुहवा आ हि गन्तन नि बर्हिषि सदतना रणिष्टना।
अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धसस्त्वष्टर्देवेभिर्जनिभिः
सुमद्गणः ॥ ३ ॥

शोभनीय, आवाहन केले जाणाऱ्या देवगणांनो! आपण
आमच्या यज्ञस्थळी यावे, कुशाच्या आसनावर आसनस्थ
होऊन आम्ही सिद्ध केलेला सोमरस प्राशन करावा ही
विनंती. देवांच्या आणि देवतांच्या बरोबर उपस्थित
असणाऱ्या हे त्वष्टदेवा ! आपण सोमरसरूपी अन्न सेवन
करावे ही विनंती. ॥ ३ ॥

आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चोशन्होतर्नि षदा योनिषु
त्रिषु।

प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबाग्नीध्रात्तव भागस्य
तृष्णुहि ॥४॥

हे बुद्धिमान अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या या
यज्ञामध्ये सर्व देवांना आदरपूर्वक आमंत्रित करावे ही
विनंती. हे अग्नीध्रा (अग्नि) ! आपण देवगणां बरोबर
आमच्या यज्ञामध्ये येऊन तीन स्थानावर आसनस्थ व्हावे
आणि आपल्या वाटणीचा मधुर सोमरस स्वीकारावा ही
विनंती ॥४॥

एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनः सह ओजः प्रदिवि
बाह्वोर्हितः।

तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत्पिब
॥५॥

हे तेजस्वी आणि ऊर्जावान इंद्रदेवा ! प्राचीन काळापासून
आपली शक्ती वाढवणारा, आपले बाहूबल वाढवणारा हा
सोमरस, ज्ञानी यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी सिद्ध करून आणला

आहे. हा शुद्ध सोमरस प्राशन करून आपण तृप्त व्हावे ही
विनंती ॥५॥

जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूर्व्या अनु।
अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधु
॥६॥

हे मित्रदेवा आणि वरुणदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या यज्ञामध्ये सहभागी व्हावे आणि आम्ही पठण
करत असलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्राचे श्रवण करावे ही
विनंती. यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी सिद्ध केलेला हा दुग्ध
मिश्रित सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३७

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक।

देवता – १-४ द्रविणोदस् आणि ऋतु ५ अश्विनीकुमार ६
अग्नि छन्द- जगती

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसोऽध्वर्यवः स पूर्णा
वष्ट्यासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो ददिर्होत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब
ऋतुभिः ॥ १ ॥

हे द्रविणोदस् (अग्निदेव)! यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञात
अर्पण केलेला सोमरस प्राशन करून आनंदित व्हावे ही
विनंती. हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो(अध्वर्युगण) !
अग्निदेवांना संपूर्ण आहुती अर्पणाची इच्छा बाळगतात
म्हणून त्यांना हा सोमरस अर्पण करावा. सोमरस प्राशन
करण्याची इच्छा असलेले द्रविणोदस् (अग्निदेव) यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना इच्छित फळे देतील. हे द्रविणोदस् (अग्निदेव)!
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या पात्रातील सोमरस ऋतुदेवतां
समवेत प्राशन करावा ही विनंती ॥ १ ॥

यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो ददिर्यो नाम पत्यते ।
अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब
ऋतुभिः ॥ २ ॥

हे द्रविणोदस् (अग्निदेव)! पुरातन काळाप्रमाणे आजही,
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपले आवाहन करतो. आपण
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना धन प्रदान करणारे आणि सर्वांचे
स्वामी आहात. हे द्रविणोदस् (अग्निदेव)! यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या पात्रातील सोमरस ऋतुदेवतां समवेत प्राशन
करावा ही विनंती ॥ २ ॥

मेघन्तु ते वह्नयो येभिरीयसेऽरिषण्यन्वीळ्यस्वा वनस्पते ।
आयूया धृष्णो अभिगूर्या त्वं नेष्ट्रात्सोमं द्रविणोदः पिब
ऋतुभिः ॥ ३ ॥

हे द्रविणोदस् (अग्निदेव)! ज्या अश्रवांवर आपण आरूढ होता
त्यांचे जीवन तृप्त होते. हे वनस्पतीच्या देवतांनो !
कोणालाही इजा न करता आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना शक्तिशाली बनवावे ही विनंती. हे द्रविणोदस्
(अग्निदेव) ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या पात्रातील सोमरस
ऋतुदेवतां समवेत प्राशन करावा ही विनंती ॥ ३ ॥

अपाद्धोत्रादुत पोत्रादमत्तोत नेष्ट्रादजुषत प्रयो हितम् ।
तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः॥४॥
मुख्य यज्ञकर्त्या (होतृ), मंत्र पठण करणारा यज्ञकर्त्या
(पोतृ) आणि सहाय्य करणाऱ्या यज्ञकर्त्या (नेष्ट्रा) या तिन्ही,
यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी अर्पण केलेला सोमरस प्राशन करून
आनंदित झालेल्या द्रविणोदस् अग्निदेवांनी यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या चौथ्या, अजय आणि अमर पात्रातील
सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥४ ॥

अर्वाञ्चमद्य यय्यं नृवाहणं रथं युञ्जाथामिह वां विमोचनम् ।
पृङ्क्तं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं
वाजिनीवसू ॥५॥

हे अश्विनीकुमारांनो! आपल्याला इच्छित स्थळी घेऊन
जाणाऱ्या द्रुतगामी रथावर आरूढ होऊन, आमच्या
यज्ञस्थळी यावे आणि सिद्ध केलेल्या हविष्यान्नाला स्वादिष्ट
करावे ही विनंती. हे अश्विनीकुमारांनो! यज्ञकर्त्या
भक्तगणांनी सिद्ध केलेला सोमरस प्राशन करावा ही
विनंती ॥५॥

जोष्यग्रे समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि
सुष्टुतिम्।

विश्वेभिर्विश्वाँ ऋतुना वसो मह उशन्देवाँ उशतः पायया
हविः ॥ ६ ॥

हे अग्निदेवा ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी समिधा, प्रज्वलित
केल्याआहेत, हविष्यान्नाची आहुती ग्रहण करून, स्तुतियुक्त
स्तोत्रांचे श्रवण करून आपण प्रसन्न व्हावे ही विनंती.
सोमरस प्राशन करण्याची इच्छा असलेल्या आणि सर्वांचे
रक्षणकर्त्या हे अग्निदेवा ! आपण सर्व देवतांबरोबर,
ऋभुदेवांबरोबर आणि विश्वेदेवांबरोबर सोमरस प्राशन
करावा ही विनंती ॥ ६ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३८

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गव
शौनक। देवता -सविता छन्द- त्रिष्टुप्

उदु ष्य देवः सविता सवाय शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् ।
नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद्वीतिहोत्रं स्वस्तौ
॥ १ ॥

संपूर्ण विश्वाचे रक्षण करणारे, प्रकाशमान आणि तेजस्वी,
सवितादेव दररोज उठतात आणि सर्व प्राण्यांना कर्म
करण्यास प्रेरित करतात. सवितादेव देवांना रत्ने अर्पण
करतात आणि यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे कल्याण करतात ॥ १ ॥

विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति ।
आपश्चिदस्य व्रत आ निमृगा अयं चिद्वातो रमते परिज्मन्
॥ २ ॥

आजानुबाहु सवितादेव जगाच्या कल्याणासाठी आपले
किरणांच्या स्वरूपातील हात सर्वत्र पसरतात.
सवितादेवांच्या प्रेरणेने जल प्रवाहित होते आणि वायुदेव
अंतरिक्षात भ्रमण करतात ॥ २ ॥

आशुभिश्चिद्धान्वि मुचाति नूनमरीरमदतमानं चिदेतोः ।
अह्यर्षूणां चिन्त्ययाँ अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात् ॥ ३
॥

अस्ताला जात असताना सवितादेव त्यांची वेगवान किरणे
सामावून घेतात, चालणाऱ्या प्रकाशाला थांबवतात.
आक्रमण करण्यास तयार असलेल्या योद्ध्यांना थांबवतात.
ही सर्व कामे पूर्ण झाल्यावर रात्र अवतीर्ण होते ॥ ३॥

पुनः समव्यद्विततं वयन्ती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छ्वक्म धीरः ।
उत्संहायास्थाद्व्यूतूरदर्धररमतिः सविता देव आगात् ॥ ४ ॥
ज्याप्रमाणे विणकाम करणारी स्त्री, कापड गुंडाळते, त्या
प्रमाणे रात्र, विखुरलेला प्रकाश गोळा करताच बुद्धिमान
आणि सक्षम मनुष्य हातात घेतलेली कामे थांबवतात .
ऋतुचक्र नियमित करणारे सवितादेव रात्रीला मागे टाकत
उदयास येताच संपूर्ण जग झोपेतून उठते ॥ ४॥

नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं
सवित्रा ॥ ५ ॥

यज्ञवेदी मधून अग्निदेवांचे निर्माण होणारे महान तेज यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या निवास स्थानामध्ये आणि सर्व अन्नामध्ये पसरते. माता उषादेवता, तिच्या मुलासाठी म्हणजे अग्निदेवांसाठी, सवितादेवांना यज्ञामध्ये अर्पण केलेल्यातील एक भाग प्रदान करते आणि त्यामुळे अग्निदेवांची वाढ होते ॥५॥

समाववर्ति विष्टितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरताममाभूत् ।
शश्व्राँ अपो विकृतं हित्व्यागादनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य ॥६॥
ज्यावेळी सवितादेवांचा अस्त होतो, त्यावेळी विजयाची इच्छा बाळगणारे योद्धे आपला हल्ला मध्यभागी थांबवतात. गतिमान प्राण्यांचे मन घराकडे ओढ घेते आणि सतत कामात गुंतलेले प्राणी देखील आपले काम अपूर्ण सोडून घरी परततात. ॥६॥

त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति
॥७॥

हे सवितादेवा ! आपण अंतराळात स्थापित केलेले पाणी, निर्जल प्रदेशातील प्राण्यांना मिळते. आपण पक्ष्यांना

आश्रयासाठी जंगलातील झाडे प्रदान केलीत. तेजस्वी
सवितादेवांच्या या कृती कोणीही नष्ट करू शकत नाही
॥७॥

याद्राध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जर्भुराणः ।
विश्वो मार्ताण्डो ब्रजमा पशुर्गात्स्थशो जन्मानि सविता
व्याकः ॥८॥

सवितादेवांचा अस्त होताच सतत गतिमान असलेले
वरुणदेव, सर्व प्राण्यांना आरामदायी आणि इच्छित
निवारा प्रदान करतात. सवितादेवांचा अस्त होताच सर्व
पक्षी आणि प्राणी त्यांच्या संबंधित निवासस्थानी
पोहोचतात आणि वेगळे होतात ॥८॥

न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो ब्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।
नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः ॥९॥
ज्या सवितादेवांचे अनुशासन इंद्रदेव, वरुणदेव,
अर्यमादेवात, रुद्रदेव किंवा शत्रु सुद्धा तोडू शकत नाही.
अशा सवितादेवांना आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या
कल्याणासाठी नमस्कार करतो ॥९॥

भगं धियं वाजयन्तः पुरंधिं नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अब्याः ।
आये वामस्य संगथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम
॥१०॥

विश्वाचे पालन कर्ता, प्रशंसनीय, पूज्य, सर्वाना आनंद
देणारे, स्तुतियोग्य सवितादेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे
रक्षण करोत ही विनंती. धनसंपत्ती मिळाल्यानंतरही
आम्ही यज्ञकर्ते सवितादेवांचे प्रिय बनून राहू ॥१०॥

अस्मभ्यं तद्विवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया दत्तं काम्यं राध आ
गात् ।

शं यत्स्तोतृभ्य आपये भवात्युरुशंसाय सवितर्जरित्रे ॥११॥
हे सवितादेवा ! भक्तांना आणि त्यांच्या वंशजांना प्रदान
केलेली संपत्ती स्वर्गलोकातून, आकाशलोकातून आणि
पृथ्वीलोकातून येवो. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली स्तुती
करतो ॥११॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-३९

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव
शौनक। देवता – अश्विनीकुमार

छन्द- त्रिष्टुप्

ग्रावाणेव तदिदर्थं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तमच्छ ।
ब्रह्माणेव विदथ उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा ॥ १ ॥
हे अश्विनीकुमारांनो! जसे पक्षी फळांनी लगडलेल्या
झाडांवर जातात, त्याप्रमाणे आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडे
जावे ही विनंती. दोन दगडांनी एकमेकांवर प्रहार करून
निर्माण झालेल्या आवाजाने आपण शत्रूंना अडवावे ही
विनंती. मंत्रांचा जप करणाऱ्या यज्ञकर्त्यांप्रमाणे किंवा
राजाने पाठवलेल्या राजदूताप्रमाणे आम्ही आपले
सन्मानपूर्वक आवाहन करत आहोत ॥ १ ॥

प्रातर्यावाणा रथ्येव वीराजेव यमा वरमा सचेथे ।
मेने इव तन्वा शुम्भमाने दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु ॥ २ ॥

पहाटेच्या वेळी यज्ञासाठी जाणाऱ्या रथातील दोन महान वीरांप्रमाणे, दोन जुळ्या भावांप्रमाणे, अजिंक्य, सौंदर्यसंपन्न स्त्रियांप्रमाणे, आणि पती-पत्नीप्रमाणे एकत्र कार्य करणाऱ्या हे अश्विनीकुमारांनो ! आपण यज्ञाचे विधी करणाऱ्या आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडे यावे ही विनंती ॥२॥

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक्छफाविव जर्भुराणा तरोभिः ।
चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुस्रार्वाश्वा यातं रथ्येव शक्रा ॥३॥

प्राण्यांच्या शिंगांसारखे एकत्र असणाऱ्या, सर्व देवतांमध्ये श्रेष्ठ हे अश्विनीकुमारांनो ! युगल चक्रवाक पक्ष्यांच्या जोडीप्रमाणे अथवा रथावर आरूढ होऊन योध्याप्रमाणे , अश्व्यांच्या खुराने दौडत आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या जवळ यावे ही विनंती ॥३॥

नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।
श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः
पातमस्मान्॥४॥

हे अश्विनीकुमारांनो ! ज्याप्रमाणे नौका, रथाला जोडलेल्या
घोड्यां- प्रमाणे, रथाच्या चाकाच्या मध्यवर्ती खांबाप्रमाणे,
रथाच्या दोन्ही बाजूंच्या खांबांप्रमाणे, रथाच्या चाकाला
जोडलेल्या दोन लोखंडी चाकांप्रमाणे, लोकांना नदी
ओलांडण्यास मदत करते त्याप्रमाणे आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना आमच्यावर येणाऱ्या संकटांवर मात करण्यास
आपण मदत करावी ही विनंती. ज्याप्रमाणे अवतीभवती
कुत्रे रक्षण करतात किंवा कवचाचे रक्षण करते त्याप्रमाणे
आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करावे आणि
विनाशापासून वाचवावे ही विनंती ॥४॥

वातेवाजुर्या नद्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।
हस्ताविव तन्वे शम्भविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो
अच्छ ॥५॥

सतत वाहणाऱ्या अविनाशी नद्यांसारखे वेगवान आणि
दोन डोळ्यांसारखे दृष्टीच्या शक्तीने संपन्न हे
अश्विनीकुमारांनो ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या समोर
यावे ही विनंती. आपण दोघेही शरीराला सुख देणाऱ्या
हाता -पायां सारखे आहात . आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
सर्वोत्तम संपत्तीकडे जाण्याचे मार्गदर्शन करावे ही विनंती
॥५॥

ओष्ठाविव मध्वास्त्रे वदन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।
नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे ॥ ६ ॥
हे अश्विनी कुमारांनो! ओठाने मधुर वाणीने बोलत
ज्याप्रमाणे नवजात शिशु स्तनपानाने धष्टपुष्ट होतात,
त्याप्रमाणे आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना धष्टपुष्ट करावे ही
विनंती. हे अश्विनीकुमारांनो ! आमचे दोन्ही नाकपुड्या
प्रमाणे रक्षण करावे आणि दोन्ही कानांना उत्तमरीत्या
श्रवण करण्यास बनवावे ही विनंती ॥ ६ ॥

हस्तेव शक्तिमभि संददी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।
इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणेव स्वधितिं सं
शिशितम् ॥ ७ ॥

हे अश्विनीकुमारांनो !आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना दोन
हातांसारखे बळ द्यावी ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना आकाशलोक आणि पृथ्वीलोकांप्रमाणे उत्तम
आश्रय स्थान द्यावे ही विनंती. ज्याप्रमाणे दगड,
तलवारीला धारदार करतो, त्याप्रमाणे आपण आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी धारदार
बनवावे ही विनंती ॥ ७ ॥

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अक्रन्।
तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥८॥
हे अश्विनीकुमारांनो ! आपल्या दोघांची कीर्ती सर्वत्र
पसरवण्यासाठी गृत्समद ऋषींनी ही ज्ञानवर्धक स्तोत्रे
रचली आहेत. आपण नेतृत्व प्रदान करणारे आहात म्हणून
या स्तोत्रांचा स्वीकार करून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडे
यावे ही विनंती. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण उत्तम पुत्र-
पौत्रांसह आपल्यासाठी यज्ञामध्ये स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण
करू ॥८॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-४०

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव
शौनक। देवता – १-५, ६ पूर्वार्ध सोमापूषन् उत्तरार्ध
सोमापूषन् व आदिती छन्द- त्रिष्टुप्

सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः ।
जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य
नाभिम् ॥१॥

हे सोमदेवा आणि हे पूषन् देवा! आपण दोघेही
स्वर्गलोकावरील आणि पृथ्वीलोकावरील संपत्तीचे निर्माते
आहात. ज्या क्षणी आपण दोघे जन्माला आला त्या क्षणी
आपण दोघेही संपूर्ण विश्वाचे रक्षक झालात. देवतांनी
आपल्याला अमरत्वाचे केंद्र बनवले. ॥१॥

इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ तमांसि गूहतामजुष्टा ।
आभ्यामिन्द्रः पक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां
जनदुस्त्रियासु ॥२॥

जन्म होताच अंधार नष्ट करणाऱ्या सोमदेवांची आणि पूषन्
देवांची समस्त देवता सेवा करू लागले. इंद्रदेवांनी,

सोमदेवांच्या आणि पूषन् देवांच्या सहाय्याने गाभण
गार्गींच्या कासेत दूध निर्माण केले ॥२॥

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम् ।
विषूवृतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा
पञ्चरश्मिम् ॥ ३ ॥

हे पराक्रमी सोमदेवा आणि हे पूषन् देवा! आपण आपल्या
सात चाके आणि पाच किरणे असलेल्या, विश्वव्यापक
आणि इच्छेनुसार सर्वगामी असलेल्या रथावर आरूढ
होऊन आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडे यावे ही विनंती ॥ ३ ॥

दिव्यन्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं वि ष्यतां
नाभिमस्मे ॥ ४ ॥

हे सोमदेवा आणि हे पूषन् देवा ! आपल्यापैकी एकाने
आकाशलोकात तर दुसऱ्याने पृथ्वीलोकांवर आपले
निवासस्थान बनविले आहे. आपण दोघांनी आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना स्वीकार्य समृद्धी, विविध प्रकारच्या
अन्नधान्यांनी परिपूर्ण आणि पशुधन देखील प्रदान करावे
ही विनंती ॥ ४ ॥

विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।
सोमापूषणाववतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना
जयेम ॥५॥

हे सोमदेवा आणि हे पूषन् देवा! आपल्यापैकी एकाने संपूर्ण विश्व निर्माण केले तर दुसऱ्याने त्या संपूर्ण विश्वावर नियंत्रण ठेवले . हे सोमदेवा आणि हे पूषन् देवा ! आपण आमच्या यज्ञकार्याचे रक्षण करावे आणि आम्हाला आमच्या शत्रुसैन्याचा पराभव करण्यास मदत करावी ही विनंती ॥५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु ।
अवतु देव्यदितिरनर्वा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥६॥
संपूर्ण जगाला आनंद देणाऱ्या हे पूषन् देवा! आमच्या बुद्धीला योग्य मार्गदर्शन करावे ही विनंती. ऐश्वर्याचे अधिपती हे सोमदेवा ! आम्हाला यज्ञकर्त्या भक्तगणांना संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती. देवांची माता आदिती देवी आमचे रक्षण करो ही विनंती. उत्तम पुत्र-पौत्रांसह आम्ही यज्ञकर्त भक्तगण यज्ञ कार्यामध्ये आपल्यासाठी स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करून आपले यशोगान गाऊ. ॥६॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-४१

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव शौनक

देवता -१-२ वायु, ३ इंद्रवायू, ४-६ मित्रावरुण, ७-

९अश्विनीकुमार १०-१ इंद्र , १३-१५ विश्वेदेव, १६-१८

सरस्वती, १९-२१ द्यावा- पृथ्वी

छन्द- गायत्री, ८, १६-१७ अनुष्टुप् १८ बृहती

वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरा गहि ।

नियुत्वान्तसोमपीतये ॥ १ ॥

हे वायुदेवा ! आपल्या नियुत नावाच्या अश्वान्नी जोडलेल्या
सहस्रावधी रथांसह सोमरस प्राशन करण्यासाठी यावे ही
विनंती ॥ १ ॥

नियुत्वान्वायवा गह्ययं शुक्रो अयामि ते ।

गन्तासि सुन्वतो गृहम् ॥ २ ॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडे नियुत नावाच्या अश्वान्नी
जोडलेल्या रथावर आरूढ होऊन येणाऱ्या हे वायुदेवा! हा
तेजस्वी सोमरस आपल्यासाठी सिद्ध करून ठेवला आहे या

सोम रसाच्या प्राशन करण्यासाठी आपण यावे ही विनंती
॥२॥

शुक्रस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः ।
आ यातं पिबतं नरा ॥३॥

हे नेतृत्व प्रदान करणाऱ्या, नियुत नावाच्या अश्वान्नी
जोडलेल्या रथावर आरूढ होणाऱ्या हे इंद्रदेवांनो आणि
वायुदेवांनो ! आपण आमच्या यज्ञ स्थळी येऊ गायींच्या
दुधाने मिश्रित केलेला आपण सोमरस प्राशन करावा ही
विनंती ॥३॥

अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोम ऋतावृधा ।
ममेदिह श्रुतं हवम् ॥४॥

हे यज्ञविधी वृद्धिंगत करणाऱ्या मित्रदेवांनो आणि
वरुणदेवांनो ! आपल्यासाठी हा सोमरस सिद्ध करून ठेवला
आहे. आमच्या प्रार्थना श्रवण कराव्यात ही विनंती॥४॥

राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे ।
सहस्रस्थूण आसाते ॥५॥

एकमेकात कसलाही विद्रोह नसणाऱ्या हे मित्रदेवांनो आणि वरुणदेवांनो ! सहस्र खांबांवर स्थिर आणि मजबूत अशा सर्वोत्तम यज्ञमंडपात आपण विराजमान व्हावे ही विनंती
॥५॥

ता सम्राजा घृतासुती आदित्या दानुनस्पती ।
सचेते अनवह्वरम् ॥६॥

तुपाचा नैवेद्य स्वीकारणाऱ्या, सम्राटरूप, उदार हे आदितीपुत्र मित्रदेव आणि वरुणदेव ! सरळ मनाच्या, निष्कपट यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सहाय्य करतात. ॥६॥

गोमदू षु नासत्याश्रावद्यातमश्विना ।
वर्ती रुद्रा नृपाय्यम् ॥७॥

हे सत्यवादी अश्विनीकुमारांनो आणि हे रुद्रदेवांनो! यज्ञाचे नेतृत्व करणाऱ्या देवांनी सेवन केलेला सोमरस गायी आणि अश्वानांनी सुसज्ज केलेल्या रथा मधून आणावा ही विनंती
॥७॥

न यत्परो नान्तर आदधर्षद्वृषण्वसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः ॥८॥

हे धनवृष्टीकारक अश्विनीकुमारांनो ! कटू शब्दांनी बोलणारे, जवळ अथवा दूर असलेले शत्रूं चोरून न शकणारी संपत्ती आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना प्रदान करावी ही विनंती ॥८॥

ता न आ वोळ्हमश्विना रयिं पिशङ्गसंदृशम् ।

धिष्ण्या वरिवोविदम् ॥९॥

उत्तम स्तुती करण्यास योग्य असलेल्या हे अश्विनीकुमारांनो ! आपल्याकडे असलेल्या विविध प्रकारचे सुवर्णयुक्त ऐश्वर्य आमच्या प्रीत्यर्थ, (आमच्यासाठी) घेऊन यावे ही विनंती ॥९॥

इन्द्रो अङ्ग महद्भयमभी षदप चुच्यवत् ।

स हि स्थिरो विचर्षणिः ॥१०॥

अचल आणि विश्वद्रष्टे इंद्रदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे युद्धातील पराजयाचे भय नष्ट करतात ॥१०॥

इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चादघं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः ॥११॥

इंद्रदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आनंद प्रदान करतील
तर कोणतेही पाप आमचा नाश न करता आमचे सर्व
प्रकारचे कल्याण करेल ॥ ११ ॥

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् ।

जेता शत्रून्विचर्षणिः ॥ १२ ॥

शत्रूंवर विजय मिळवणारे आणि बुद्धिमान इंद्रदेव आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्व दिशांनी निर्भय करतो ही
विनंती ॥ १२ ॥

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् ।

एदं बर्हिर्नि षीदत ॥ १३ ॥

हे विश्वदेवांनो! आपण आमच्या यज्ञस्थानी यावे आणि
कुशाच्या आसनावर आसनस्थ होऊन आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या प्रार्थना स्वीकाराव्यात ही विनंती ॥ १३ ॥

तीव्रो वो मधुमाँ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत काम्यम् ॥ १४ ॥

हे विश्वेदेवांनो ! गृत्समदशौन ऋषींच्या वंशातील ऋषींनी
या पवित्रता प्रदान करणाऱ्या या यज्ञात आपल्यासाठी

आनंददायी रसाळ प्रखर गुणवत्ता असलेला सोमरस सिद्ध करून ठेवला आहे आपल्या इच्छेनुसार यावे आणि हा सोमरस प्राशन करावा ही विनंती ॥ १४ ॥

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम् ॥ १५ ॥

श्रेष्ठ इंद्रदेव, मरुद्गण आणि सर्वांचे पोषणकर्त्या पूषन् देवानी युक्त अशा विश्वेदेवांनी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या प्रार्थना श्रवण कराव्यात ही विनंती ॥ १५ ॥

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि ॥ १६ ॥

नदी आणि देवी अशा दोन्ही स्वरूपात असलेल्या हे माते सरस्वती देवते ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगणमूर्ख मुलांसारखे आहोत; म्हाला सर्वोत्तम ज्ञान प्रदान करावे ही विनंती ॥ १६ ॥

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूंषि देव्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिद्धि नः ॥ १७ ॥

हे तेजस्वी माता सरस्वती देवते ! सर्व सजीवांचे आरोग्य आणि दीर्घायुष्य आपल्या संरक्षणावर अवलंबून आहे. हे माते! गृत्समदशौन ऋषींच्या वंशातील ऋषींच्या या यज्ञामध्ये आनंदी होऊन आम्हा भक्तगणांना उत्तम संतती प्रदान करावी ही विनंती . ॥१७॥

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समदा ऋतावरि प्रिया देवेषु जुह्वति ॥१८॥

हे अन्न आणि पाण्याने परिपूर्ण असलेल्या, सत्याचा मार्गदर्शन करणाऱ्या सरस्वती देवते ! गृत्समदशौन ऋषींनी रचलेल्या उत्कृष्ट स्तोत्रांचे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण पठण करत आहोत ते श्रवण करून आमच्या अर्पणाचा स्वीकार करावा ही विनंती ॥१८॥

प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम् ॥१९॥

हे यज्ञ सिद्ध करणाऱ्या पृथ्वीदेवते आणि आकाशदेवते !

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली आणि हविष्यान्न

स्वीकारणाऱ्या अग्निदेवांची आमच्या यज्ञ स्थळी येण्याची

प्रार्थना करतो ॥१९॥

द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्ममद्य दिविस्पृशम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम् ॥२०॥

हे पृथ्वीदेवते आणि आकाशदेवते ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांचा आनंद देणारा आणि आहुतीअर्पण करणारा
यज्ञ सर्व देवतां पर्यंत पोहोचवावा ही विनंती ॥२०॥

आ वामुपस्थमद्ब्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये ॥२१॥

हे एकमेकात कसलाही विद्रोह नसणाऱ्या पृथ्वीदेवते आणि
आकाशदेवते! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या या यज्ञामध्ये,
देव आपल्या शेजारी सोमरस प्राशन करण्यासाठी
आसनस्थ आहेत ॥२१॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-४२

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव शौनक
देवता – शकुन्त (कपिज्जल रूपी इंद्रदेव) छन्द- त्रिष्टुप्

कनिक्रदञ्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरितेव नावम् ।
सुमङ्गलश्च शकुने भवासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या
विदत् ॥१॥

ज्याप्रमाणे एक नावाडी बोट चालवत असतो, त्याप्रमाणे
शकुनी कपिंजल (चातक किंवा तित्तिर) पक्षी आपल्या
शब्दांनी वारंवार प्रेरणा देतो. हे कपिंजल पक्षी ! आपण
सर्वांचे कल्याण करणारे आहा. कोणताही हल्ला करणारा
शत्रू आपले कोणतेही नुकसान करू शकत नाहीत. ॥१॥

मा त्वा श्येन उद्वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विददिषुमान्वीरो
अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रदिशं कनिक्रदत्सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ॥२॥

हे शकुनी कपिंजल पक्षी ! ससाणापक्ष्यासारखा दुष्ट
प्रवृत्तीचा शिकारी पक्षी किंवा गरुडा सारखा बलवान पक्षी

आपल्याला मारू नये . कोणताही शस्त्रधारी शिकारी
आपल्याला पकडू नये. दक्षिण दिशेकडे बसून (विपरीत
परिस्थितीमध्ये) सुद्धा आपण शुभशब्दच बोलावे ही
विनंती ॥२ ॥

अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते।
मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥३॥
हे शकुनी कर्पिंजलपक्षी ! आपण शुभ बोलणारे आहात.
आमच्या घराच्या दक्षिण दिशेकडे बसून (विपरीत
परिस्थिती) आपण शुभच बोलले पाहिजे. चोरांच्या किंवा
दुष्ट लोकांच्या संकटांपासून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना
संकट मुक्त करावे ही विनंती. आम्ही आमच्या सुंदर पुत्र-
पौत्रांसह यज्ञामध्ये आपली स्तुती करू ॥३ ॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

सूक्त-४३

ऋषि- गृत्समद (आङ्गिरस शौनहोत्र पश्चाद्)भार्गव शौनक
देवता – शकुन्त (कपिज्जल रूपी इंद्रदेव) छन्द- जगती २
अतिशक्वरी अववा अष्टि

प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त ऋतुथा
शकुन्तयः।

उभे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु
राजति॥ १ ॥

वेळोवेळी अन्न शोधणारे शकुनी कपिंजलपक्षी, यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या प्रमाणे सकारात्मक उजव्या बाजूने बसून
उपदेश करतात. ज्याप्रमाणे यज्ञकर्ते भक्तगण गायत्री आणि
त्रिष्टुप् छंदामध्ये रचना केलेल्या स्तोत्रांचे पठण करतात
त्याप्रमाणेच शकुनी कपिंजलपक्षी या दोन्ही छंदांमध्ये
पठण करून भक्तगणांना आनंदित करतात ॥ १ ॥

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद
विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद॥ २ ॥

हे शकुनी कर्पिंजलपक्षी! आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या
प्रमाणे स्तोत्रांचे पठण करता. ज्याप्रमाणे एक शक्तिशाली
अश्व त्याच्या मादीजवळ येतो आणि खिंकाळतो, त्याप्रमाणे
आपण बोलावे ही विनंती. हे शकुनी कर्पिंजलपक्षी! !
आपल्याला सर्वत्र कल्याण आणि पुण्य देतील असे शब्द
आपण बोलावे ही विनंती ॥२ ॥

आवदँस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्धि
नः ।

यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः॥ ३ ॥

हे कर्पिंजलपक्षी! ! जेव्हा आपण बोलता तेव्हा, आम्हा
यज्ञकर्त्या भक्तगणांना शुभवार्ता देता. जेव्हा आपण शांत
बसता त्यावेळी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांची बुद्धी
सन्मार्गावर नेता. जेव्हा आपण उडता, तेव्हा आपण
वाद्यांसारखा नाद येतो. आम्ही आमच्या सुंदर पुत्र-
पौत्रांसह यज्ञामध्ये आपली स्तुती करू॥ ३ ॥

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे हे अठरावे वर्ष आहे.

प्रा श्रीपाद काळे यांचे हे ई साहित्यवरचे दहावे पुस्तक आहे.

प्रा श्रीपाद काळे हे विज्ञानाचे प्राध्यापक. मुंबईतील विख्यात विल्सन कॉलेजमध्ये त्यांनी विज्ञान शिकवले. तसेच मुंबईतील स्वा. सावरकर स्मारकामध्ये विविध उपक्रमांमध्ये ते कार्यरत आहेत. ऋग्वेद हे त्यांचे पहिलेच प्रकाशित पुस्तक.

प्रा श्रीपाद काळे यांच्यासारखे काही थोडे ज्येष्ठ लेखक आपली पुस्तके ई साहित्यच्या माध्यमातून जगभरातील मराठी वाचकांना विनामूल्य देतात. असे लेखक ज्यांना लेखन हीच भक्ती असते. आणि त्यातून कसलीही अभिलाषा नसते. मराठी भाषेच्या सुदैवाने गेली दोन हजार वर्षे कवीराज नरेंद्र, संत ज्ञानेश्वर, संत तुकारामांपासून ही परंपरा सुरू आहे. अखंड. म्हणून तर दिनानाथ मनोहर(४ पुस्तके), शंभू गणपुले (९पुस्तके), डॉ. मुरलीधर जावडेकर (९), डॉ. वसंत बागुल (१९), शुभांगी पासेबंद (१५), अविनाश नगरकर (४), डॉ. स्मिता दामले (९), डॉ. नितीन मोरे (६१ पुस्तके), अनील वाकणकर (९), फ्रान्सिस आल्मेडा (३), मधुकर सोनावणे (१२), अनंत पावसकर (२३), मधू शिरगांवकर (८), अशोक कोठारे (१०००० पानी महाभारत), श्री. विजय पांडरे (ज्ञानेश्वरी भावार्थ), मोहन मद्रवणा (जागतिक कीर्तीचे वैज्ञानिक), संगीता जोशी (आद्य गझलकारा, १८ पुस्तके), विनीता देशपांडे (७), उल्हास हरी जोशी (९), नंदिनी देशमुख (५), डॉ. सुजाता चव्हाण (१२), डॉ. वृषाली जोशी- जागतिक वाङ्मय अनुवाद (६१ पुस्तके), डॉ. निर्मलकुमार फडकुले (१९), CA पुनम संगवी (७), डॉ. नंदिनी धारगळकर (१५), अंकुश शिंगाडे (४०), आनंद देशपांडे (३), डॉ. नीलिमा कुलकर्णी (५), अनामिका बोरकर (३), अरुण फडके (६), स्वाती पाचपांडे (२), साहेबराव जवंजाळ (२),

अरुण वि. देशपांडे (५), दिगंबर आळशी, प्रा. लक्ष्मण भोळे, अरुंधती बापट (५), अरुण कुळकर्णी (१५), जगदिश खांदेवाले (६), पंकज कोटलवार (६), डॉ. सुरुची नाईक (३), डॉ. वीरेंद्र ताटके(२), आसावरी काकडे (१४), **श्याम कुलकर्णी -मूळ वाल्मिकी रामायण(३०)**, किशोर कुलकर्णी, रामदास खरे (६), अतुल देशपांडे, लक्ष्मण भोळे, दत्तात्रय भापकर, मुग्धा कर्णिक (५), मंगेश चौधरी, प्र. सु. हिररकर (३), बंकटलाल जाजू (८), प्रवीण ना दवणे, आर्या जोशी, डॉ. **सरोज सहस्रबुद्धे-वैद्यक विज्ञान(१६)**, अरविंद बुधकर (४), जयश्री पटवर्धन (७), श्रीरंग कौलगी (५), यशवंत कदम(११), पांडुरंग सूर्यवंशी (४), सुधीर कारखानीस (८), मिलिंद कपाळे, मुकुंद कर्णिक(३), श्रीराम काळे (८), शैलेश पुरोहित (४), बी बी देसाई (२), श्रीनिवास शारंगपाणी(४), रामकृष्ण बाक्रे(३), विजया टिळक, संजय टाकळगव्हाणकर(२), पांडुरंग भागवत, मिलिंद बेंबळकर, गायत्री साळवणकर(४), भारती बिर्जे डिग्गीकर(३), विकास भावे, डॉ सुनील सावंत(२), अशोक बेंडखळे(५), सुहास साने, सुवर्णा लेले, **प्राचार्य शशिकांत कर्डेकर(१४ भूगोल विज्ञान विषयक)**, स्वाती वर्तक, भारती सावंत, अभिषेक ठमके, हर्षवर्धन यादव(२), दिगंबर सलगर(४), कैलास बडगुजर, **श्रीपाद काळे- समग्र ऋग्वेद(१०)**, वैभव पाटील, चारुलता काळे, अनिल शिणगारे, स्वाती वर्तक(२), प्रमोद नाईकवाडे, सुधीर शास्त्री, रुपेश मराठे, सुप्रिया उपाध्ये, संजीवनी कुलकर्णी, मनोहर सुरवाडे(३), श्रेणिक सारडे (६), दिलिप ठाकूर, धनंजय कुलकर्णी, मिलिंद चौधरी, जोसेफ तुस्कानो, सुभाष धारणकर, सचिन कुल्ली(३), विश्वनाथ मानकर, अर्चना सहस्रबुद्धे असे अनेक ज्येष्ठ व अनुभवी लेखक ई साहित्यद्वारे आपली पुस्तके लाखो लोकांपर्यंत विनामूल्य पोहोचवतात.

अशा साहित्यमूर्तींच्या त्यागातूनच एक दिवस मराठीचा साहित्य वृक्ष जागतिक पटलावर आपली ध्वजा फडकवील याची आम्हाला खात्री आहे. यात ई साहित्य प्रतिष्ठान एकटे नाही. ही एक मोठी चळवळ आहे. अनेक नवनवीन व्यासपीठे उभी

रहात आहेत. त्या त्या व्यासपीठांतून नवनवीन लेखक उदयाला येत आहेत. आणि या सर्वांचा सामूहिक स्वर गगनाला भिडून म्हणतो आहे.

आणि ग्रंथोपजीविये। विशेषीं लोकीं 'ई'ये।
दृष्टादृष्ट विजये। होआवे जी।

ई साहित्य प्रतिष्ठान

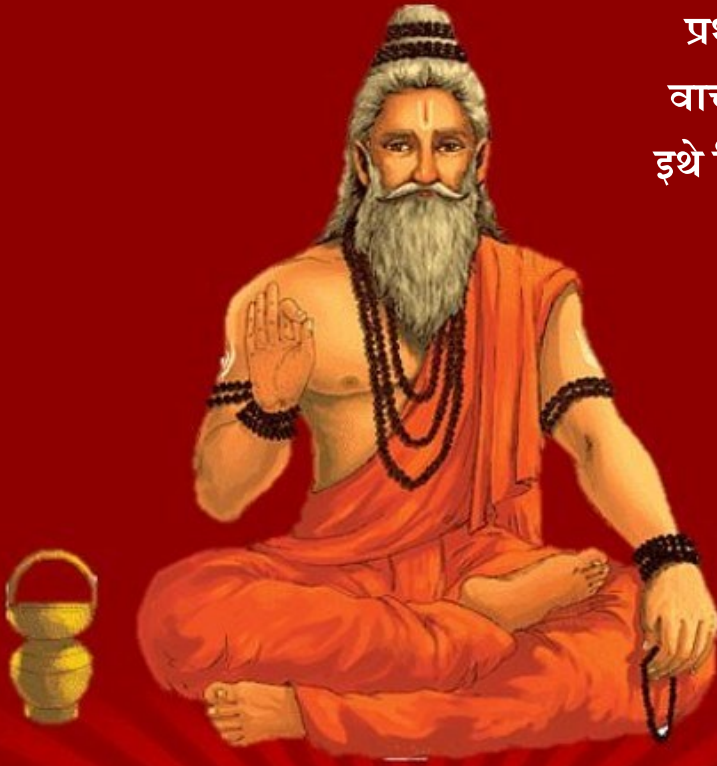
www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

(विनामूल्य ईपुस्तकांसाठी फक्त नाव गाव Whatsapp करा)

प्रथम मंडल
वाचण्यासाठी
इथे क्लिक करा

ऋग्वेद

मराठी
अनुवाद

श्रीपाद काळे

प्रथम मंडलम्

